

T.C.

TOKAT GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

DİN EĞİTİMİ BİLİM DALI

**DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI'NIN MEVLİDİ NEBİ'YE
YÖNELİK YAYINLARINDA KÖK DEĞERLERİN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ahmet ARSLANTAŞ

Danışman: Doç. Dr. Mehmet AYAS

TOKAT-2023

ETİK SÖZLEŞME

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre, Doç. Dr. Mehmet AYAS danışmanlığında hazırlamış olduğum “DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI’NIN MEVLİDİ NEBİ’YE YÖNELİK YAYINLARINDA KÖK DEĞERLERİN İNCELENMESİ” adlı Yüksek Lisans tezinin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

.../.../...

Ahmet ARSLANTAŞ

JÜRİ KABUL VE ONAY

Ahmet ARSLANTAŞ tarafından hazırlanan “**Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Mevlidi Nebi’ye Yönelik Yayınlarında Kök Değerlerin İncelenmesi**” adlı tez çalışmasının savunma sınavı 24.05.2023 tarihinde yapılmış olup aşağıda verilen Jüri tarafından Oy Birliği ile Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri (Unvanı, Adı Soyadı)

İmzası

Üye (Başkan) : Doç. Dr. Ramazan DİLER

.....

Üye (Danışman) : Doç. Dr. Mehmet AYAS

.....

Üye : Dr. Öğr. Üyesi İrfan SEVİNÇ

.....

ONAY

...../...../.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

ÖNSÖZ

Değerler, her türlü eğitim alanında önemli olmakla birlikte din eğitimi alanında daha büyük bir önem taşımaktadır. Dinin öngördüğü erdemli insan tipi ile toplumların beklentisi olan iyi ve üretken vatandaşın değerleri de büyük oranda örtüşmektedir. Bu nedenle okullarda verilen din eğitiminin önemli bir kısmının değer eğitimi olduğu rahatlıkla söylenebilir. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi konu ve hedef bakımından değerler eğitimi faaliyetleri için önemli imkânlar sunan bir derstir. Dolayısıyla DKAB derslerinde ve değerler eğitimi sürecinde dini yayınların etkin ve doğru bir şekilde kullanılmasının, sürece olumlu katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Mevlidi Nebi Haftası kapsamında yayınlamış olduğu kitapların, DKAB dersi ve değerler eğitimi açısından zengin bir içeriğe sahip olduğu görülmüştür. Değerler eğitimi faaliyetlerinde bu yayınlardan yararlanılmasının faydalı olacağı kanaatindeyiz.

Bu araştırmada, Diyanet İşleri Başkanlığı’nın 2017-2021 yılları arasında Mevlidi Nebi Haftası kapsamında yayınlamış olduğu “Hz. Peygamber ve Güven Toplumu, Peygamberimiz ve Gençlik, Peygamberimiz ve Aile, Peygamberimiz ve Çocuk, Peygamberimiz ve Vefa Toplumu” isimli 5 kitap, değerler eğitimi açısından incelenmiştir. Araştırma üç bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında araştırmanın amacı, yöntemi, evreni, örnekleme ve problemi gibi hususlarda bilgiler verilmiştir. Birinci bölümde kavramsal ve kuramsal çerçeve ele alınmış, ilgili araştırmalar okuyucuya sunulmuştur. İkinci bölümde tespit edilen bulgular paylaşılmış ve yorumlara yer verilmiştir. Sonuç bölümünde ise ulaşılan sonuçlara ve önerilere yer verilmiştir.

Araştırma süresince değerli fikir ve yönlendirmeleriyle bana yardımcı olan danışman hocam Doç. Dr. Mehmet AYAS başta olmak üzere Doç. Dr. Ramazan DİLER ve Dr. Öğr. Üyesi Kubat Ali TOPÇUBAY hocalarıma teşekkür eder, saygılarımı sunarım. Tezimin jürisinde bulunarak çalışmama katkı sunan Dr. Öğr. Üyesi İrfan SEVİNÇ hocama da teşekkür ederim. Ayrıca bu süreçte desteğini esirgemeyen ağabeyim Muhammet ARSLANTAŞ’ a da teşekkür ederim.

ÖZET

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI'NIN MEVLİDİ NEBİ'YE YÖNELİK YAYINLARINDA KÖK DEĞERLERİN İNCELENMESİ

Arslantaş, Ahmet

Yüksek Lisans/ Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Eğitimi Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Mehmet Ayas

Mayıs 2023, VIII + 88 sayfa

Bu çalışmada Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Mevlidi Nebi Haftasına yönelik 2017-2021 yılları arasında her yıl belirlenen temalar kapsamında yayımlanmış olduğu “Hz. Peygamber ve Güven Toplumu, Peygamberimiz ve Gençlik, Peygamberimiz ve Aile, Peygamberimiz ve Çocuk, Peygamberimiz ve Vefa Toplumu” isimli kitaplar, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretim programında öne çıkan on kök değer üzerinden incelenmiştir. Çalışmada, incelenen eserlerde hangi kök değerlere ne kadar yoğunlukta ve hangi kavramlar üzerinden yer verildiğini tespit etmek amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda yapılan inceleme sonucunda kitaplarda en fazla yer verilen değer %17 ile “sevgi” değeri olmuştur. En az yer verilen değer ise %3'lük oranla öz denetim değeri ve %2'lik oranla vatanseverlik değeri olmuştur. Eserlerde kök değerlerin belirlenen temalar ile ilişkilendirilerek ele alındığı görülmüştür. Çalışma, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın her yıl kutlanan Mevlidi Nebi Haftalarına yönelik yayımlanmış olduğu kitapların Milli Eğitim Bakanlığı öğretim programlarında yer alan kök değerler bağlamında incelenmesini konu edinen müstakil bir çalışmadır. Çalışmada nitel araştırma tekniklerinden doküman inceleme ve betimsel analiz teknikleri kullanılmıştır.

Anahtar kelimeler: Din Eğitimi, Değerler Eğitimi, Kök Değer, Diyanet İşleri Başkanlığı, Mevlidi Nebi

ABSTRACT

EXAMINATION OF THE ROOT VALUES IN THE PUBLICATIONS OF THE PRESIDENCY OF RELIGIOUS AFFAIRS REGARDING MEVLIDI NEBI IN TERMS OF VALUES EDUCATION

Arslantaş, Ahmet

Master's Thesis/Department of Philosophy and Religious Sciences, Branch of Religious
Education

Advisor: Assoc. Dr. Mehmet Ayas

May 2023, VIII + 88 pages

In this study, the "Hz. The Prophet and the Society of Trust, Our Prophet and Youth, Our Prophet and the Family, Our Prophet and the Child, Our Prophet and the Society of Loyalty" were examined through the ten root values that came to the fore in the Religious Culture and Moral Knowledge course curriculum. In the study, it is aimed to determine which root values are included in the works examined, how intensely and on which concepts. As a result of the examination made for this purpose, the value most frequently mentioned in the books was the value of "love" with 17%. The least included value was self-control with 3% and patriotism with 2%. It has been seen that the root values in the works are handled by associating them with the determined themes. The study is an independent study that examines the books published by the Presidency of Religious Affairs for the Mevlidi Nebi Weeks, which are celebrated every year, in the context of the root values in the curriculum of the Ministry of National Education. In the study, document review and descriptive analysis techniques from qualitative research techniques were used.

Keywords: Religious Education, Values Education, Root Value Presidency of Religious Affairs, Mevlidi Nebi

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖNSÖZ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER	iv
TABLolar LİSTESİ.....	vi
ŞEKİLLER LİSTESİ	vii
KISALTMALAR DİZİNİ.....	viii
GİRİŞ	1
I. Amaç ve Önem	1
II. Problem	2
III. Kapsam ve Sınırlılıklar	4
V. Varsayımlar	4
VI. Yöntem	5
A. Araştırmanın Evren ve Örneklemi.....	5
B. Veri Toplama Araçları	6
C. Verilerin Analizi	6
BÖLÜM I.....	7
KAVRAMSAL ve KURAMSAL ÇERÇEVE	7
1.1. Değer Kavramı	7
1.2. Eğitim Kavramı	9
1.3. Değerler Eğitimi; Amacı Ve Önemi	10
1.4. Türk Milli Eğitim Sisteminde Kök Değerler	12
1.5. Diyanet İşleri Başkanlığının Mevlidi Nebi Haftasına Yönelik Faaliyetleri	13
1.6. Değerler Eğitiminde Dini Yayınların Önemi	15
1.7. İlgili Araştırmalar	16
BÖLÜM II	21
BULGULAR ve YORUMLAR	21
2.1. Hz. Peygamber ve Güven Toplumu Adlı Eserde Tespit Edilen Kök Değerlere Ait Bulgular ve Yorumlar.....	21

2.2. Peygamberimiz ve Gençlik Adlı Eserde Tespit Edilen Kök Değerlere Ait Bulgular ve Yorumlar.....	32
2.3. Peygamberimiz ve Aile Adlı Eserde Tespit Edilen Kök Değerlere Ait Bulgular ve Yorumlar.....	42
2.4. Peygamberimiz ve Çocuk Adlı Eserde Tespit Edilen Kök Değerlere Ait Bulgular ve Yorumlar.....	53
2.5. Peygamberimiz ve Vefa Toplumu Adlı Eserde Tespit Edilen Kök Değerlere Ait Bulgular ve Yorumlar.....	63
SONUÇ ve ÖNERİLER	75
1. Sonuç	75
2. Öneriler	79
KAYNAKÇA.....	80
ÖZGEÇMİŞ	88

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: “Hz. Peygamber Ve Güven Toplumu” Eserinde Kök Değerlerin Dağılımı.....	32
Tablo 2: “Hz. Peygamber Ve Gençlik” Eserinde Kök Değerlerin Dağılımı.....	42
Tablo 3: “Peygamberimiz Ve Aile” Eserinde Kök Değerlerin Dağılımı.....	52
Tablo 4: “Peygamberimiz Ve Çocuk” Eserinde Kök Değerlerin Dağılımı.....	62
Tablo 5: “Peygamberimiz Ve Vefa Toplumu” Eserinde Kök Değerlerin Dağılımı.....	74

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Kitaplarda Yer Alan Değerlerin Yüzdelik Oranları.....	77
--	----

KISALTMALAR DİZİNİ

Akt.	: Aktaran
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
DKAB	: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi
Ed.	: Editör
Hız.	: Hazreti
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
m.	: Madde
s.	: sayfa
ss.	: sayfa sayısı
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
Vb.	: Ve benzeri
YÖK	: Yükseköğretim Kurulu

GİRİŞ

I. Amaç ve Önem

Peygamber sevgisi toplumumuzdaki temel olgulardan biridir. Hz. Peygamber ferdî, ailevî ve sosyal hayatta bütün Müslümanlar açısından en güzel örneği teşkil etmektedir. Başta din eğitimi-öğretimi ile uğraşanlar olmak üzere, bütün Müslümanların kabul ettiği bu prensip, çeşitli yönleri ile irdelenmeye değerdir. Diyanet İşleri Başkanlığı Mevlidi Nebi Haftası kapsamındaki çalışmalarında her yıl bir tema belirlemekte ve belirlenen tema üzerinden Hz. Peygamber'in örnekliğini anlatmayı amaçlamaktadır. Bu çalışmalar arasında her yıl belirlenen temaya yönelik kitaplar yayımlanmaktadır. Kitapların içeriğinde ele alınan konuların din eğitimi ve değerler eğitimi ile ilgili olduğu düşünülmektedir. Çalışmamız, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Mevlidi Nebi Haftası kapsamındaki kitap türündeki yayın çalışmalarının değerler eğitimi açısından incelenmesini amaçlayan müstakil bir çalışma olması bakımından önemlidir. Ayrıca çalışmamız din eğitimi ve değerler eğitimi arasındaki güçlü ilişkiyi ortaya koyuyor olmasıyla din eğitim bilimi literatürüne de katkı sağlayacaktır. Araştırmanın, değerler eğitimi faaliyetlerinde dini yayınlardan yararlanılması konusunda eğitimciler ve bu alanda çalışma yapan öğrenciler için faydalı olacağı kanaatindeyiz.

Millî Eğitim Bakanlığı'nın 2018 yılında yapılan program değişikliği ile öncekilerden farklı olarak yenilenen programlarda değerler ve değer eğitiminin programların ana odağını oluşturduğu açıklanmıştır. Mevcut müfredatları da kapsayan geniş bir literatür taraması yapılmış, disiplin alanlarının her birinde kazanımlarla (eğitim öğretim hedefleriyle) ilişkilendirilerek öğrencilere aktarılması hedeflenen millî, manevi ve evrensel değerler 10 (on) ana başlık altında toplanmış, bu değerlere ilişkin tutum ve davranışlar belirlenmiştir (MEB, 2017, s.7). 2018 yılında yayımlanan öğretim programları incelendiğinde göze çarpan önemli değişikliklerden birinin de “kök değer” kavramı olduğu görülmektedir. Millî Eğitim Bakanlığı kök değer kavramı ile farklı disiplinlerle ilişkili millî, manevi ve evrensel olarak on adet kök değer belirlemiştir.

Belirlenen on kök değer; “adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımseverliktir” (MEB, 2017, s.8).

Milli eğitim sistemimizde temel amaç, değerlerimiz ve yetkinliklerle bütünleşmiş bilgi, beceri ve davranışlara sahip bireyler yetiştirmektir. Son yıllarda değiştirilen ve geliştirilen öğretim programlarında da değerlerin merkeze alındığı görülmektedir. Eğitim uzmanları ve program geliştirmeciler tarafından belirlenen on kök değer, MEB tarafından öğretim programlarına yerleştirilmiştir. DKAB dersi öğretim programında da öğrencilerin yukarıda verilen on kök değere sahip olmaları amaçlanmıştır (MEB, 2018, s.8).

Bu araştırmada değerler eğitiminde Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Mevlidi Nebi Haftası münasebetiyle yayımlamış olduğu kitaplarda, MEB’in belirlemiş olduğu on kök değerlerin yer alma durumunu tespit etmek amaçlanmıştır. Araştırmanın bir başka amacı incelenen eserleri, değerler eğitimi faaliyetlerinde ve DKAB derslerinde yararlanılabilecek güvenilir kaynaklar olarak ortaya koymaktır.

II. Problem

Değer, bireyin davranışlarına yön veren en önemli unsurdur. Bireylerin tutumları inandığı ve benimsediği değerler dünyası sayesinde değişiklik gösterebilir. Değerlerin öğretimi ve kazanımında eğitim ön plana çıkmaktadır. Türk Milli Eğitim sisteminin genel amaçlarına bakıldığında öğrencilere kazandırılması gereken birçok değer göze çarpmaktadır. Bireyleri “Beden, zihin, ahlâk, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve girişime değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan, yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek” gibi birçok değeri içeren ve iyi insan ve iyi vatandaş” yetiştirmek amacını taşıyan eğitim sistemi, değerlerin tüm eğitim basamaklarında öğrenciye kazandırılması beklentisi taşımaktadır (Kasapoğlu, 2013, s.99).

Kök değerler kavramı, 2018 yılında gerçekleşen program değişikliğinden sonra MEB tarafından ortaya konmuştur. Bu değerler, öğretim programlarının perspektifini

oluşturan ilkeler toplamıdır. Eğitim-öğretim sürecinde değerler, öğretim programlarının her birinde yer almıştır. Öğretim programlarında yer alan değerler şunlardır: “adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımseverlik.”

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi içeriği ve amaçları gereği değerler eğitiminin verilmesi için uygun bir yapıya sahiptir. DKAB dersinin vizyonu “dinin hayatı anlamlandırmadaki rolünü fark eden; milli, manevi ve ahlaki değerleri benimseyen; farklılıklarla bir arada yaşama becerisi kazanmış bireyler yetiştirmek” olarak açıklanmış ve öğrencilerin temel değerleri anlamaları, benimsemeleri, sahip oldukları değerler ile uyumlu hareket etmeleri hedeflenmiştir (MEB, 2018, s.9). DKAB derslerinde yardımcı materyal olarak, bu dersin amaç ve vizyonuna uygun güvenilir kaynaklara ihtiyaç vardır. Diyanet İşleri Başkanlığı, Türkiye’de İslâm diniyle ilgili işleri yürütmek, toplumu din konusunda aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmekle görevli bir kamu kuruluşudur (Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun, m.1). Bir devlet kurumu olan Diyanet İşleri Başkanlığı’nın yayın çalışmaları bu noktada en güvenilir kaynaklar arasındadır. Din eğitimi ve değerler eğitimi sürecinde yararlanılması noktasında güvenilir kaynaklara ihtiyaç vardır. Bu ihtiyaç dolayısıyla Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Mevlidi Nebi Haftası münasebeti ile Hz. Peygamber’in örnekliğini anlatan kitap çalışmalarının, Milli Eğitim Bakanlığı’nın belirlemiş olduğu kök değerlerin yer alma durumu bakımından incelenmesi gerektiği düşünülmüştür.

Bu çerçevede araştırmamızın problem cümlesi “Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Mevlidi Nebi Haftasına yönelik yayınlarında hangi kök değerlere yer verilmiştir?” şeklinde belirlenmiştir.

Araştırmanın alt problemleri şu şekildedir:

1. İncelenen eserlerde hangi kök değerlere ne kadar yoğunlukta yer verilmiştir?
2. İncelenen eserlerde kök değerler hangi konu ve kavramlar üzerinden ele alınmıştır?

III. Kapsam ve Sınırlılıklar

Mevlid-i Nebi kavramı Hz. Peygamber'in doğumunu ifade etmektedir. Hicri takvimde Rebîulevvel ayının 12. gecesı İslam topluluklarında Mevlid Kandili olarak kutlanır. İslam dünyası açısından önemli gün ve geceler kapsamında yer alan bu gecede Hz. Peygamber'in doğumu kutlanır. Mevlidi Nebi Haftası Türkiye'de 1989'dan itibaren Mevlid Kandili ile kutlanmaya başlanmıştır. Daha sonra "Kutlu Doğum Haftası ve Camiler ve Din Görevlileri Haftası" adı altında bu etkinlikler gerçekleştirilmiş, 2017 yılında ise "Mevlidi Nebi Haftası" ismi kullanılmaya başlanmıştır. Bu hafta "Hz. Peygamber'i anmaktan anlamaya" düsturıyla gelişen; Hz. Muhammed'in örnekliliğini ve insanlığa takdim ettiğı değerleri anlamayı, toplumumuzun her kesimine ve gönül coğrafyamıza anlatmayı ve tanıtmayı, günümüz problemlerine nebevi referanslarla çözüm üretmeyi ve milletimizde var olan Peygamber sevgisini pekiştirmeyi amaçlayan, bir haftadır.

Araştırmamızın kapsamını Diyanet işleri Başkanlığı'nın 2017 ile 2021 yılları arasında Mevlidi Nebi Haftası adıyla yapılan etkinlikler kapsamındaki yayın çalışmaları oluşturmaktadır. Araştırmamız 2017-2021 yıllarında Mevlidi Nebi Haftası kapsamında yayımlanan "Hz. Peygamber ve Güven Toplumu, Peygamberimiz ve Gençlik, Peygamberimiz ve Aile, Peygamberimiz ve Çocuk, Peygamberimiz ve Vefa Toplumu" isimli kitapların incelenmesi ve bu yayınların değerler eğitimi bakımından kök değerler ile ilişkisinin ele alınması şeklinde sınırlandırılmıştır. Araştırmanın 2017-2021 yılları ile sınırlandırılmasında belirlenen temalara yönelik yayın çalışmalarının içerik olarak kök değerler bakımından zengin olma durumu dikkate alınmıştır. Araştırmada 2017-2021 yılları çerçevesinde her yıl belirlenen temalara yönelik çıkarılan yayınlarda kök değerlere ne kadar yoğunlukta, hangi konu ve kavramlar üzerinden yer verildiğı ele alınacaktır.

V. Varsayımlar

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Mevlidi Nebi Haftası kapsamında yayımlamış olduğı kitaplarda, öğretim programlarında yer alan kök değerlerden "adalet, dostluk,

dürüstlük, özdenetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik” değerlerinin yer aldığı varsayılmaktadır.

VI. Yöntem

Araştırmamızda nitel araştırma yaklaşımlarından doküman incelemesi ve betimsel analiz teknikleri kullanılmıştır. Doküman incelemesi tekniği, araştırmanın veri setini oluşturan birincil veya ikincil kaynak olarak nitelendirilen çeşitli dokümanların elde edilmesi, gözden geçirilmesi, sorgulanması ve analizi olarak tanımlanabilir. Doküman incelemesi hem basılı hem de elektronik materyalleri incelemek veya değerlendirmek için sistematik bir işlemdir. Diğer araştırma tekniklerinde olduğu gibi, doküman incelemesi de anlam çıkarmak, anlayış kazanmak ve ampirik bilgi geliştirmek için verilerin incelenmesini ve yorumlanmasını gerektirir. (Özkan 2021, s.2). Bu araştırmada belirlenen beş eser doküman inceleme tekniği ile incelenmiştir. Doküman incelemesinde ele alınacak konu ile ilgili tüm kaynaklar toplanır, incelenir ve sentez yapılarak sonuçlara ulaşılır. Betimsel analiz, çeşitli veri toplama teknikleri ile elde edilmiş verilerin daha önceden belirlenmiş temalara göre özetlenmesi ve yorumlanmasını içeren bir nitel veri analiz tekniğidir. Bu teknikte doğrudan alıntılara sık sık yer verilebilmektedir. Bu analiz tekniğinde temel amaç elde edilmiş olan bulguların okuyucuya özetlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde sunulmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Araştırmamız süresince incelediğimiz beş kitapta elde edilen bulguların yorum ve değerlendirmesinde betimsel analiz tekniği kullanılmıştır.

A. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Evren, araştırılmakta olan konuyu oluşturan elemanların tümünü kapsayan yapıdır. Örneklem, evreni temsil etmek üzere çeşitli tekniklerle evren elemanlarından seçilen ve üzerinde inceleme yapılan gruptur (Özen ve Gül, 2007, s. 395-397). Araştırmanın evrenini Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Mevlidi Nebi Haftası kutlama etkinlikleri kapsamındaki yayın çalışmaları oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise Diyanet İşleri Başkanlığı’nın 2017-2021 yılları arası Mevlidi Nebi Haftasına özgü kitaplardan oluşmaktadır.

B. Veri Toplama Araçları

Çalışmanın veri kaynağı Diyanet İşleri Başkanlığı'nın 2017-2021 yılları arasında Mevlidi Nebi Haftası münasebetiyle yayımlamış olduğu “Hz. Peygamber ve Güven Toplumu, Peygamberimiz ve Gençlik, Peygamberimiz ve Aile, Peygamberimiz ve Çocuk, Peygamberimiz ve Vefa Toplumu” adlı kitaplardır. Ayrıca alanda önemli görülen eserler ile benzer çalışmalardan yararlanılmıştır. Verilerin incelenmesi ve tespit edilmesi sürecinde doküman incelemesi tekniği kullanılmıştır.

C. Verilerin Analizi

Araştırmada Diyanet İşleri Başkanlığı'nın 2017-2021 yılları arası Mevlidi Nebi Haftası çerçevesinde yayımlanan kitaplar incelenmiş ve betimsel analiz yapılmıştır. Betimsel analiz tekniği, verilerin önceden belirlenen temalar çerçevesinde özetlenip yorumlandıktan sonra elde edilen bulguların düzenlenmesiyle okuyucuya sunulduğu analiz yöntemidir (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Araştırmada belirlenen temalar (adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik) çerçevesinde analiz yapılmıştır.

İnceleme sürecinde Milli Eğitim Bakanlığı'nın belirlemiş olduğu, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretim programında da yer alan on kök değere doğrudan veya dolaylı olarak atıf yapılan yerler tespit edilmiştir. Tespit edilen bulgular tablolar halinde verilmiştir. Bu verilerden hareketle sonuç bölümünde yer alan şekilde yüzdesel olarak eserlerde kök değerlerin dağılımı gösterilmiştir.

BÖLÜM I

KAVRAMSAL ve KURAMSAL ÇERÇEVE

Çalışmanın bu bölümünde konumuzla alakalı olan değer, eğitim ve değerler eğitimi kavramları açıklanmış ve bu kavramların birbiri ile ilişkisi ortaya konulmuştur. Ayrıca değerler eğitiminin amacı ve önemine de değinilmiştir. Türk Milli Eğitim sisteminden genel olarak bahsedilmiş ve kök değerler ile ilgili bilgi verilmiştir. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kuruluş ve amaçları ile ilgili bilgi verilmiş, Mevlidi Nebi Haftası ve bu haftaya yönelik faaliyetlerden bahsedilmiştir. Son olarak araştırmamız ile ilgili benzer akademik çalışmalardan örneklerle yer verilmiştir.

1.1. Değer Kavramı

Değer kavramı ile ilgili tanımlar incelendiğinde farklı disiplin alanlarında yapılmış birçok tanım karşımıza çıkmaktadır. Türk Dil Kurumu, değer kavramını; “bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünü” olarak ifade etmiştir (<https://sozluk.gov.tr/>). Bu tanıma göre değerler bir insanı bir toplumun ve kültürün parçası kılar. Bir başka tanımda ise değer; “yaşamda önem verilen, hayatı etkileyen, fikirler” şeklinde tanımlanmıştır (Doğanay, 2006, s.258). Güngör'e (2010) göre değer, bir şeyin arzu edilebilir (iyi) veya edilemez (kötü) olduğunu belirten ifade ve inançtır (s.27). Kaymakcan ve Meydan (2016), değer kavramını, “insanın varlığı anlamlandırma ve değerlendirme çabasının sonucu olarak ortaya çıkıp zamanla topluma mal olarak toplumun ortak mirasını oluşturan öğeler” şeklinde tanımlamışlardır.

Değerlerin psikolojik boyutunu ön plana çıkaran tanımlarda da değerler, hayatımızın gayeleri, hatta başkasının da hayatının gayesi olmasını istediğimiz şeyler (Güngör, 2010, 84) ve bireylerin kendileri de dâhil olmak üzere diğer insanları ve olayları nitelendirmek, eylemlerini seçmek ve meşrulaştırmak için kullandıkları ölçütlerdir (Yazıcı, 2014, s.210).

Değerlerin sosyolojik yönüne dair yapılan bir tanımda değer, “bir sosyal grubun veya toplumun kendi varlık, birlik, işleyiş ve devamını sağlamak için üyelerinin çoğunluğu tarafından doğru ve gerekli oldukları kabul ve tasdik edilen, onların ortak duygu, düşünce, amaç ve çıkarını yansıtan genelleştirilmiş temel ahlaki ilke veya inançlar olarak ifade edilmektedir (Yazıcı, 2014, s.211).

Toplumun vazgeçilmez unsurlarından biri olan değerler bazı özellikler taşımaktadır. Bu özellikler şu şekilde sıralanmaktadır:

- Değerler paylaşırlar.
- Değerler toplumsal ve bireyin dışındadır.
- Değerler kavram olarak diğer nesnelerden soyutlanır.
- Değerler coşkuları barındırır.
- Değerler toplum hayatının gerekleri için ciddiye alınır.
- Değerler süreklidir ve her dönemde nesilden nesle aktarımına önem verilmiştir.
- Değerlerin aktarımı dil ve sembollerle yapılır.
- Değerler değişime açıktır (Yazıcı, 2014, s.212)

İslam filozofları değer kavramını ahlak felsefesi çerçevesinde ele almış ve değer eğitime büyük önem vermişlerdir. İslam filozoflarının çalışmalarına baktığımızda değer kavramına ahlak kavramı ile bağlantılı olarak yaklaştıklarını ve değer eğitime büyük önem verdiklerini görmekteyiz. Özellikle İbn Miskeveyh merkeze alınarak yapılan çalışmalarda ailede değerler eğitimi konusuna vurgu yapılmış ve günümüz sorunlarına çözümler üretmeye çalışılmıştır (Akyol, 2013).

İbn Miskeveyh, değer eğitiminin öncelikle ailede başladığını ifade etmiş; aile içi tutum ve davranışların önemine dikkat çekmiştir. Miskeveyh; insanın nefis ve bedenden oluşan yapısının kavranması gerektiğini, bu neticede ortaya çıkacak uyumun insanda bireysel ve sosyal uyumun ortaya çıkmasına vesile olacağını ifade etmiştir. Miskeveyh, nefsin düşünme, öfke ve şehvet güçlerin olduğuna ve bu güçlerin eğitilmesinde temel rolün adalet erdemine düştüğüne dikkat çeker. Buradan hareketle değerler eğitiminde

istenilen sonuçlara ulaşmada temel unsurun adalet değeri olduğunu belirtir (Akyol, 2013, s.49).

Yabancı filozoflar tarafından değer kavramına ilişkin tarihsel süreç içerisinde farklı tanımlamalar yapılmıştır. Değer kavramına yönelik ilk araştırmaların tarihi Antik Yunan’a kadar uzanmaktadır. İlk olarak bu değer bir şeyin ederi, kıymeti şeklinde anlaşılmıştır. Fakat ilerleyen zamanlarda bu kavram “ekonomik” anlamdan ziyade iyi/kötü, ahlâken doğru/ahlâken yanlış, güzel/çirkin, faydalı/zararlı gibi birçok terimin kullanımlarını kapsayan, şemsiye kavram olarak anlaşılmaya başlanmıştır (Yüksel, 2021, s.4).

Eğitimciler açısından değer kavramı insan ve toplum boyutuyla ele alınmıştır. İnsani boyutuyla değer kavramı bireylerin ahlaki açıdan duygu, düşünce ve davranışlarını ifade etmektedir. Toplumsal açıdan değer kavramı insanların bir arada mutlu ve huzurlu bir şekilde yaşamasını sağlayan duygu, düşünce ve davranışlarıdır (Aşıcı, 2009, s.10).

Görüldüğü üzere değer kavramı, birçok farklı alanda kendine yer edinmiş durumdadır ve araştırmaların konusu olmaya günümüzde de devam etmektedir. Farklılaşan alanlarda değer adına ayrı ayrı tanımlamalar ve sınıflandırmalar yapıldığını belirtmekte de yarar vardır.

1.2. Eğitim Kavramı

Eğitim kavramı, ilk baktığımızda herkes tarafından anlaşılır bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu alanda yapılan çalışmalar ve bu kavramın birçok disiplinle ilişkili olarak ele alınması, bu kavram üzerine birçok tanım yapılmasına ve kapsamının genişlemesine yol açmıştır.

Çelikkaya (1991) tarafından eğitim kelime olarak “terbiye, yönlendirme, yetiştirme, şartlandırma, uygulama, alıştırma, pedagoji, eğitim bilimi, öğrenim ve öğretim, eğitilmişlik” şeklinde açıklanmıştır (s.73-75).

Eğitim kavramı kullanılmadan önce “terbiye” kavramının kullanıldığı bilinmektedir. Terbiye kavramı, Arapçadan dilimize girmiş olan bir kelimedir. Beslenme, büyütme, düzene koyma gibi anlamlara karşılık gelmektedir. Türkçeyi arılaştırma çabaları sonrasında terbiye kavramı yerini eğitim kavramına bırakmıştır. “Ağaç yaşken eğilir.” atasözündeki ‘eğilmek’ fiilinin taşıdığı manadan yola çıkarak alınmıştır (Çelik, 2013, s.12).

Eğitim kavramının neliğine ilişkin yapılan bir çalışmada Cemal Tosun, Wolfgang Brezinka’nın altı ülkede eğitim hakkında yapılan tanımlama çalışmalarını incelemiş ve şu çıkarımlarda bulunmuştur:

- Eğitim bir süreçtir.
- Eğitim bir sürecin sonucudur.
- Eğitim bir eğiticinin yaptığı iştir.
- Eğitim öğrencinin yaptığı iştir.
- Eğitim, eğiten ile eğitilen arasındaki ilişkilerin etkisidir.
- Eğitim, eğiten ile eğitilen arasındaki etkileşimin adıdır.
- Eğitim eğiticilerin hedefidir (Tosun, 2017, s.16).

Türkiye’de Selahattin Ertürk tarafından yapılan tanım bu alanda kabul görmüş en kapsamlı tanım olarak karşımıza çıkmaktadır. “ Eğitim, bireyin davranışında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme sürecidir” (Ertürk, 1997, s.12).

1.3. Değerler Eğitimi; Amacı Ve Önemi

Toplumu şekillendiren en önemli unsurlardan biri olan değerlerin nesilden nesile aktarılması gerekmektedir. İnsanlar belirli değerlere sahip olarak doğmazlar, dolayısıyla değerlerin öğrenimi hayatın içinde planlı veya plansız, farklı şekillerde gerçekleşir (Yeşil ve Aydın, 2007, s. 72). Değerlerin öğrenimini planlı bir şekilde gerçekleştirme konusunda okullar ilk akla gelen kurumlardır. Okullardaki eğitimin amaçlarından birisi de toplumun değer yargılarını bir sonraki nesle öğretmektir. Bu öğretim, hazırlanan programlar yoluyla açık veya kapalı bir şekilde gerçekleşmektedir. Eğitimciler, bu

programların hazırlanmasında ve bu değerlerin öğretilmesinde önemli bir rol oynamaktadır (Altun, 2003, s.10).

Değerler eğitimi, değerlerin geliştirildiği, gerçekleştirildiği ve açıkça öğretildiği bir süreçtir. Bu süreçte hedef, bireye kılavuzluk etmek, geleceğe hazırlamak ve bireyin içinde bulunduğu zamanı anlamlandırabilmesini sağlamaktır (Bozkurt, 2019, s.20).

Değerler eğitiminin tarihine bakıldığında genel olarak eğitim-öğretim içerisinde yer verilmesi yaklaşımının benimsendiği görülmektedir. Bu nedenle değerlerin kazandırılması ve uygulaması noktasında eğitim sistemine ve okullara önemli görevler düşmektedir (Ateş, 2017, s.43).

Okullara düşen görevlerin başında yetişen nesle değerleri aktarabilmek; onları çağın olumsuzluklarından koruyabilmek gelmektedir. Okullar, yetişen nesle, hayatta doğru tercihler yapma noktasında yöntem ve strateji öğretebilmelidir (Meydan, 2014, s.94).

Okulların görevleri arasında okul programında açık olarak belirtilen veya belirtilmeyen değerleri öğretmek, öğrencileri belirlenen kurallar doğrultusunda disipline etmek, onların ahlakî gelişimine katkıda bulunmak ve karakterini olumlu yönde etkilemekte vardır. Değerler, toplumu oluşturan bireylere hayatta önemli olan ve tercih edilmesi gereken konularda yön verir; nasıl yaşanılması gerektiği hakkında fikirler sunar. Eğitim kurumlarının genel hedefleri incelendiğinde birçoğunun vatansever olma, temiz olma, sağlığına dikkat etme, düzenli olma, adil olma, yaratıcı olma, girişimci olma gibi birçok değer içerdiği görülmektedir. Eğitim kurumları bunlar ve benzeri değerler ile öğrencilere nelerin önemli olduğunu ve nasıl yaşanması gerektiği konusunda rehberlik eder (Akbaş, 2008, s.9-10).

Değerlerin aktarımı konusunda Diyanet İşleri Başkanlığı özellikle son yıllarda yaptığı çalışmalarla ön plana çıkmaktadır. DİB'in değerler eğitimine yönelik faaliyetleri çizgi filmler, kitap çalışmaları, 4-6 yaş grubu Kur'an Kursları vasıtasıyla gerçekleştirilmektedir. DİB'in son yıllarda değerler eğitimine daha fazla önem vermesi ve bu alana yönelik çalışmalarını artırması, bu araştırmanın da ilham kaynağı olmuştur.

DİB tarafından Mevlidi Nebi Haftası kapsamında yayımlanan kitap çalışmaları, değerlerin aktarımı konusunda faydalanılabilecek güvenilir kaynaklar arasındadır.

1.4. Türk Millî Eğitim Sisteminde Kök Değerler

Türk Millî Eğitim sisteminde yer alan genel amaçlar kapsam olarak geniş tutulmakta ve bireyin kazanması gereken temel değerler ve bu değerler dışında da toplumun manevi ve kültürel değerlerine de yer verildiği görülmektedir. 1730 sayılı Türk Millî Eğitim Temel Kanunu'nda Türk Millî Eğitiminin temel ilkeleri şöyle sıralanmıştır:

1. Genellik ve Eşitlik
2. Ferdin ve Toplumun İhtiyaçları
3. Yöneltilme
4. Eğitim hakkı
5. Fırsat ve İmkan Eşitliği Süreklilik
6. Atatürk İnkılâp ve İlkeleri ve Atatürk Milliyetçiliği
7. Demokrasi Eğitim
8. Laiklik
9. Bilimsellik
10. Planlılık
11. Karma Eğitim
12. Okul ile Ailenin İşbirliği
13. Her Yerde Eğitim (MEB, 1973, s. 2-4).

Yukarıda ifade edildiği üzere eğitimin amaçlarından biri de toplumun değerlerinin yaşatılmasını sağlamak ve bir sonraki kuşağa aktarmaktır. Günümüzde bu görev okullar aracılığı ile yerine getirilmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı'nın da bu yönde önemli çalışmaları bulunmaktadır. Özellikle 2017 yılında müfredat değişikliğine yönelik yapılan basın açıklamasında değerler eğitimiye yönelik konulara değinilmiş ve değerler eğitimiye ilişkin “on kök değer”den bahsedilmiştir. Bu değerler: “adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik” olarak sunulmuştur. Önceki müfredatlardan farklı olarak yenilenen

müfredatlarda değerler ve değer eğitimi müfredatların ana odağını oluşturmuştur. Mevcut müfredatları da kapsayan geniş bir literatür taraması yapılmış, disiplin alanlarının her birinde kazanımlarla (eğitim öğretim hedefleriyle) ilişkilendirilerek öğrencilere aktarılması hedeflenen millî, manevi ve evrensel değerler 10 (on) ana başlık altında toplanmış, bu değerlere ilişkin tutum ve davranışlar belirlenmiştir (MEB,2017, s.7-8).

1.5. Diyanet İşleri Başkanlığının Mevlidi Nebi Haftasına Yönelik Faaliyetleri

Diyanet İşleri Başkanlığı, Türkiye'de İslâm diniyle ilgili işleri yürütmek, toplumu din konusunda aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmekle görevli bir kamu kuruluşudur. 3 Mart 1924 tarih ve 429 sayılı Şer'iyye ve Evkaf ve Erkân-ı Harbiyye- i Umûmiyye Vekâletlerinin İlgasına Dair Kanun ile Şer'iyye ve Evkaf Vekâleti kaldırılarak yerine başvekâlete bağlı Diyanet İşleri Başkanlığı ve Vakıflar Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Bu kanunla, vekâletin görevlerinden muâmelâtla ilgili dinî hükümlerin resmî uygulamadan kaldırılıp yasama ve yürütme yetkisinin Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne ve onun oluşturduğu hükümete ait olduğu vurgulanmış; İslâm dininin hukuk kuralları (muâmelât-ı nâs) dışında kalan inanç ve ibadetlerle ilgili hükümlerinin yürütülmesiyle ibadet yerlerinin idaresi Diyanet İşleri Başkanlığı'na, vakıfların yönetimi ise Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne verilmiştir (Yücel, 1994, s.455). Başkanlık kurulduktan sonra din ile ilgili uygulamalar Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kontrolüne bırakılmıştır. Diyanet işleri Başkanlığı toplumu din konusunda aydınlatmak görevini bugün farklı uygulama alanları vesilesiyle yerine getirmektedir. Bu görev 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanunda “İslam dininin inançları, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek, din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek” olarak yer almaktadır (m.1).

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın görev ve çalışma yönetmeliği incelendiğinde “toplumu din konusunda aydınlatmak, birlik ve bütünlüğe, toplumsal kaynaşma ve huzura katkı sağlamak, ayrıca aile ve gençliği tehdit eden zararlı akım ve faaliyetlere karşı toplumu bilinçlendirmek amacıyla yayınlar hazırlamak/hazırlatmak, gerektiğinde bunları ücretsiz olarak dağıtmak” ifadesine yer verilmektedir (m.15).

Günümüzde Mevlidi Nebi haftasıyla ilgili iş ve işlemler Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yürütülmektedir. Mevlidi Nebi haftası, Hz. Peygamber'in günümüz dünyasında daha etkin bir şekilde anlaşılmasını sağlamak ve Hz. Peygamber'in hayatından, uygulamalarından insanlığı aydınlatan temel değerler çıkarmak ve bu değerleri insanlığa sunmak için eşsiz bir fırsattır. Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından Hz Peygamber'in doğumu münasebetiyle düzenlenen ve Mevlid kandilini de içerisine alan Mevlidi Nebi haftası, her yıl farklı bir tema çerçevesinde kutlanmaktadır. Hafta boyunca belirlenen tema çerçevesinde yapılan etkinlikler, sempozyum ve diğer programlarla Hz. Peygamber'in örnek hayatı anlatılmakta, Hz. Peygamber'i anma ve anlamaya yönelik birçok program icra edilmektedir.

Yapılan araştırmada öncelikle 2017 yılından itibaren yapılan faaliyetler çerçevesinde DİB tarafından yayınlanan kitaplar incelenmiş ve taranmıştır. Bu yayınlarda kök değerlere yönelik ifadeler tespit edilmiş ve eğitim-öğretim süreçlerinde faydalı olacağına dair kanaat belirtilmiştir. DİB'in yayın çalışmaları özellikle milli ve manevi değerlerimize yönelik önemli içeriklere sahiptir. Değerler eğitimi çalışmaları çerçevesinde hem örgün hem de yaygın eğitim düzeyinde kullanılabileceği düşüncesiyle bu yayınlardaki kök değerlerin tespiti, bu sürece çok önemli bir katkı sağlayacaktır.

DİB, 2017 yılından itibaren Mevlidi Nebi Haftası için her yıl tema belirlemekte ve bu tema çerçevesinde faaliyetler gerçekleştirmektedir. Bu faaliyetler yazılı ve görsel olarak kitap, dergi, makale, hutbe, vaaz, video, sempozyum gibi çalışmalardan oluşmaktadır. Bu çalışmalarda belirlenen temalar çerçevesinde değerlere yönelik içeriklerde bulunmaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından 2017 yılı Mevlidi Nebi Haftası teması "Hz. Peygamber ve Güven Toplumu" olarak belirlenmiştir. Bu temaya yönelik kitap, dergi ve makaleler yayınlanmış ve "güven" duygusunun toplumlar için önemine vurgu yapılmıştır. Güven ve güvenilir olmak kavramları Hz. Peygamber'in hayatından örneklikler ile anlatılmış; değerler ile bağlantısı ortaya konulmuştur. Yayınlar incelendiğinde kök değerlere yönelik atıflara da yer verildiği görülmüştür. 2018 yılının teması "Peygamberimiz ve Gençlik" olarak belirlenmiştir. Hz. Peygamber'in gençlerle ilişkisi ve gençlere yönelik mesajları özellikle ahlaki değerler bakımından anlatılmaya çalışılmıştır. Gençliğin özellikleri ve gençlerin eğitiminde değerler eğitiminin önemi üzerinde durulmuş, sağlıklı ve ahlaklı bir gençlik inşası için

gerekli olan hususlar dile getirilmiştir. 2019 yılında “Peygamberimiz ve Aile” başlıklı bir tema belirlenmiştir. Aile, toplum ve milletlerin hafızasını istikbale taşıyan, kimlik, tasavvur ve ideallerini olgunlaştırıp geleceğe aktaran; insani ve kültürel değerlerin, tarihi süreklilik ve bütünlüğün koruyucusu olan çok önemli bir yapıdır. Bu sebeple değerler eğitimi açısından aile belirleyici bir rol oynamaktadır. 2019 yılı teması çerçevesinde aile ve değerler eğitimine dikkat çeken çalışmalar yapılmıştır. 2020 yılının teması “Peygamberimiz ve Çocuk” olarak belirlenmiştir. Nitekim Hz. Peygamber, kişiliğin çocukluk döneminden itibaren oluşmaya başladığının farkında olmuş, çocuklar arasında ayırım yapmadan adaletli davranarak her birinin güven ve arkadaşlığını kazanmayı başarmıştır. Bu yaklaşımını kendi çocuk ve torunlarına karşı da sürdürmüş, onların güzel ahlaklı olmalarını daima önemsemiştir. “Peygamberimiz ve Çocuk” temalı yayınlarda özellikle çocuğa yaklaşım ve çocuk yetiştirme anlamında değerlerin önemine vurgu yapılmıştır. 2021 yılında ise başlık “Peygamberimiz ve Vefa Toplumu” olarak belirlenmiş ve bu konuya yönelik yayın çalışmaları yapılmıştır. Vefa, özünde adalet, sadakat, sevgi, saygı ve samimiyet gibi önemli değerleri barındıran insanı yücelten önemli bir değerdir. Dolayısıyla “vefa” temalı çalışmalarda kök değerlere de sıkça atıf yapılmıştır.

1.6. Değerler Eğitiminde Dini Yayınların Önemi

Din, başlangıcı insanlık tarihi kadar eskilere uzanan, tarihin her döneminde bireyleri ve toplumları etkileyen en önemli unsurlardan biri olmuştur. Kavram olarak aşkın bir varlığa bağlanma ve bu inancın gerektirdiği düşünce ve uygulamaların bütünü şeklinde ifade edilen din, bir inanç, ibadet ve ahlak sistemidir (Keskin, 2004, s.9). Buradan anlaşılmaktadır ki din, insan ve toplum hayatında çok önemli bir yere sahiptir. Her dinin belli bir inanç, ahlak ve değerler sistemi vardır. Dinler kendi inanç, ahlak ve değerler sistemini, mensuplarına bir şekilde öğretme çabasıdadır. Dinlerin kendi değerler sistemini mensuplarına öğretme biçimi vaaz, yazılı kaynaklar ve ibadetler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Değerin, bireysel ve toplumsal alanda bir anlamı vardır. Bireyin içinde bulunduğu din ve kültürel unsurlar değer için bir ölçüt, bir standart ve bir belirleyici konumundadır. Özellikle ahlaki değerlerin temellendirilmesinde din, temel olgu olarak

kabul edilmektedir. Semavi dinlere bakıldığında ahlaki değerlerin ön planda tutulduğu görülmektedir. Din, mensuplarına değerler sistemi sunar. İnanan kişinin düşünce yapısı, kişilik, davranış ve düşüncelerinde etkilidir. Özellikle din, “neyin”, “niçin” ve “nasıl” yapılması gerektiği hakkında bir değer ortaya koymaktadır. Din, bireyin kendine, tabiata ve yaratılışa bakışına, toplum içerisindeki ilişkilerine, hayatın anlam ve gayesine dair değerler bütünü sunmakta ve insanın yaptığı eylem, düşünce ve tutumu iyi veya kötü şeklinde nitellemektedir (Eşmeli, 2018, s.261).

Din, değerler üzerinde çeşitli araçlar vasıtasıyla etkili olmaktadır. Bu araçlar dijital ve yazılı materyaller, ibadetler, tarihi ve mimari eserler, dini kültür, musiki gibi hayatın hemen hemen bütün alanlarında kendini göstermektedir. Bu araçlar arasında yazılı materyal olarak dini yayınların önemli bir yeri vardır. Dinin değerler üzerindeki etkisi, dini yayınlarda ortaya çıkmaktadır. Toplumun her kesimine hitap edecek şekilde, dini yayınlarda son yıllarda önemli bir artış görülmektedir. Bu konuda Diyanet İşleri Başkanlığı’nın çok önemli yayın çalışmaları bulunmaktadır. Araştırmaya konu olan Mevlidi Nebiye yönelik yayın çalışmaları da bunlardan birisidir. Diyanet İşleri Başkanlığı, Mevlidi Nebiye yönelik yayın çalışmaları ile toplumun bütün kesimlerine hitap etmeyi amaçlamakta; milli ve manevi değerleri, Hz. Peygamber’in örnekliği üzerinden anlatmakta ve açıklamaktadır. Araştırmanın konusunu bu yayın çalışmalarının Milli Eğitim Bakanlığı’nın belirlemiş olduğu kök değerler bağlamında incelenmesi oluşturmaktadır.

1.7. İlgili Araştırmalar

Çalışmamız, Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Mevlidi Nebi Haftası kapsamındaki yayınlarında kök değerlerin incelenmesine yönelik bir çalışma olduğu için bu başlık altında “kök değerler” ile ilgili Türkiye’de yapılan doktora ve tez çalışmalarına yer verilmiştir. Alana yönelik akademik araştırmalar incelenmiş ve genellikle edebi eserlerin, çizgi filmlerin, öğretim programlarının, ders kitaplarının kök değerler bağlamında incelendiği görülmüştür. Bu araştırmalardan farklı olarak bizim çalışmamız Diyanet’in yayımlamış olduğu dini eserlerin kök değerler bağlamında incelenmesini konu edinmektedir. Dolayısıyla bu çalışma, ilgili araştırmalardan farklı olarak değerler eğitimi noktasında dini yayınların içerik bakımından güvenilir ve zengin bir kaynak

olduğunu ortaya koymayı amaçlamaktadır. “YÖK Tez Merkezi Veri Tabanında”, başlık olarak “kök değerler” kavramı taratılmış; ikisi doktora, otuz ikisi yüksek lisans çalışması olarak toplam 34 sonuç bulunmuştur (Son erişim: 30.01.2023). Bu çalışmalardan bazıları şunlardır:

Yazıcıoğlu (2022), “Çok okunan çocuk edebiyatı eserlerinin kök değerler açısından incelenmesi” adlı çalışmasında, çok satılan çocuk kitapları arasından seçilerek incelenen sekiz kitapta hangi değerlerin işlendiğini araştırmaktadır. Bu çalışma, Millî Eğitim Bakanlığının Türkçe Dersi Öğretim Programında (2019) belirlediği on kök değer bu kitaplarda yer alıp almadığını, akademik anlamda çocuk edebiyatının önemli değerlendirme kıstaslarından biri olan "mesaj ve alt mesaj"dan ne anlamak gerektiğini, etkili bir mesajın nasıl verilebileceğini ve bir eserin edebî vasıflarını koruyarak işlenen değerleri değerler eğitimi çerçevesinde nasıl kurguladığını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışmada Türk ve dünya edebiyatından seçilen kitaplardaki işlenen değerler ve değerlerin niteliğinin incelenerek literatüre katkı sunması hedeflenmiştir. Bunun yanında bu 8 eserde değerlerin olumlu/olumsuz yönlerinin çalışılmasının ve daha önce bu 8 kitap üzerinde böyle bir çalışmanın yapılmamış olmasının bu araştırmayı önemli kıldığı ifade edilmiştir. Bu sekiz eser "Harry Potter ve Felsefe Taşı", Harry Potter ve Sırlar Odası", "Küçük Prens", "Dedemin Bakkalı", "Abartma Tozu", "Çizgili Pijamalı Çocuk", "Kiraz Ağacı ile Aramızdaki Mesafe" ve "Pal Sokağı Çocukları" adlı kitaplardan oluşmaktadır. Bu kitaplar içerisinde yer alan adalet, dürüstlük, dostluk, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, yardımseverlik ve vatanseverlik değerlerinin analizi yapılmış olup; bu araştırma kapsamında sonuçlar incelendiğinde sekiz yayın kapsamında en fazla işlenen olumlu değer yardımseverlik (%17) iken en fazla işlenen olumsuz değer ise saygı (%24) olduğu görülmüştür. Değerler bu çalışmada olumlu veya olumsuz anlamda kullanım durumuna göre olumlu veya olumsuz değer olarak ifade edilmiştir.

Arlı'ya (2022) ait “Milli Eğitim Bakanlığı mevzuatında yer alan kök değerler açısından Harfler Köyü çizgi filminin incelenmesi” adlı yüksek lisans çalışmasında Diyanet TV’de yayınlanan “Harfler Köyü” çizgi filminde kök değerlerin yer alma durumu araştırılmıştır. Ayrıca bu çalışmanın amaçlarından biri de DKAB derslerinde kullanılma durumunu ihtimalini araştırmak olarak belirlenmiştir. Çalışmada sonuç

olarak Harfler Köyü çizgi filminde kök değerlerin açık veya örtük şekilde yer aldığı tespit edilmiş; olumsuz herhangi bir içeriğe rastlanmadığı belirtilmiştir. “Harfler Köyü” çizgi filminin DKAB derslerinde bir materyal olarak kullanılabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Koşar (2022) tarafından yapılan, “Tûtî-nâme'nin kök değerler açısından incelenmesi” isimli çalışmada kök değerler (adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımseverlik) ile bu değerlere bağlı alt değerlerin nasıl işlendiği incelenmiştir. Masal ve hikâye türünün sentezlendiği mensur bir halk ürünü olan bu eserde yer alan 75 hikâyede toplam 39 kök değer ve alt değer tespit edilmiştir. Eserde en çok dürüstlük, öz denetim, sevgi, yardımseverlik, sorumluluk, vatanseverlik ve dostluk değeri işlenmiştir. Saygı, adalet ve sabır değerlerine ise daha az rastlanmıştır. Yazıldığı dönemin kültürü ve sosyal hayatına ışık tutan Tûtî-nâme'nin içerdiği hikâyelerle değer eğitime önemli ölçüde katkı sağlayacağı ve bu hikâyelerin çoğunun ders kitaplarında yer alabileceği tespit edilmiştir.

İsaoğlu (2022), “Oğuz Tansel masallarının kök değerler açısından incelenmesi” isimli çalışmasında Oğuz Tansel masallarını, 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda yer alan kök değerler açısından incelemektedir. Çalışma kapsamında bulunan verilerin analizinde betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Araştırma bulgularına göre Masallar isimli kitapta kök değerlerin bulunduğu tespit edilmiştir. Masallarda en fazla tespit edilen kök değerlerin saygı değeri en az tespit edilen değerin ise dostluk değeri olduğu görülmüştür. 19 masalda toplam 598 değer ifadesi yer almaktadır. Çalışma sonucunda Oğuz Tansel'in Masallar isimli kitabında yer alan masalların kök değerlerin öğretiminde kullanılabilir olduğu fakat masallarda bazı değerlere (adalet, dostluk, vatanseverlik) yeteri kadar yer verilmemesi nedeniyle eksik kalacağı tespit edilmiştir. Araştırma bulgularına dayalı olarak öğretmen, veli ve eğitimcilere yönelik önerilerde bulunulmuştur.

Polat (2021), “Sara Gürbüz Özeren'in efsanelerinin kök değerler bağlamında incelenmesi” adlı çalışmasında Türk edebiyatı yazarlarından Sara Gürbüz Özeren'in Büyük Türk Efsaneleri kitap serisini kök değerler eğitimi açısından incelemiştir.

Çalışmanın materyallerini de Sara Gürbüz Özeren'in on eseri oluşturmaktadır. Bu eserler kök değerler eğitimi açısından, Türk Millî Eğitiminin genel amaçları ve 2019 yılında yayımlanan İlkokul ve Ortaokul Türkçe Dersi öğretim programında yer alan MEB Kök Değerleri' ne göre incelenmiştir. İncelenen eserlere konu olan değerler sırasıyla en fazla sevgi (51), saygı (39), yardımsever (34), denetim (32), sorumluluk (28), dürüstlük (18), vatansever (18), adalet (17), dostluk (14), öz sabır (14), değerine yer verildiği belirlenmiştir. Bu bulgular neticesinde Sara Gürbüz Özeren'in Büyük Türk Efsaneleri adlı kitap serisi değerler eğitimi konusunda faydalanılacak kaynaklar arasında olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Eserlerin genelinde on kök değerinin hepsine yer verilerek ve değerlerin okuyucuya örtük bir biçimde aktarıldığı tespit edilmiştir.

Becel (2021) tarafından yapılan, “Sabahattin Ali'nin yapıtlarında söz varlığı, kök değerler ve çocuk” çalışmasında Sabahattin Ali'ye ait üç roman ve altmış hikâye incelenmiş, kök değerlerin eğitsel yarar sağlayacak düzeyde işlenmediği sonucuna ulaşılmıştır.

Yüce (2020), “Hamdi Ülker'in eserlerinin kök değerler açısından incelenmesi” isimli araştırmasında Hamdi Ülker'in 9 eseri kök değerler açısından incelenmiş, okuyucuya aktardığı değerler, değerler eğitime sağladığı katkılar belirlenmiştir. Araştırma yöntemi için içerik analizi seçilmiş ve değerleri kayıt altına almak için fişleme tekniği kullanılmıştır. Araştırma sonucunda tespit edilen 437 adet değerde en çok sevgi değerine, en az ise adalet değerine rastlanılmıştır. Eserlerde tespit edilen on kök değer, şekiller aracılığıyla sıklık ve yüzdesel olarak belirtilmiştir. Eserlerin genelinde on kök değerinin hepsine yer verildiği ve değerlerin okuyucuya örtük bir biçimde aktarıldığı tespit edilmiştir.

Çoban'a (2020) ait “Değerler eğitimi bağlamında Türk destan örneklerinde kök değerler” isimli çalışmada Oğuz Kağan, Manas, Maaday Kara ve Edigey destanlarında Türkçe dersi öğretim programında yer alan kök değerleri tespit etmek ve kök değerlerin Türk destanlarındaki yeri ve önemine dikkat çekmek amaçlanmıştır. Nitel bir araştırma olan bu çalışmada verilerin toplanması işlemine yöntem olarak doküman incelemesi kullanılırken verilerin analizinde ise betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Öğretim programlarında yer alan kök değerlere ait yapılan çalışmalara ek olarak böyle bir

Çalışma yapılmasının Türkçe ders kitapları için metin seçimine zenginlik oluşturması ve Türk destanlarının farklı bir boyutunu ortaya koymak adına önemli olduğu düşünülmüştür. Çalışmada, değerler eğitimi uygulamalarında bir milletin kültürünü ve yaşam biçimini yansıtan aynı zamanda bir edebi tür olan destanlardan yararlanılmasının gerekli olduğu dşnncesiyle hareket edilmiştir. Araştırma bulguları sonucunda Türk destanlarında en sık yer alan kök değerin vatanseverlik olduğu saptanmıştır. Vatanseverlik değerini de sevgi ve saygı değerleri takip etmektedir. Türk destanlarının kök değerler açısından zengin olduğu ve Türkçe ders kitapları için metin seçimine katkı sağlayacağı görülmüştür.

Demir (2019), “Değerler eğitimi açısından Necip Fazıl Kısakürek'e ait "ile" adlı eserde kök değerlerin incelenmesi” adlı çalışmasında Necip Fazıl Kısakürek'in "ile" adlı eserinin değerler eğitimi açısından incelemesini yapmıştır. Çalışmanın amacı, "ile" deki değerlerin tespiti yapılarak değerler eğitimi açısından bu eserin neler ifade ettiğini ortaya çıkarmak olarak belirtilmiştir. Çalışmada içerik analizi ve literatür taraması yöntemleri kullanılmış, çalışma nitel araştırma ekseninde şekillendirilerek sonuca ulaşılmak amaçlanmıştır.

BÖLÜM II

BULGULAR ve YORUMLAR

Bu bölümde araştırma kapsamında 2017-2021 yılları arası Mevlidi Nebi Haftasına yönelik yayınlanan kitaplar incelenmiş, elde edilen bulgular kök değerlere göre başlıklar halinde verilmiştir. Bu kitaplarda kök değerlerin nasıl ve ne şekilde ele alındığına dair bilgiler verilmiştir. Her bir kök değer başlıklar halinde sıralanmış ve bu başlıklar altında kök değerlerin, incelenen kitaplarda hangi konu ve kavramlar üzerinden ele alındığı ifade edilmiştir. İncelenen kitaplarda hangi değere ne kadar yoğunlukta yer verildiği tablo halinde okuyucuya sunulmuştur.

2.1. Hz. Peygamber ve Güven Toplumu Adlı Eserde Tespit Edilen Kök Değerlere Ait Bulgular ve Yorumlar

Adalet Değeri

İslam âlimleri dinin gayesini “din, akıl, can, mal ve nesil” güvenliği şeklinde açıklamakta; bazı âlimler bu gayeye ek olarak adaletin teminini de eklemektedir (Görmez, 2017, s.8). Adalet, Kur’an’ın insan-güven-toplum ilişkisini anlatan temel kavram ve kelimeler arasındadır (Çalışkan, 2017, s.36). Dolayısıyla İslam dini açısından adalet değeri büyük bir önem taşımaktadır. Adalet, dini düşünceye yön veren bir kavram olmakla beraber toplumda güven unsurunun oluşması açısından kritik öneme sahiptir (Bardakoğlu, 2017, s.14).

Adalet değeri, ailede öğrenilmesi gereken değerlerden biridir. Adalet, merhamet, hoşgörü, bağışlama, tevazu gibi değerlerin ailede öğrenilmesi bireyin karakter ve ahlaki gelişimi açısından önemlidir (Çapcıoğlu, 2017, s.32). Bu değerlerin öğrenimi sürecinde aileye önemli görev ve sorumluluklar düşmektedir.

Adalet değeri, Ünal (2017) tarafından “Allah’ın yeryüzündeki muradı” şeklinde ifade edilmiştir (s.66). Kitabın diğer bölümlerinde de adaletli olmanın önemine dikkat

çekilmiş, Hz. Peygamber’in adaletin tesisine yönelik uygulamalarına örnekler verilmiştir. Bu örneklerden bir tanesi şöyledir:

“Adalet kalktığı ve işler torpille yürümeye, güçlü olanın korunup zayıf olanın ezilmeye başlandığı zaman o toplumun ayakta kalması mümkün olamaz. Çünkü hakkın galip gelmediği bir yapıda insanları bir arada tutmak mümkün olmadığı gibi güven duygusu da tükeneceğinden yıkım tabii olur. Bu açıdan baktığımızda, Hz. Peygamberin adaleti her hâlukarda uyguladığıyla ilgili olarak toplumda tam bir güven duygusu oluştuğunu görüyoruz. Çünkü o, hırsızlık yapan kızı Fatıma da olsa kendisine gerekli cezayı vereceğini belirtmiştir” (Yıldırım, 2017, s.119).

Emanet ve güven kavramlarının adalet değeri ile ilişkisi kitapta ele alınan konulardan birisidir. Bu husus şu sözlerle ifade edilmiştir: “Emanet ve güven, adalet erdemiyile de çok yakından ilgilidir. Çünkü emanet ve güven duygusu karşınızdaki insanlara haksızlık yapmayacağınız, zulüm gibi bir erdemsizliğe meyletmeyeceğiniz düşüncesini içerir” (Oktay, 2017, s.134).

Güven ve adalet, birbirini tamamlayan değerlerdir. Adaletin olduğu bir toplumda güven duygusu da oluşur. Erdemli bir toplum, erdemli bir devleti oluşturur. Bunun sağlanması adalet erdeminin sağlanmasına bağlıdır. MEB’in DKAB öğretim programında değerlerin, öğrenme öğretme sürecinde hem kendi başlarına hem ilişkili olduğu alt değerlerle ve hem de öteki kök değerlerle birlikte ele alınarak hayat bulacağı ifade edilmiştir (MEB, 2018, s.3).

Hz. Peygamber ve Güven Toplumu adlı eserde adalet değerinin, “Hz Peygamber ve Güven Toplumu” teması çerçevesinde emanet, dürüstlük, doğruluk, sevgi, saygı, merhamet gibi kavramlar üzerinden ele alındığı görülmektedir. Bu kavramlar ile birlikte Hz. Peygamber’in örnekliği ifade edilmiştir. Adalet değeri bu eserde toplumu ayakta tutan ve dayanışmayı sağlayan en önemli değer olarak açıklanmıştır. Adaletin olmadığı ya da zayıf kaldığı bir toplumda güven duygusunun oluşmasının da çok zor olacağı ifade edilmiş; Hz. Peygamber’in adalete verdiği önem ve uygulamadaki başarısı ile toplumda güven duygusunun oluşmasını sağladığı belirtilmiştir. Adalet, insanlar arasında eşitliğin; birlik ve beraberliğin oluşturulmasına katkı sağlar (Polat, 2021, 34). Barış, huzur ve güven dinamiklerinin temelini oluşturan adalet ancak uygulandığı takdirde toplumda düzen sağlanır (Yüce, 2020, s.33).

Dostluk Değeri

“Hz. Peygamber ve Güven Toplumu” adlı eserde dostluk değeri, toplumdaki güven duygusunu oluşturan temel unsurlardan birisi olarak ele alınmıştır. Dostluk değeri ile beraber arkadaşlık ve muhabbet gibi kavramlar da zikredilmiştir.

Hz. Peygamber ve Güven Toplumu kitabında toplumdaki güven kültürünün, dostluk, arkadaşlık, yardımlaşma gibi temel değerleri yeniden hatırlatacağı vurgusu yapılmıştır (Çapcıoğlu, 2017, s.33).

Dostluk değerine yer verilen başka bir yerde bu değer selamlaşmanın önemi üzerinden ele alınmıştır. Çelem (2017) tarafından bu husus ile ilgili şu cümleler kullanılmıştır:

“İnsanlar arasında dostluk, sevgi ve barışın yaygınlaştırılması, Müslümanların kalplerinin birbirine ısındırılması açısından büyük önem taşıyan selâmın İslam Dini’nde en yaygın olarak kullanılan formu es-Selâmualeikum sözüdür. Es-Selâm, Allah’ın esmasından esenlik veren, selamete ulaştıran anlamında bir kelimedir. Selâmın kendisi başlı başına selamet ve güvenlik anlamına geldiğine göre “es-Selâmualeikum” diyen kişi Allah’tan gelen selamet ve esenlik sizin üzerinize olsun demektedir” (s.168).

2017 yılı Mevlidi Nebi Haftası temasının Hz. Peygamber ve Güven Toplumu olması sebebiyle dostluk değeri eserde güven kültürünü oluşturan değerlerden bir olarak görülmektedir. İnsanların birbirine karşı selamlaşma cümleleri ile hitap etmesi, aralarındaki sevginin, muhabbetin, yakınlığın bir sembolüdür. Bu sevgi bağı, dostluk duygularının gelişmesine de önemli bir katkı sağlamaktadır. Doğumundan ölüm anına dek bir başkasına muhtaç olan insan, daha bebekken annesine hem duygusal hem fiziki olarak muhtaçken ilerleyen zamanlarda kardeş, arkadaş, eş gibi hayatının tamamlayıcısı olacak kişilerin arayışına girmektedir (Yüce, 2020, s.37).

Dürüstlük Değeri

Kitabın “Sunuş” bölümünde Görmez (2017) tarafından bütün peygamberlerin ortak niteliği “doğruluk ve güvenilirlik” anlamına gelen “sıdk ve emanet” vasfına sahip

oldukları ifade edilmiştir (s.10). Bardakoğlu (2017) ise doğruluk, dürüstlük, adalet, güvenilirlik, sevgi ve saygının hep emredildiğini; bunların zıttının ise hep yasaklandığını ifade eder (s.14). Dürüstlük değeri, tüm dinlerin ve ahlak sistemlerinin tavsiye ettiği bir değer olarak ele alınmış ve ailede öğrenilmesinin önemine dikkat çekilmiştir (Çapcıoğlu, s.31). Ayrıca bu değerlerin sadece peygamberlere ait vasıflar olmadığı, bütün insanların ulaşması için gayret sarf etmesi gereken erdemler olduğu ifade edilmiştir (Martı, 2017, s.93).

Altuntaş (2017) tarafından kaleme alınan “Ticaret Hayatında Güven Unsuru” adlı bölümde İslam’ın ticari alanda getirdiği düzenlemelerden bahsedilirken dürüstlük değerine şu sözlerle atıf yapılmıştır:

“İslamî ekonomik nizam, en önemli ayırıcı özelliği olan faiz yasağı dışında, hemen tamamı ahlakî temele dayalı bir dizi ilkeyle çerçevelenmiştir. Bu ilkeler dürüstlük; yalandan, gereksiz yere yemin etmekten, hileli mal satmaktan, haksız rekabetten kaçınmak; alacakların tahsilinde müsamahakâr, ödemelerde ise hassas davranmak şeklinde özetlenebilir” (s.96).

“Kalite ve dürüstlük unsurlarının yanında, güven unsurunu etkileyecek siyasi, ekonomik vb. pek çok başka etmenlerin etkin konumda bulunduğuna dikkat etmek gerekiyor. İşgal alanında bilgili, eğitilmiş ve tecrübeli olmak bu konuda ilk akla gelmesi gereken niteliklerdir” (s.99).

“Ticaret ve iş hayatı sırf emek yoluyla üretip kazanmaya göre daha yüksek maddi ve ahlakî riskler taşımaktadır. Dürüstlük ve hakkaniyet ilkelerinin çiğnenmesine yol açabilecek pek çok maddi, nefsanî olumsuzluklarla mücadele etmek zorundadır tüccar. Bunun için başarısının karşılığı da maddi ve manevi olarak o oranda büyük olmaktadır” (s.99).

Dürüstlük değerinin ele alındığı bir başka bölümde Yıldırım (2017), Hz. Peygamber’in inancı, ibadeti, güzel ahlakı, çevresindeki insanlarla olan ilişkilerindeki doğruluğu ve dürüstlüğü, vefakârlığı, cömertliği, azmi ve kararlılığı ile toplumun güvenini kazanmış ve ‘el-Emîn’ sıfatı ile ashabına en güzel örnek olduğunu belirtmiştir (s.125). Ural (2017) ise Hz. Peygamber’in bu konudaki örnekliğini şu sözlerle ifade etmektedir:

“En kıymetli eşyalarımı emanet bırakacakları kadar emin. Onu gördüklerinde “işte el-Emîn, işte Muhammed geldi! diye haykırıyorlar, Tamam işte! Bu adamdan daha güvenilir ve adaletli biri mi var! O bizim hakemimizdir. Dürüstlüğünden, erdemli ve güvenilir kişiliğinden haberdarlar çünkü” (s.179).

Dürüstlük değeri, “Hz. Peygamber ve Güven Toplumu” adlı eserde genel olarak 2017 yılının teması olan güven kavramı ile ilişkilendirilerek ele alınmıştır. Güven toplumunu oluşturan unsurlar arasında doğruluk, dürüstlük değerlerine de yer verilmiştir. Dürüstlüğün, peygamberlerin de vasıflarından olduğu, bu değerın İslam dininde emredildiğı, zıddının da yasaklandığı belirtilmektedir. Hz. Peygamber’in dürüst oluşu ve emanete hıyanet etmemesi, onun hak elçisi olarak gönderildiğinin bir kanıtı olarak sunulmuştur. Hz. Peygamber’in “el-emîn” sıfatını kazanmasının arkasında dürüstlüğe ve doğruluğa verdiğı önem yer almaktadır. Dürüstlük, ekonomik hayatın ve ticaretin temel prensipleri arasında gösterilmiştir.

Öz Denetim Değeri

Öz denetim değeri azimli, vicdanlı, sorumlu, düzenli, dakik, kurallara bağılı, başarı kazanma güdüsü olan, öz disiplinli, sabırlı, planlı, programlı, dikkatli, temiz, tutumlu, titiz, tedbirli ve çalışkan olma gibi özellikleri içerir (Bilgin, 2017, s.946).

Hz. Peygamber’in oluşturduğu güven toplumunun en önemli özelliklerinden birisi de insandaki öz denetim duygusunun gelişmiş olmasıdır. Güven duygusu bireyin hayatı üzerindeki öz denetimini sağlayan önemli bir unsurdur. Bu duruma şu ifadelerle dikkat çekilmiştir:

“İnsan kendini güvende hissettiğı zaman her şeyin kontrol altında olduğunu düşünür. Bu sebeple kontrol yönelişi, güven duygusu ile doğrudan bağlantılıdır. Kişinin, hayatı üzerindeki öz denetimini sağlayan güven duygusu, korkuyla aşağıya, sevgiyle yukarıya çekilir” (Altuntaş, 2017, s.97).

Yazıcıoğlu’nun (2022) çalışmasında öz denetim değeri davranışlarını kontrol etme üzerinden vurgulanmıştır. Yüce’de (2020) ise bu değer benzer bir şekilde davranışlarını kontrol etmek, davranışlarının sorumluluğunu üstlenmek ile vurgulanmıştır. Tûtiname’de bu değer danışıp nasihat almak, kıssadan hisse çıkarmak, uyanık ve tedbirli olmak, ölçülü olmak, özür dilemek, akıl ve bilgiye önem vermek gibi alt değerler ile birlikte ele alınmıştır.

Sabır Değeri

Araştırmamız kapsamında incelediğimiz “Hz. Peygamber ve Güven Toplumu” adlı eserde sabır değeri, Kur’an’ın geniş söz dünyasının bir parçası olarak insan-güven-toplum ilişkisini anlatan temel kavramlar arasında gösterilmektedir (Çalışkan, 2017, s.36). Ayrıca sabır değeri, kardeşler arasında sevgiyi, güveni, adaleti sağlamaya yardımcı olan bir değerdir (Çalışkan, 2017, s.49). Ünal (2017) konuyla ilgili olarak şu ifadelerle yer vermiştir:

“Hâlbuki Kur’an, Eğer ceza (karşılık) verecekseniz, size yapılane denk bir ceza verin. Şayet sabrederseniz bu, sabredenler için daha hayırlıdır buyurarak, cezanın dışında sabretmek ve sonucu Allah’a havale etmek gibi bir seçeneğin bulunduğu da işaret etmektedir” (s.64).

Çelem (2017) tarafından Hz. Peygamber’in sabır konusundaki tutumu şu sözlerle dile getirilmiştir: “Peygamberimiz (s.a.s.), Kur’an’ın Allah’tan geldiğini tasdik edenlerle karşılaştığında söze selâmla başlar ve “Allah’a hamdolsun, ümmetimle birlikte sabretmekle ve onları selâmlamakla emrolundum” derdi (s.170).” İslam’ın öngördüğü insan modelinin önemli erdemlerinden biri olan sabır, İslam peygamberi Hz. Muhammed (s.a.v.)’in gerek sözlerinde gerekse kişisel yaşantısında yer bulmuştur. İslam peygamberi sabırlı davranan mümine Allah’ın sabır vereceğini belirterek hiç kimseye sabırdan daha hayırlı ve engin bir lütufta bulunulmadığını ifade etmiştir (Doğan, 2014).

Saygı Değeri

Saygı değeri, kitapta doğruluk, dürüstlük, adalet, güvenilirlik, sevgi gibi değerlerle birlikte İslam dininde emredilen değerler, zıddının ise yasaklandığı değerler olarak ifade edilmiştir (Bardakoğlu, 2017, s.14). Aynı zamanda bu değer, insanın manevi ihtiyaçlarından biri olarak değerlendirilmiştir (Çapcıoğlu, 2017, s.31). Emanet-güven kavramları ile ilişkili olarak güven duygusunun oluşmasında rol oynayan değerlerden biri de kuşkusuz saygı değeridir. Özellikle mahremiyete saygı konusu, kitapta saygı değeri ile ilgili ele alınan en önemli konulardan biridir. Martı(2017), mahremiyete özenli, sırra saygılı, dedikodu ve fitneden uzak, güvenilir bir ilişki tarzının ailede olması gerektiğini ifade etmiştir (s.93).

Günümüzde toplumların kendi değerlerine sahip çıkması gittikçe önem kazanan bir mesele haline gelmiştir. Özellikle son yıllarda toplumumuzda değerler anlamında bir değişim ortaya çıkmıştır. Toplumlar ve kültürlerarası etkileşim beraberinde birçok yeni durum ortaya çıkarmıştır. Değerler erozyonu da bu durumlardan bir tanesidir. Nitekim Ünal (2017) bu duruma dikkat çekmiş ve saygı değerini de erozyona uğrayan değerler arasında göstermiştir:

“Dolayısıyla, ailemizle, komşularımızla, akrabalarımızla, arkadaşlarımızla velhasıl toplumun her kesimiyle kurduğumuz ilişkilerde, saygı, sevgi, hoşgörü, af, şefkat, merhamet, nezaket, yardımlaşma gibi inancımızın gerektirdiği değerlerin yerini basit çıkar ilişkileri almaktadır” (s.65).

Saygı değeri eserde toplumda güven duygusunun oluşmasına katkı sağlayan unsurlardan biri olarak değerlendirilmiştir. Saygı değerinden bahsedilirken özellikle mahremiyete saygı konusuna vurgu yapılmıştır. İnsanların birbirlerinin sırlarını araştırmaması gerektiğine; dedikodu ve fitneden uzak saygı temelli bir yaklaşım benimsenmesi gerektiği anlatılmıştır. Toplumumuzu ayakta tutan sevgi, saygı, merhamet gibi değerlerin her zaman önemli olduğuna, bu değerlere sahip çıkılması gerektiğine işaret edilmiştir.

Sevgi Değeri

Sevgi değeri, “Hz. Peygamber ve Güven Toplumu” adlı eserde adalet, doğruluk, dürüstlük, saygı gibi temel değerler ile birçok yerde beraber ifade edilmiştir. Bu değerler, güven toplumunda olması gereken değerler olarak belirtilmiştir. Sevgi değeri İslam dini tarafından emredilen değerler arasındadır (Bardakoğlu, 2017, s.14). Sevgi değeri güvenin işlerliğini toplumun bütün kesimlerine yaymaya vesile olan tutum ve davranışlar arasında gösterilmiştir (Çalışkan, 2017, s.49).

Sevgi değerinin kitapta aile içi sevginin önemine dair açıklamalar üzerinden de ele alınmıştır. Martı (2017) bu konuda çocukların özgüveni kazanması için ailede merhamete, adalete, sevgiye ve şefkate yatırım yapmak, en az onların geleceği için bir kenara para biriktirmek kadar önemli olduğunu ifade eder (s.88). Çocukların özgüvenini kazanmasında sevgi değerinin çok önemli bir yeri vardır. Bu hususa şu sözlerle değinilmiştir:

“Çocuğun sevgi ve güven görme hakkını elinden almak, onu zihinsel ve duygusal anlamda aç bırakmak demektir. İçinde yaşadığı toplumun davranış normlarına aykırı olsa da, çevresindekiler tarafından yadırgansa da çocukları bağrına basmaktan, öpmekten, okşamaktan çekinmeyen Hz. Peygamber, sevgi sunumunun çocukta özgüveni ne kadar beslediğini elbette bilmektedir. Bu yüzden Peygamberimiz, Akrabalar arası bağların koparılmaması, aile içinde sevgiye, malda bolluğa ve ömrün uzamasına vesile olur buyurur” (Martı, s.90-91).

İnsanlar arası ilişkilerde sevgi, saygı, muhabbet unsurlarını taşıyan en önemli uygulama selamlaşmadır. Çelem (2017) bu konuyla ilgili kitapta şu ifadelere yer vermiştir:

“İnsanlar arasında dostluk, sevgi ve barışın yaygınlaştırılması, Müslümanların kalplerinin birbirine ısındırılması açısından büyük önem taşıyan selâmın İslam Dini’nde en yaygın olarak kullanılan formu “es-Selâmualeykum” sözüdür” (s.168).

Eserde sevgi değeri güven kültürünün inşa edildiği temellerden biri olarak ele alındığı görülmektedir. Bu değer ile ilgili ifadelerden insani ilişkilerde sevgi temelli bir yaklaşım benimsenmesinin toplumdaki barış ve huzur açısından önemli bir konu olduğu anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber’in aile bireylerine, çocuklara ve diğer insanlara karşı yaklaşımında sevgi temelli bir tutum benimsediği, bu konuda insanlık için örneklik teşkil ettiği ifade edilmiştir.

Sorumluluk Değeri

“Hz. Peygamber ve Güven Toplumu” adlı eserde sorumluluk değeri ile ilgili ifadeler incelendiğinde bu değer Çapcıoğlu (2017) tarafından “İslam’da Emanet Bilinci ve Güven Kültürü” bölümünde ele alındığı görülmüştür. Çapcıoğlu, Allah’ın vahiy meleğine ve peygamberlerine sorumluluklar yüklediğini ve onlar vasıtasıyla yeryüzünün halifesi olarak seçtiği insana “güvenli bir ortam” hazırladığını belirtmektedir (s.27). Hem bireye hem de topluma çeşitli sorumluluklar düşmektedir. Birey açısından aklın ve vahyin rehberliğinde sağlam temeller üzerine kurulan sağlıklı bir din anlayışına sahip olmak öncelikli sorumluluk alanı olarak ifade edilmiştir (s.29). Müslümanların kendi sorumluluk alanlarındaki işlerden başlayarak yaşanan sorunlara çözüm üretme gayreti içerisinde olmalarının gerekliliğine vurgu yapılmıştır (s.30). Sorumluluk, doğruluk, dürüstlük gibi temel değerlerin öğrenildiği yer aile kurumu olarak ifade edilmiştir (s.31). Martı’ya göre (2017), aile içerisinde hak ve sorumluluk

noktasında adalet yoksa bir tarafın sınırsız hakları varken diğer tarafın görevleri bir türlü bitmiyorsa güven bunalımı kaçınılmaz olacaktır (s.91).

Çalışkan (2017), toplumda güven ahlakının temel unsurlarından biri olarak sorumluluk değerine yer vermiştir (s.49). Bu değer aynı zamanda insanın, göklerin, yerin ve dağların kaçındığı bir şeyi üstlenmekte; farklı bir bilinç halinde olduğunu ifade etmektedir (Tatar, 2017, s.72). İnsanın üstlendiği bu sorumluluğa dair Hz. Peygamber, ırmak suyunun dahi israf edilmemesini söyleyerek kendisine emanet edilen varlıkların güvenliğini kazanma ve bu güveni koruma noktasında derin bir sorumluluk üstlenmiş olmaktadır (Tatar, 2017, s.73). Hz. Peygamber'in sorumluluk değeri ile ilgili görevleri iki başlık altında açıklamıştır: Birincisi, tevhid akidesini benimsedikten sonra doğrudan Allah'a karşı görevler olarak tanımlanabilecek ibadetlerdir, kulluktur. Namaz, oruç ve hac ibadetleri gibi. İkincisi ise diğer insanlarla ilişkilerde dikkat edilmesi gereken toplumsal sorumluluklar ve ahlâkî görevlerdir (Yıldırım, 2017, s.113).

Çelem (2017), insanın rabbine, kendi şahsına ve diğer insanlara karşı görevlerinin olduğu ve bu görevlerin de sorumluluk sınırları içerisinde değerlendirildiğini ifade etmektedir (s.173). Müslümanların birbirlerine karşı sorumluluklarına dair kitapta yer alan şu ifadeler sorumluluk değeri ile yakından ilişkilidir:

“Müslüman, öncelikle kendisinden başlayarak dalga dalga ailesine, oradan da topluma uzanan bir çizgide Hz. Peygamberin işaret ettiği gibi eliyle düzeltbiliyorsa eliyle, eliyle mümkün değilse diliyle, diliyle yapamazsa kalbinden kınayarak kötülüğü ortadan kaldırmaya çalışmalı, ahlâkını düzeltmelidir” (Oktay, 2017, s.136).

Hz. Peygamber ve Güven Toplumu” adlı eserde sorumluluk değerine bireysel ve toplumsal sorumluluk alanları üzerinden yer verilmiş; bu değer in oluşum sürecinde ailenin önemine vurgu yapılmıştır. Birey, en başta ailede sorumluluk değerini kazanmalıdır. Bu noktada ebeveynlere önemli görevler düşmektedir. Eserde sorumluluk değeri ile ilgili bir başka önemli nokta toplumdaki güven duygusunun oluşmasında sorumluluk değerinin önemi konusudur. İnsanların kendi sorumluluk alanlarını bilmesi ve başkalarının haklarına saygılı olması güven ortamının oluşması açısından kritik öneme sahiptir.

Araştırmamızda ulaşılan bulgulara benzer olarak Ülker'in eserlerini inceleyen araştırmada da sorumluluk değeri kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma; sözünde durma, tutarlı ve güvenilir olma, davranışlarının sonuçlarını üstlenme davranışları üzerinden işlenmiştir (Yüce, 2020). Yazıcıoğlu'nun (2022) araştırmasında da bu değer kendisine, dostlarına, işine, ebeveynlerine karşı sorumlu olma; sözünde durma, tutarlı ve güvenilir olma, eylemlerinin neticelerini üstlenme davranışları üzerinden ele alınmıştır.

Vatanseverlik Değeri

“Hz. Peygamber ve Güven Toplumu” adlı eserde vatanseverlik değeri devlet yöneticilerinin halka karşı, halkın da devletine karşı sorumluluklar üzerinden dolaylı olarak anlatılmıştır. Dinine, devletine, milletine karşı sorumluluk duygusuyla hareket edip vazifelerini hakkıyla yerine getiren herkes aynı zamanda iyi bir vatanseverdir.

“Hz. Peygamber “Hepiniz çobansınız/ sorumlusunuz ve hepiniz yönettiklerinizden mesulsünüz. Devlet başkanı bir sorumludur ve yönettiklerinden mesuldür. Evin beyi bir sorumludur ve yönettiklerinden mesuldür. Evin hanımı da bir sorumludur ve yönettiklerinden mesuldür” hadisiyle metaforik bir anlatımla herkesin sorumluluğu altındaki bireyleri eğitmesi gerektiğine işaret etmektedir” (Oktay, 2017, s.136).

Yardımseverlik Değeri

İslam dini, inanan bireye Allah'a, diğer canlılara ve çevreye karşı bir takım görev ve sorumluluklar yüklemiştir. Yardımlaşma, İslam'ın bireye yüklediği diğerlerine yönelik sorumluluklardandır. Kur'an-ı Kerim'de ihsan, ikram, îsâr, a'ta, infak ve sahih amel şeklinde ifade edilen yardımlaşma hem bir ibadet hem de tavsiye edilen ahlaki bir davranıştır (Karslı, 2022, s.69).

“Hz. Peygamber ve Güven Toplumu” adlı eserde yardımseverlik değerinden bahsedilirken insanın muhtaç duruma düşmemek ve başkalarına da yardım edebilmek için çalışıp çabalaması gerektiğine dikkat çekilmiştir. Kazanılan malın insanın gurur ve kibire düşmeden muhtaç insanlarla paylaşılması gerektiği ifade edilmiştir. Özellikle ülkemizdeki Suriye'den gelen yardıma muhtaç insanlara yapılan yardımın özellikle temel insan haklarından olan can ve mal güvenliğinin korunmasına çok önemli

katkılarda bulunacağı belirtilmiştir (Çapcıoğlu, 2017, s.31). Yapılan bu yardımlaşma faaliyeti, toplumda güven kültürünün oluşmasını ve temel insani ve İslami erdemlerimizi yeniden hatırlamamızı sağlayacaktır (Çapcıoğlu, 2017, s.33). Yardım etmek, kitapta güven ve barış ortamının doğmasına katkı veren niteliklerden birisi olarak belirtilmiştir (Çalışkan, 2017, s.37).

Hiz. Peygamber'in hayatından bir bölümün anlatıldığı kitapta, yardımseverlik değerine verdiği önem bizzat Hiz. Hatice tarafından ifade edilmiştir:

“Sen rahat ol, endişe etme. Allah'a yemin ederim ki, Allah seni asla utandırmayacaktır. Çünkü sen, akrabalık bağlarını gözetirsin. Hep doğruyu söylersin. Güçsüzlerin elinden tutarsın. Zor durumda kalan mağdurların hakkını korumak için onlara yardım edersin” (Yıldırım, s.109).

Yardımseverlik değerine bakıldığında “Hiz. Peygamber ve Güven Toplumu” adlı eserde muhtaç duruma düşmemek ve başkalarına da yardım edebilmek için çalışıp çabalamanın önemi üzerinden ele alınmıştır. Yardımseverlik değeri ile ilgili eserde yardımlaşma ve dayanışma kavramlarına vurgu yapılmıştır. İnsanlar zaman zaman çeşitli sebepler yüzünden yaşadığı yeri terk etmek zorunda kalabilirler. İnsanların birbirlerine karşı muhtaçlık durumları beraberinde yardımlaşma ve dayanışma zorunluluğunu getirecektir. Bu noktada bireye ve topluma yardımlaşma ve dayanışma konusunda önemli görevler düşmektedir. Bu yardımlaşma ve dayanışma faaliyeti güven ortamının oluşmasına önemli bir katkı sağlayacaktır. İslam dini açısından bu yardımlaşma ve dayanışma faaliyeti bireysel ve toplumsal açıdan dini-ahlaki bir görev olarak değerlendirilmiştir. Yapılan yardıma karşıda dua ve teşekkür ile karşılık verilmesi ahlaki bir görevdir.

İsaoğlu'nun (2022) yaptığı araştırmada bu araştırmada ulaşılan bulgular ile benzer olarak yardımseverlik değeri ile ilgili ifadelerde insanlara karşı yardımda bulunma, iyilik yapma, konuksever olma, insanlarla iş birliği içinde olma durumlarının vurgulandığı görülmektedir. Tûti-nâme'de bu değer devlet büyüklerinin ya da yardım etmeye muktedir kimselerin zor durumda olan kişilere yaptıkları yardımlarla anlatılmıştır (Koşar, 2022, s.184).

Tablo 1: “Hz. Peygamber ve Güven Toplumu” Adlı Eserde Kök Değerlerin Dağılımı

Değer adı	Frekans
Adalet	7
Dostluk	2
Dürüstlük	8
Öz denetim	1
Saygı	4
Sevgi	6
Sabır	4
Sorumluluk	11
Vatanseverlik	1
Yardımseverlik	4

Tablo 1 incelendiğinde “Hz. Peygamber ve Güven Toplumu” isimli kitapta on kök değerden hepsine yer verildiği tespit edilmiştir. Bu değerler arasında en fazla tespit edilen değer “sorumluluk” değeri olmuştur. Sorumluluk değerinden sonra en fazla işlenen değer “adalet” ve “dürüstlük” değeri olarak tespit edilmiştir. Kitapta on kök değerden en az yer verilen ise “öz denetim” ve “vatanseverlik” değeri olmuştur.

2.2. Peygamberimiz ve Gençlik Adlı Eserde Tespit Edilen Kök Değerlere Ait Bulgular ve Yorumlar

DİB, 2018 yılı Mevlidi Nebi Haftası temasını “Peygamberimiz ve Gençlik” olarak belirlemiştir. Bu temaya yönelik yazılı ve görsel materyaller ile haftanın önemine ve Peygamberimiz–gençlik ilişkisine dikkat çekilmiştir. Mevlidi Nebi haftası temasına yönelik “Peygamberimiz ve Gençlik” isimli kitap çalışması, DİB tarafından yayımlanmıştır.

“Peygamberimiz ve Gençlik” adlı eserde özellikle son dönemlerde artış gösteren kültür ve değer erozyonu sebebiyle değerlerin yerini basit çıkar ilişkilerinin aldığına dair ifadeler yer verilmektedir. Hz. Peygamber’in gençlikle ilişkisi ve gençlere verdiği önemden bahsedilmektedir. Günümüz gençlerini anlamak adına neler yapılabileceğine dair fikirlere de yer verilmiştir. “Peygamberimiz ve Gençlik” adlı eserde adalet değerine

yönelik Hz. Peygamber'in gençlik dönemlerinden örnekler verilmiş, adalet değerinin gençlik açısından önemi vurgulanmıştır. Edebi eserler hakkında da bilgiler verilen yayınlarda bu eserlerin, adalet değerinin kazanılmasında önemli olduklarından bahsedilmiştir. Diyanet İşleri Başkanlığının bu ve buna benzer yayın çalışmaları, günümüz gençleri açısından, kişilik ve karakter gelişiminde çok önemli bir yere sahiptir. Değerler eğitimi konusunda bu çalışmalardan faydalanılmasının sürece katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Adalet Değeri

Gençlik döneminde kazanılacak değerler, kişilik ve karakter oluşumu bakımından oldukça önemlidir. Adalet değerinin, gençlik döneminde kazandırılması gereken değerlerden biri olarak ifade edilmiştir. Hz. Peygamber ile gençler arasında çift yönlü hakiki bir sevginin varlığı açıkça görülmektedir. Dolayısıyla, dünya gözüyle görmediği hâlde ona iman eden bugünün gençlerinin de aynı muhabbetle rahmet Peygamber'ini bütün yönleriyle tanıyıp örnek almaları, onun güzel ahlakını yaşamaları önemli bir meseledir (Erbaş, 2018, s.8).

Tarih boyunca bütün peygamberler ve çevresindeki arkadaşları dünyaya iyiliği, güzelliği, adaleti ve merhameti hâkim kılmanın çabası içerisinde olmuşlardır (Soykök, 2018, s.161). Hz. Peygamber'in rehberliğinde yetişen gençler adaletli birer insan olarak yetişmişlerdir. Öyle ki aralarından idarecilik yapanlar, halka karşı daima adaletle hükmetmenin çabası içerisinde olmuşlardır (Şengezer, 2018, s.63).

Eserde gençlik açısından bir nasihatname özelliği taşıyan edebi eserlerde adaletle ilgili önemli bilgilere yer verildiğine dikkat çekilmektedir. Dede Korkut, Gazavatname, Cenurname, Hamzaname, Danişmendname, Battalname gibi eserlerde adalet değerine yer verilmektedir. İslami Türk edebiyatının ilk eserlerinden biri olan Kutadgu Bilig'in inşa edildiği temeller arasında adalet değeri de vardır (Gürdamur, 2018, s.181). Bu eserleri okuyan yahut dinleyen sabır, gayret, dostluk, samimiyet ve hasbilik yanında adalet, merhamet ve siyaset de öğrenir (Kemikli, 2018, s.169).

Yusuf Has Hacib'in "Kutadgu Bilig" adlı eserinde "İnsan nasıl saadete erer? Nasıl mutlu olur?" gibi sorulara cevap aradığı ifade edilmiştir. "Ona göre, saadet ve mutluluğun kaynağı, devlet yönetimidir; hak ve adalete uygun, güvenliği tesis etmiş, bilgiyi ve huzuru esas alan iyi yönetim, saadet ve mutluluk vesilesidir (Kemikli, 2018, s.168)." Bir başka yerde de Kutadgu Bilig'in içerisindeki karakterlerden Gündoğdu'nun adaleti ile bilindiği örnek olarak verilmiştir (Gürdamur, 2018, s.182).

Kitapta adalet değeri ile ilgili ifadelerde adalet değerinin gençler açısından kişilik gelişimindeki önemine dikkat çekilmiştir. Bu konuda Hz. Peygamber'in gençlerle ilişkisi örnek verilmiştir. Hz. Peygamber çocuklara ve gençlere karşı adaletli bir tutum içerisinde olmuş, onlara vermiş olduğu görev sorumluluklarda adil davranmıştır. Yine bu değerle ilgili olarak edebi eserlerde gençlere yönelik nasihatlerde adalet değerine yönelik ifadelerden yararlanılmıştır.

Dostluk Değeri

Dostluk değeri, gençlerin sahip olması gereken erdemlerden biridir. Gençler arasında düşmanlık, kin nefret duygularının oluşmasını engellemek ve sağlam bir karakter oluşması için dostluk ve kardeşliğe ehemmiyet verilmesi gerekmektedir (Görgülü, 2018, s.59).

Gençlerin özellikle arkadaş seçimlerinde dikkatli olması gerekmektedir. Çünkü arkadaşlar birbirini önemli ölçüde etkilerler. Bu konuda Hz. Peygamber'in öğüt ve tavsiyeleri üzerinden dostluk değeri işlenmiştir. Hz. Peygamber'in kişinin dostunun dini üzere olduğunu ifade etmesi ve kiminle arkadaşlık ettiğine dikkat edilmesini belirtmesi, arkadaşların birbirini dinî açıdan nasıl etkileyebildiğini ortaya koymaktadır (Horozcu, 2018, s.124). Konuyla ilgili olarak Hancı (2018), kötü vasıflara sahip arkadaşın mutlaka bizi de etkileyip kötü alışkanlıklarına sürükleyeceğini belirtmiştir (s.152). Bu değer gençler açısından muhafaza edilmesi gereken soylu davranışlardan biridir (Gürdamur, 2018, s.180).

Gençler arasında Dede Korkut Gazavatname, Cenkname, Hamzaname, Danişmendname ve Battalname gibi edebi eserleri okuyan yahut dinleyenler sabır,

gayret, dostluk, samimiyet ve hasbılık yanında adaleti, merhameti ve siyaseti de öğrenecektir (Kemikli, 2018, s.169).

Dostluk değeri ile ilgili eserde yer alan ifadelerde özellikle gençler için arkadaşlık konusunda dikkatli olmalarının önemine vurgu yapılmıştır. Arkadaşlar birbirini pek çok yönden etkileyebilmektedir. Eserde de bu husus Hz. Peygamber'in dostluk ve arkadaşlık konusundaki tavsiyeleri ile beraber ele alınmıştır.

Dürüstlük Değeri

“Peygamberimiz ve Gençlik” adlı eserde dürüstlük değeri genel olarak Hz. Peygamber'in ahlaki özelliklerinden biri olarak ifade edilmiştir.

İlk olarak, Hz. Peygamberin toplumun sorunları ile yakından ilgilendiği ifade edilmiştir. Onların sorunlarını çözerken doğruluk ve dürüstlükten asla ayrılmadığına dikkat çekilmiştir.

“Hepsi de kendisinden yaşça çok büyük kimselerin arasında Muhammedü'l-Emin olarak anılan peygamberimiz (s.a.s.), şehrindeki insanların sorunları için kafa yoruyor, etrafına faydalı olmak için doğruluktan ve dürüstlükten ayrılmadan, haksızlıkların karşısında durarak gayret gösteriyordu” (Berk, 2018, s.32).

İlerleyen sayfalarda dürüstlük değeri Allah katında değerli olan, insanın kıymetini artıran unsurlar arasında verilmiştir.

“Efendimizin ahlakının kemalini ikrar eden bu ayetten (Kalem, 68/4) bir hakikati daha öğreniyoruz ki, Allah katında insanı yüceltip kıymetini artıran, servet, makam, mevki, kariyer veya unvan sahibi olmak değil, güvenilir, dürüst, merhametli, iffetli, adil, cesur, cömert, sabırlı, vefalı; hasılı ahlaklı olmaktır (Görgülü, 2018, s.55).”

Edebi eserlerden bahsedilirken Edip Ahmet Yükneki'nin “Atabetü'l-hakâyık” adlı eserine dikkat çekilerek bu eserde ideal insanın ahlaki değerlere bağlı olan, gayretli, dürüst ve çalışkan insan olarak tanımlandığı belirtilmiştir (Kemikli, 2018 s.168).

İnsanın mutluluğu bulabilmesi ve her daim mutlu olabilmesi için Allah'ın emir ve yasaklarına uyulması, davranışlarının ve yaptıklarının doğru olması, doğruluktan sapmaması belirtilmiş ve doğruluğun, dürüstlüğün insanı kemale erdirdiği ifade

edilmiştir (Gürdamur, 2018, s.183). Bu emir ve tavsiyelerin kaynağının ise Kur'an-ı Kerim olduğu, Hz. Peygamber'in de sabır, dürüstlüğü ve tevazuyu yaşayarak gösterdiği belirtilmiştir (Özgen, 2018, s.205).

“Peygamberimiz ve Gençlik” kitabında dürüstlük değerinin insanı kemale erdirdiğine işaret edilmiştir. Dürüstlük Hz. Peygamber'in ahlaki özelliklerinden biridir. O, hiçbir zaman doğruluk ve dürüstlükten ayrılmamıştır. Kitapta vurgulanan bir başka nokta Edebiyat tarihimizin en önemli eserlerinden biri olan “Atabetü'l-hakâyık” adlı eserde ideal insanın vasıfları anlatılırken dürüst ve çalışkan olmanın da ideal insanın vasıflarından biri olarak zikredilmesidir.

Öz Denetim Değeri

“Peygamberimiz ve Gençlik” adlı eserde öz denetim değeri güzel ahlak çerçevesinde işlenmiştir. İlk olarak Kur'an'ın önerdiği güzel ahlakı ifade ederken öz denetim değerine dolaylı olarak değinildiğini söylemek mümkündür.

“Müslüman genç için en sağlıklı tercih, Kur'an'ın yol göstericiliğinde hayatını bütün yönleriyle şekillendirmesidir. Kur'an'ın önerdiği güzel ahlak, disiplinli çalışma, zamanını değerlendirme, doğru bilgi kaynaklarına ulaşma, söz ve eylemlerinde aşırılıktan kaçınma gibi hasletler, bir mümin için yoldaki işaretler mesabesindedir” (Öztürk, 2017, s.37).

Yusuf Has Hâcib'in “Kutadgu Bilig” adlı eserinde vezir Aydoldu ölüm döşeginde, oğlu Öğdölmüş'e nasihat ederken gerçekte sadece ona değil, dünya imtihanına tabi olan bütün gençlere, oğullara, kızlara, gelecek nesillere seslenir. Bu sözler aynı zamanda kişinin yapıp ettiklerinin farkında olması, kendi kontrolünü sağlayabilmesi açısından da oldukça önemlidir.

“Ey oğul, sakın ha ölümü unutma... Bu dünya hayatına inanma, yel gibi geçer gider. Gaflete dalma, uyanık ol, bu dünyadan çabuk göçersin. Seni Yüce Rabbime emanet ettim. O dilerse seni gözetir, rızkını çoğaltır, nimetini artırır. Beden sonra ne yapacağını sana izah edeyim, dinle... Kalbini ve dilini doğru tut. Allah'a kullukta kusur etme. Sakın gafil davranma. Yarınki işini bugünden düzene koy. İyilik veya kötülük, her şeyi Allah'tan bil. Neye ihtiyacın varsa Allah'tan dile, bil ki sana yardım edecek ondan başka biri yoktur. Bugün de yarın da aziz olmak istersen Allah'ın emir ve yasaklarına uy. Davranışların, yaptıkların doğru olsun. Doğruluktan sapma. Doğru ol, dürüst ol, doğruluk insanı ikbale erdirir. Gönül sırrını açıklama. Başkalarını kıskanma. Çok yemek yeme. Şarap içme, zina etme. Bunlardan kendini koru. Bunlar insana yoksulluk elbisesini giydirir. İçki insanı günaha teşvik eder. Mutluluk zina edenden kaçır, hem de yüzüne tükürerek, iğrenerek kaçır” (Yusuf Has Hâcib'ten akt. Gürdamur, 2018, s.183).

Sabır Değeri

Sabır değeri “Peygamberimiz ve Gençlik” aslı eserde Hz. Muhammed ve diğer peygamberlerin hayatında ders alınabilecek örnek davranışlar arasında zikredilmiştir (Öztürk, 2018, s.37). Hz. Muhammed’in ahlaki özelliklerinden bahsederken Allah katında insanı yücelten vasıflardan birinin de sabırlı olmak olduğu ifade edilmiştir (Görgülü, 2018, s.55). Hz. Muhammed’in İslam’ı anlatırken karşılaştığı zorluk ve sıkıntılar karşısında sabırlı bir duruş sergilediğinden bahsedilmiştir (Hancı, 2018, s.151). Hz. Peygamber’in çocuklarının da sabır konusunda günümüz gençlerine örnek olduklarına yer verilmiştir (Görgülü, 2018, s.57). Kitapta Hz. İsmail’in de sabır ve teslimiyet konusunda gençlere örnek olduğu ifade edilmiştir (Görgülü, 2018, s.58).

Kitapta gençlerle ilişkiler konusunda yetişkinlere de bazı tavsiyeler sunulmuştur. Bu tavsiyeler arasında gençlerle iletişim kurmakta zorlanılan anlarda sabırlı ve anlayışlı olmanın önemi vurgulanmıştır (Arslan, 2018, s.134).

Peygamberimiz ve Gençlik kitabında sabır değerine yönelik edebi eserlerden örnekler verilmiştir. Gazavatname, Cenkname, Hamzaname, Danişmendname ve Battalname gibi eserleri okuyan veya dinleyenlerin sabır, gayret, dostluk, samimiyet ve hasbilik yanında adaleti, merhameti ve siyaseti de öğreneceği ifade edilmektedir (Kemikli, 2018, s.169).

“Peygamberimiz ve Gençlik” kitabında sabır değeri Hz. Peygamber’in ahlaki özellikleri arasında sayılmıştır. Hz. Peygamber ailesine ve çevresindeki diğer insanlara karşı sabırlı bir yaklaşım sergilemiştir. İslam’ın ilk dönemlerinde karşılaşılan zorluklar karşısındaki sabırlı tutumu örnek verilmiş, hayatta karşılaşılan sıkıntı ve olumsuzluklara karşı sabırla hareket edilmesinin önemine dikkat çekilmiştir.

Saygı Değeri

Saygı değerine Peygamberimiz ve Gençlik kitabında yer edilirken gençler açısından saygının hayattaki yer ve önemine dikkat çekilmiştir. Hz. Peygamber’in gençlerle iletişimde güven, sevgi, saygı ve samimiyete dayalı bir yaklaşım esas aldığı

belirtilmiş, bu yöntemle gençlerin kendini gerçekleştirmelerine vesile olduğu ifade edilmiştir (Erbaş, 2018, s.8).

Gençlerin kişilik gelişiminde aile, okul, sosyal medya, toplumsal ortamlar gibi birçok unsurun rolü vardır. Bu sebeple gençlerin saygı değerini kazanmaları bu alanlarda gördükleri ve yaşadıkları olaylarla doğrudan bağlantılıdır. Ailelerin çocuklarını sevgi ve saygının hâkim olduğu bir ortamda yetiştirmeleri aile kurumunun sağlıklı olması açısından çok önemlidir (Erul, 2018, s.44). Aile kadar toplumsal ortamlarda gençlerin kişilik gelişiminde etkilidir. Kitapta sadaka veren cömert arkadaşımızın toplumdan gördüğü saygı ve itibar bizi de cömert ve diğerkâm olmaya sevk edeceği ifade edilmektedir (Horozcu, 2018, s.120). Yine gençlerin bulunduğu ortamlardaki yetişkin insanların davranışlarının da gençler üzerinde etkisi olduğundan söz edilmektedir (Arslan, 2018, s.135). Özellikle sosyal medyanın günümüz gençleri üzerindeki etkisini düşündüğümüzde saygı değerinin çok daha önemli bir değer olduğu anlaşılmaktadır. Gençler, gerçek hayattaki saygınlık ve sanal alemdeki saygınlık arasında gidip gelmektedir. Soykök (2018) tarafından bu konu eleştirel bir bakış açısıyla ele alınmış, sosyal medyanın gençler üzerindeki etkileri şu cümlelerle ifade edilmiştir:

“Gençleri konuştuğumuzda yaşları küçük, yürekleri kocaman, erdemli, delikanlı insanlar aklıma geliyor. Sosyal medyada dikkat ve rikkatle hareket edemeyen gençlerin yürek küçülmesi yaşadıklarını düşünüyorum. Kin, nefret, düşmanlık, ötekileştirme, farklı olana saygı gösterememe gibi asosyal söylem, tavır ve tutumlarla karşı karşıya kalıyoruz sosyal medyada. Ne kadar garip ki bu yeni medya alanı, çoğu zaman sağlıklı bir sosyalleşmeye meydan verdiği, hatta bireyleri asosyal hâle getirdiği hâlde sosyal medya ismini alabilmiştir” (s.160).

“Peygamberimiz ve Gençlik” kitabında saygı değeri ile ilgili ifadelerde gençlik dönemi açısından önemine dikkat çekilmektedir. Bu konuda Hz. Peygamber’in örnek tutum ve davranışları üzerinden saygılı olmanın İslam dini açısından önemi vurgulanmıştır. Ailelere gençlerin bu değeri kazanması noktasında önemli görev ve sorumluluklar düşmektedir. Aileler bu değeri bizzat kendi hayatlarında tatbik ederek örnek olmalı, bu değerın kazanılmasında katkı sağlamalıdır.

Sevgi Değeri

Sevgi değeri, Peygamberimiz ve Gençlik kitabında genellikle saygı değeri ile beraber ele alınmıştır. Hz. Peygamber'in gençlerle güven, saygı ve samimiyete dayalı bir iletişimi esas alması, gençlerin kendini gerçekleştirmelerine de vesile olmuştur (Erbaş, 2018, s.8). Kitapta sevgi değerine atıf yapılan bir başka yerde ise aile kurumunun sağlıklı bir şekilde devam edebilmesi için eşlerin birbirlerinin hakkını gözetmeleri, çocuklarını da sevgi ve saygının hâkim olduğu yuvalarda yetiştirmelerinin önemine vurgu yapılmıştır (Erul, 2018, s.44). Çocuklar ve gençlerin sevgiye ihtiyaçları vardır ve bu sevgiyi hissetmek çok önemlidir (Arslan, 2018, s.135). Sevgi değerinin çocuklara kazandırılması sağlıklı, mutlu ve huzurlu bir toplum oluşturmak için çok önemlidir. Sevgi ile beraber birçok zorluk kolaylaşacaktır. Özgen'in (2018) ifadesiyle “yumuşak sertten güçlüdür, su kayadan güçlü, sevgi zorbalıktan güçlüdür” (s.205).

Sorumluluk Değeri

Sorumluluk değeri “Peygamberimiz ve Gençlik” adlı eserde “sabır” değeri ile en fazla işlenen değer olmuştur. Bu eserde sorumluluk değerinden bahsedilirken ailesinde dini ve ahlaki değerleri edinmeden mahrum olan ve istikamet problemi yaşayan gençlerin arzu edilmeyen mecralara savrulduğundan söz edilmiştir. Bu duruma çözüm için kuşanılması gereken tavır Hz. Peygamber örneğinde “erdemli, vicdanlı, ideal, sorumluluk ve aksiyon sahibi, haksızlığa asla razı olmayan, mazlumdan ve doğrudan yana tavır alan” bir gençlik oluşturmak amaçlanmıştır (Erbaş, 2018, s.10). Bunun bütün aileler için bir sorumluluk ödevi olduğu ifade edilmiştir. Müslümanlara düşen; genç, yaşlı, kadın, erkek herkesin, Hz. Peygamber'in ahlakını kuşanmak, iş ve davranışlarda onu örnek almak, onun sünnetini yaşamak ve yaşatmak başta gelen sorumluluklardandır (Görgülü, 2018, s.55).

Gençlik dönemi, arkadaşlık ilişkilerinin de yoğun olarak yaşandığı bir dönemdir. Özellikle günümüzde gençler, internet ve sosyal medya üzerinden birbirleri ile sıkça etkileşim kurmakta ve birbirlerinin kolayca etkileyebilmektedirler. Bu durum arkadaş seçimi konusunu daha da önemli bir hale getirmiştir. Bu durum Horozcu (2018) tarafından “sadece psikolojik ve sosyal açıdan değil aynı zamanda dinî sorumluluklar

bakımından da zannedildiğinden daha önemli bir konu” olarak ifade edilmiş, arkadaşların birbirlerini dini sorumluluk alanlarında da etkileyebildiğine işaret etmiştir (s.117).

Gençlerin dinî yönelimlerinde, değişen toplumsal şartlara göre bazı değişikliklerin olması kaçınılmazdır. Fakat temelde gençlik ruhu dine çok yakın ve dinle birçok yönden ilgili ve ilişkilidir. Hayatın anlamı, kimliğin tanımı, insani görev ve sorumlulukların sınırı gibi başta entelektüel konular olmak üzere, duygusal ve sosyal birçok arzunun tatmini, gençlerin dinî güdülenmelerinde etkili rol oynamaktadır (Öztürk, 2018, s.28).

Özellikle sosyal medya kullanımının aşırı derecelere ulaşması, zamanın kontrol edilememesi, iş, aile, okul vb. sorumlulukların ihmal edilmesi, sosyal medyadan uzak kalındığında huzursuzluk, uykusuzluk, öfke gibi yoksunluk belirtilerinin ortaya çıkması, bu sahada bir bağımlılık durumu ile karşı karşıya kalınmasına yol açar (Soykök, 2018, s.163). Bu konuyla ilgili olarak müminlerin birbirlerinin kardeşi olduğu, birbirlerine karşı birtakım hak ve sorumlulukları olduğu vurgusu yapılmıştır (Soykök, 2018, s.162).

İslam’a göre bireyin sorumluluğu ergenlikle başlasa da gerçek anlamda sorumluluk sahibi olma yaşının daha yüksektir. Bunun için ise bazı toplumsal sorumlulukları yerine getirebilmek için en ideal zaman olarak yetişkinliğin ilk evresi olan gençlik çağı örnek gösterilebilir (Öztürk, 2018, s.27).

Sorumlulukların bilincinde olan gençlere örnek olarak Fatih Sultan Mehmet’in gençlik dönemi örnek göstermek mümkündür. O, öğrenmeye hevesli ve istekli aynı zamanda da sorumluluklarının bilincinde bir genç olarak yetiştirilmiştir (Gürbüz, 2018, s.189)

Vatanseverlik Değeri

“Peygamberimiz ve Gençlik” adlı eserde bu değer, Hz. Peygamber’in Mekke’den Medine’ye hicreti sırasında Mekke’ye vedası üzerinden anlatılmıştır. Hz. Muhammed’in Mekke şehrine olan bağlılığı, vatan sevgisinin, imanın bir parçası olduğu

hakikatinin bir neticesi olarak ifade edildiği gözlemlenmiştir. “Mekke’sine son bir kez daha bakarken, hüznünü gözyaşlarına emanet eden Resulümüzün bu vedasıyla, vatan sevgisinin imandan olduğu hakikatinden her birimizin hissesine nice dersler düşecektir” (Görgülü, 2018, s.57).

Kitapta vatan sevgisi imanın bir parçası olarak nitelendirilmektedir. Bu ifade ile vatan sevgisinin İslam dinindeki önemi vurgulanmıştır.

Yardımseverlik Değeri

“Peygamberimiz ve Gençlik” adlı eser incelendiğinde yardımseverlik değeri ile ilgili olarak yardımlaşmanın ve dayanışma gibi dünyevi faaliyetleri hakkıyla yerine getirmenin önemine dikkat çekilmiştir (Öztürk, 2018, s.33). Kitapta Benî Mustalik Gazvesi sırasında yaşanan bir olay anlatılırken yardımseverlik değerine dolaylı olarak yer verildiği tespit edilmiştir. Bu olayda ensar ve muhacirden gençler arasında ortaya çıkan kavgada ensar ve muhacirlerden kendi kabilesinden olana yardım etmelerine Hz. Peygamber sinirlenmiştir. Bu olay üzerine Hz. Peygamber din kardeşliğine vurgu yaparak zalim de mazlum da olsa din kardeşine yardım edilmesini, zalime yardımın onu yaptığı zalimlikten döndürmek olduğunu tavsiye etmiştir (Erul, 2018, s.439).

Yardımseverlik değerine dikkat çekilen bir başka yerde yapılan bir sosyal deneyde şiddetli bir gürültünün ardından yardım çağlıkları duyan deneklerin etraftakilerin yardıma gitmesi hâlinde yardıma koştukları fakat etrafındaki insanların umursamaması hâlinde yerlerinden kalkmadıklarından söz edilmiş, yardımseverlik değerinin günümüzde önemini yitirdiği düşüncesi dile getirilmiştir (Horozcu, 2018, s.122).

Yardımseverlik değeri ilgili ifadelerde Hz. Peygamber’in din kardeşliğine vurgu yaparak yardımlaşma ve dayanışmayı tavsiye etmesi önemli bir konudur. Hz. Peygamber kabilecilik anlayışına karşı çıkarak din kardeşliği üzerinden yardımlaşmanın doğru olacağını ifade etmiştir. Bu durum insanlar arasında asabiyetin ortaya çıkmasına engel olacağı gibi Müslümanlar arasında yardımlaşma ve dayanışmayı da güçlendirecek, toplumsal barış ve huzura katkı sağlayacaktır.

Tablo 2: “Hz. Peygamber ve Gençlik” Adlı Eserde Kök Değerlerin Dağılımı

Değer adı	Frekans
Adalet	6
Dostluk	5
Dürüstlük	5
Öz denetim	2
Saygı	5
Sevgi	4
Sabır	7
Sorumluluk	7
Vatanseverlik	1
Yardımseverlik	3

Yukarıdaki tabloya bakıldığında “Hz. Peygamber ve Gençlik” adlı kitapta on kök değerinin tamamının da işlendiği görülmektedir. Bu değerler arasında en fazla işlenen değer “sabır” ve “sorumluluk” değeri olmuştur. En az işlenen değer ise vatanseverlik değeri olmuştur.

2.3. Peygamberimiz ve Aile Adlı Eserde Tespit Edilen Kök Değerlere Ait Bulgular ve Yorumlar

2019 Yılı'nın Mevlidi Nebi haftası teması “Peygamberimiz ve Aile” olarak belirlenmiştir. Bu tema çerçevesinde “Peygamberimiz ve Aile” adında bir kitap yayınlanmış, bu kitapta İslam dininin ve Hz. Peygamber’in aile kurumuna verdiği önem anlatılmıştır. Ailenin önemine dair anne-baba-çocuk ilişkilerine dair bilgiler verilmiş, ailenin çocuğun hayatındaki yeri ve öneminden bahsedilmiştir. Bu eser, araştırmamızın amaç ve hedefleri doğrultusunda kök değerlerin tespitine yönelik incelenmiş ve bulgular yorumlanarak değerlendirilmiştir.

Adalet Değeri

Bireyde karakter oluşumu ve değerlerin öğrenim süreci erken yaşlarda başlar. Bu bakımdan değerler eğitimi süreci küçüklükten itibaren ailede ve yakın çevresinde başlar.

Aileye bu süreçte önemli görev ve sorumluluklar düşmektedir. Ebeveynler çocuklara karşı olumlu örnek olmalı, eğitimleri için uygun ortamlar hazırlamalı ve birlikte vakit geçirmelidir (Karacelil, 2013, s.271).

“Peygamberimiz ve Aile” adlı eserde adalet değeri daha çok aile kurumu üzerinden ele alınmış, ailedeki bireylerin birbirlerine karşı adaletle davranmalarının, mutlu ve huzurlu bir aile açısından önemli olduğuna dikkat çekilmiştir. Adalet, hak dağıtımında ve sorumluluk paylaşımında insafli bir yol izlenmesi, zulmün bertaraf edilmesi, dengenin korunması anlamına gelir (Martı, 2019, s.63).

Hiz. Peygamber ihsan, adalet, merhamet gibi kurucu değerler üzerine inşa edilen ailede kadın ve erkeğin birbirleri üzerinde hak ve sorumlulukları olduğunu birçok kez dile getirmiştir (Erbaş, 2019, s.8). Ailedeki bireyler arasında tesis edilmesi gereken sevgi, saygı, adalet, anlayış, merhamet, vb. duygu ve ilkelerin, Müslüman toplumlara başta Kur’an-ı Kerim olmak üzere hadisler, sünnet ve Müslüman toplumun örf adetleri aracılığıyla intikal ettiği belirtilmektedir (Yılmaz, 2019, s.39). Hiz. Peygamber eşleri, çocukları, torunları ve ashabı ile ilişkilerinde bu değer ve ilkelere dikkat ederek davranmıştır. Onun aile hayatında özellikle eşlerine karşı ilgi, değer verme, adalet, eşitlik, hoşgörü, sevgi, saygı, nezaket, güven, iffet, feragat, haklara saygı, sabır ve tahammül, empati, îsâr ve zarafet gibi hususlara dikkat ettiği için hakim olduğu için ailesinde huzur, uyum ve mutluluğun hakim olduğu görülmektedir (Sancaklı, 2019, s.55). Bu hususlar, aile ilişkileri açısından her zaman önemli olan ve uyulması gereken önemli hususlardır. Kur’an-ı Kerim ve Hiz. Peygamber’in sünnetinde bu hususlar; adalet, merhamet, muhabbet ve sadakat olarak sıralanmıştır (Martı, 2019, s.63).

Kitapta adalet değeri ile ilgili Allah’ın isimlerinden biri olan “el-Adl” ismine dikkat çekilmiştir. “El-Adl” olan Allah’ın, dünyada ve ahirette bütün varlıklara karşı adil olduğu, kâinatı adalet üzere kurduğu, eşsiz bir denge ve düzen var ettiği, insanoğlundan da bu dengeyi korumasını istediği ifade edilmiştir (Martı, 2019, s.63).

“Peygamberimiz ve Aile” adlı eserde adaletin; dil, ırk, renk, yaş, cinsiyet ve statü fark etmeksizin herkese fitratı gereği sahip olduğu özellikleri dikkate alarak davranmayı gerektirdiği ifade edilmiştir (Martı, 2019, s.63). Onların bu farklılıklarını

dikkate alarak davranmak, Allah tarafından her birine verilmiş olan öz niteliklere ve ayrıcalıklara karşı saygılı olmak adaletin gereğidir (Martı, 2019, s.64). Aile bireylerinin aile yapılarını haklar ve sorumluluklar konusunda adalet üzere inşa ettiklerinde huzurlu olacakları belirtilmiştir (Martı, 2019, s.64).

Aile kurumunda eşler kadar, çocuklar arasında da adaletli olunması gerekir. Bu hususta Martı (2019), adaletin hâkim olduğu ailede çocuklar cinsiyet ayrımına tabi tutulmayacağını ifade etmiştir (s.64). Öncelikle anne ve babalar, kardeşler arasında adaleti gözetmeli, kıskançlık, çekememezlik ve haset gibi duygulara sebebiyet vermemelidirler (Kaya, 2019, s.19). Hz. Peygamber’de çocuklar arasında ayrım yapmamış, adaletli davranmıştır. Kız çocukları ve erkek çocukları arasında ayrım yapmadan davranışı Hz. Fatıma’ya karşı olan davranışı üzerinde ele alınmıştır (Sancaklı, 2019, s.58).

Adalet değerinin “Peygamberimiz ve Aile” kitabında aile kurumu ile ilişkilendirilerek ele alındığı görülmüştür. Hz. Peygamber’in aile yaşantısında adaleti ön plana çıkaran uygulamaları örnek gösterilmiş, adaletli davranma konusundaki tavsiyeleri ifade edilmiştir. Aile açısından adaletin önemi vurgulanmıştır.

Dostluk Değeri

“Peygamberimiz ve Aile” kitabında dostluk değerinin geçtiği yerlerde eşler arasındaki yakınlık ve muhabbete dikkat çekilmiştir. Örneğin Hz. Hatice’nin, kendisiyle en uzun süre yaşayan, Hz. Peygamber’in en yakın destekleyicisi, en yakın dostu ve hayat arkadaşı olduğundan söz edilmiştir (Sancaklı, 2019, s.55). Bir başka yerde de insanın yeryüzünün en şerefli varlığı olmasının, mümin kadın ve erkeği bir ve beraber kılan, “veli” yani birbirinin dostu, hamisi ve yardımcısı olma vasfında buluşturan en önemli unsur olduğu ifade edilir (Martı, 2019, s.64).

Hz. Peygamber’in dostluğa verdiği önem konusunda kitapta, Hz. Hatice vefat ettikten sonra onun dostlarına bazı hediyeler göndererek, onun hatırasını canlı tutması örneği verilmiştir (Yılmaz, 2019, s.45). Henüz doğmadan babasını, altı yaşında iken de annesini kaybeden Hz. Peygamber’in anne-babasının hâtırasını güzel muhafaza ettiğini

ve onları her daim hayırla yâd edip onların yakınlarına ve dostlarına ihtimam gösterdiği bilinmektedir (Yılmaz, 2019, s.47).

Dürüstlük Değeri

“Peygamberimiz ve Aile” kitabında aile için en önemli değerlerden birisinin sadakat olduğu belirtilmiştir. Kitapta sadakat; özü sözü bir olmak, doğru ve dürüst davranmak, düşüncede, niyette ve inançta dosdoğru olmaktır ve yalandan uzak durmayı, dürüst ve iffetli davranmayı gerektirir (Martı, 2019, s.69-70). Aile içerisinde herkesin birbirine karşı doğru sözlü ve güvenilir olmaya özen göstermesi son derece önemlidir. Sevgi, saygı, şefkat, sadakat, fedakârlık üzerine kurulan aile, kadın ve erkeğin asil bir duyguyla birbirlerini tamamlayıp yekvücut oldukları meveddet, rahmet ve sekinet yuvasıdır (Erbaş, 2019, s.7). Sadakat, aileyi ayakta tutan diğer önemli bir hususiyettir. Sevgi temeli üzerine kurulan ailenin devamı ancak sadakat ve merhametle sağlanabilir (Öztürk, 2019, s.25). Eşler birbirine sadakat duygusuyla bağlanır. Sadakatin olmadığı bir ailede kapanması imkânsız yaralar açılır (Kaya, 2019, s.16).

Dürüstlük değeri ile ilgili olarak Hz. Peygamber’in Vefatı öncesinde Hz. Peygamber’in (s.a.s.) sevgili eşi Hz. Âişe validemizin göğsüne yaslanarak son nefesini vermesi, biz ümmeti için hem muhabbet hem sadakat hem de vefanın en iyi örneği olduğuna dikkat çekilmiştir (Yılmaz, 2019, s.45).

Dürüstlük değeri ile ilgili olarak benzer araştırmalar arasında Tûtiname’nin kök değerler bağlamında analizinde hikâyelerde eşlerin birbirine sadakati, daima doğru sözlü olmak gibi hususlar ön plana çıkarılmıştır. Ailenin sağlığı ve devamı açısından dürüstlük ve sadakat çok önemlidir. Eşler arasında güvenin tesis edilmesinde sevgi, sadakat, hoşgörü gibi unsurlar ön plana çıkmaktadır.

Öz Denetim Değeri

“Peygamberimiz ve Aile” kitabında aile içi saadetin sağlanmasına yönelik birtakım öneriler dile getirilmiştir. Bu önerilerden bazılarının öz denetim değeri ile ilgili olduğu düşünülmektedir. Bu ifadelere genellikle ailede anne ve babanın çocuklarına

karşı sorumlulukları açıklanırken yer verilmiştir. Ailede anne, baba ve büyük kardeşlerin çocuklara karşı sevgi ve şefkatle yaklaşması, onlara yol göstermeleri, yaşanan çevrenin tehlikelerinden haberdar ederek onları zararlı alışkanlıklardan korumalarının gerektiği vurgulanmıştır (Öztürk, 2019, s.27).

Sabır Değeri

Aile içi ilişkiler bağlamında sabır değerinin önemli bir yeri vardır. Aynı evi paylaşan eşler ve çocukların birbirlerine karşı hata veya yanlışlarının olması kaçınılmazdır. Bu durumlarda öfke ile hareket etmek yerine sabır ve hoşgörü ile hareket etmek daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Sabırla kurulan birliktelik çocuğun karakterine de olumlu bir şekilde yansımaktadır (Ateş, 2019, s.65).

“Peygamberimiz ve Aile” adlı eserde sabır değeri, Hz. Peygamber’in hayatında insanlarla ilişkilerinde uyduğu ilkeler üzerinden işlenmiştir. Özellikle de aile hayatında ilgi, değer verme, adalet, eşitlik, hoşgörü, sevgi, saygı, nezaket, güven, iffet, feragat, haklara saygı, sabır ve tahammül, empati, îsâr ve zarafet hakim olduğu için neticede o ailede huzur, uyum ve mutluluğun hakim olduğu ifade edilmiştir (Sancaklı, 2019, s.55). Hz. Peygamber, aile içi ilişkilerde eşlerin birbirine güven duyup bağlılık ve sadakat göstermesini, ortaya çıkması muhtemel problemler karşısında sabırlı ve anlayışlı davranılmasını önemsemiştir (Erbaş, 2019, s.8).

Sabır değerine ilişkin olarak özellikle gençler ve çocuklara karşı onların hatalarının yüzüne vurulmaması, doğruyu bulmalarının sabırla beklenmesinin gerektiği ifade edilmiştir (Öztürk, 2019, s.28).

Saygı Değeri

“Peygamberimiz ve Aile” adlı eserde saygı değeri, kadın ve erkeğin birbirlerini tamamlayıp yekvücut oldukları rahmet yuvası olan ailenin inşa edildiği temeller arasında sayılmıştır (Erbaş, 2019, s.7). Aile içerisinde sağlıklı bir iletişim için karşılıklı saygı olması gerekir (Kaya, 2019, s.15). Eşler arasındaki sevgi, saygı ve vefaya dayana ilişkinin sünnet ve hadisler üzerinden tespit edilip ortaya konulmasının, günümüz

toplumunda büyük yaralar alan aile kurumunun kendi dinamiklerine kavuşmasını sağlayacağı fikri dile getirilmektedir (Yılmaz, 2019, s.43).

Hız. Peygamber'in dadısı Ümmü Eymen'e gösterdiği sevgi ve vefa, onun dileğini getirmesi ve ona karşı davranışı saygı değerine yönelik ifadelerdir (Akpınar, 2019, s.34). Kitapta Hız. Peygamber'in sütannesi Süveybe'yi unutmayışı ve ona karşı sevgi ve saygısından söz edilmektedir (Sancaklı, 2019, s.58). Ebu Tâlib'in eşı Fatıma hanımın kendisine yaptığı iyilikleri, gösterdiği şefkat ve merhameti hiç unutamayacağını, Ebû Tâlib'den sonra Fatıma hanımın da en çok iyilikte bulunduğunu belirtmiştir. Nitekim Hız. Peygamber, daha sonraki dönemlerde bu hanıma saygı ve hürmette kusur etmemiştir. Fatıma hanım vefat ettiğinde Peygamberimiz “*annem öldü*” diyerek gözyaşı dökmüş, gömleğini kefen olarak vermiş ve mezara kendi eliyle indirmiştir (Sancaklı, 2019, s.59). Kendi çocuğuna saygı göstermekten, ona değer vermekten hatta bunu çok bariz bir şekilde ortaya koymaktan geri durmayan Peygamber Efendimiz (s.a.s.), sevgili kızı Hız. Fâtıma yanına geldiğinde kalkıp ona yer vermiştir (Yılmaz, 2019, s.46). Hız. Peygamber, çocuklarla ilişkisinde saygıyla davranmış, çocuklarını ve torunlarına karşı sevgisini ayırım yapmadan göstermiştir (Yılmaz, 2019, s.50). Bu örneklerden anlaşılmaktadır kitapta saygı değerine ilişkin Hız. Peygamber'in aile, akraba ve çevresine karşı saygılı davranışlarından örneklerle ifade edilmiştir.

Kitapta saygı değeriyle ilgili Kur'an-ı Kerim ayetlerine de dikkat çekilmiştir. “Onlardan biri veya her ikisi senin yanında yaşlanırsa, kendilerine ‘öfl’ bile deme; onları azarlama; ikisine de gönül alıcı güzel sözler söyle. Onlara merhametle ve alçakgönüllülükle kol kanat ger” (Kur'an-ı Kerim, İsra: 23-24). Ayetten anlaşıldığı üzere anne ve babaya itaat Allah'ın kesin emirleri arasındadır (Öztürk, 2019, s.27).

Saygı konusunda kitapta verilen örneklerden biri de Hız. Yusuf örneğidir. Hız. Yusuf uzun süre sonra kavuştuğı anne ve babasını sevgi ve saygıyla bağrına basmıştır (Kaya, 2019, s.18).

“Peygamberimiz ve Aile” kitabında saygı değerinin işlendiğı bir başka konu mahremiyete ve özel alana saygı konusudur. Mahremiyet eğitimi çocuğun kendi özel alanının farkında olması, başkasının özel alanına da saygı duymayı öğrenmesidir

(Cengil, 2019, s.109). Kitapta mahremiyet konusunda sadece kendi mahremiyetimizi korumak değil aynı zamanda başka insanların mahremiyetine saygı duymanın da anlaşılması gerektiği ifade edilmektedir (Cengil, 2019, 112).

Sevgi Değeri

Sevgi, değeri Peygamberimiz ve Aile adlı eserde birçok yerde saygı, sorumluluk, sadakat, merhamet, adalet gibi değerlerle beraber işlenmiştir.

“Peygamberimiz ve Aile” kitabında değerlerin itibarsızlaştırıldığı, bireyselliğin şekillendirdiği bencilliğin ve çıkar ilişkilerinin etkisiyle huzur ve mutluluğun kaybedildiği, sevginin maddi kaygı, özentisi ve gösterişe hapsedilip buharlaştığı vurgulanmıştır. Popüler kültürün etkisiyle dünyevileşme hırslarının arttığı bu dönemde en çok etkilenen yapı aile olarak değerlendirilmiştir (Erbaş, 2019, s.9). Dolayısıyla aile yapısının korunması, özünden uzaklaşması, yozlaşması ve dağılmasını engellemek bir gereklilik arz etmektedir. Aile yapısının korunmasında ve sağlamlaştırılmasında ihtiyaç duyulan en güçlü değer olarak sevgi değeri ifade edilmiştir (Martı, 2019, s.68).

Sevgi değeri, öncelikle kadın ve erkeğin birbirlerini tamamlayıp yekvücut oldukları huzur ve rahmet yuvası olan ailenin inşa edildiği temeller arasında sayılmıştır (Erbaş, 2019, s.7). İncelen eserde “Aileyi Ayakta Tutan Ahlâki Değerler” bölümünde sevgi değerinden bahsedilmektedir. Aileyi ayakta tutan değerler arasında belki de en güçlüsü sevgidir. Bünyesinde adalet ve merhameti de barındıran bir sevgi, aileye her anlamda şifadır (Martı, 2019, s.68). Kaya (2019) tarafından kaleme alınan “Kur’an’da Aile: Şefkat ve Merhamet İklimi” adlı kitap bölümünde sevgi, şefkat ve merhametin hâkim olduğu bir aile iklimi, insanların, toplumların ve yeryüzünün huzuru için vazgeçilmez olarak değerlendirilmiştir (s.14). Kitapta “onlara ısınıp kaynaşasınız diye size kendi türünüzden eşler yaratıp aranızda sevgi ve şefkat duyguları yerleştirmesi de O’nun kanıtlarındandır. Doğrusu bunda iyi düşünen kimseler için dersler vardır” (Rum 30/21) ayetinden hareketle ailenin temelinde sevgi değerinin olduğu belirtilmiştir (Kaya, 2019, s.14). Ailede sevgi ve şefkatin devamı için helal rızık kazanmanın önemli olduğu ifade edilmiş; ailede çocukların ruhen dengeli, sağlıklı ve sağlam karakterli

olmaları için sevgi, şefkat ve merhamete ihtiyaç olduğu fikri dile getirilmiştir (Kaya, 2019, s.17).

Kaya'ya (2019) göre sevgiyle yetişen çocukların öncelikli görevlerinden biri de anne ve babalarına sevgi ve saygıyla yaklaşmalarıdır (s.18). Sevgi temeli üzerine kurulan bir ailenin devamının sağlanması da önemlidir. Bu devamlılığın sağlanmasında ise iki önemli değer daha vardır: sadakat ve merhamet (Öztürk, 2019, s.25). Bu devamlılığı sağlamanın bir diğer önemli noktası aile içi ilişkilerde sevgi ve saygıya riayet etmektir. Anne babaya olan sevgi ve saygı kadar kardeşler arasındaki sevgi ve saygıda önemlidir. Büyük kardeşler de kendilerinden küçük olanlara sevgi göstermeli onlara kol kanat germelidir (Öztürk, 2019, s.27).

H. Peygamber'in yakınlarına karşı olan sevgi ve muhabbeti kitapta sevgi değeri ile ilgili kısımlarda örneklerle anlatılmıştır. H. Peygamber'in dadısı Ümmü Eymen'e karşı sevgi esaslı yaklaşımı ifade edilmektedir (Akpınar, 2019, s.34). H. Peygamber, hanımlarıyla olan ilişkilerinde özellikle de aile hayatında sevgi, saygı, nezaket, güven, hoşgörü temelli bir yaklaşım hâkimdir (Sancaklı, 2019, s.25).

Sevgi değerine yer verilen bir başka bölümde sevgi ve fedakârlık arasındaki ilişkiye şu sözlerle dikkat çekilmiştir:

“Sevginin hayata yansması fedakârlık ile görünür hale gelmektedir. Birey kendisinin dışındaki her varlığa sevgi ile yaklaşmayı aile yuvasında talim eder. Çağımızda çok kullanılan doğa sevgisi, hayvan sevgisi, tabiat sevgisi gibi kavramların ötesinde bizim bir de muhabbet kavramımız vardır. Muhabbet ise sadece insana mahsus bir ruhi yaklaşımdır. Muhabbet sevginin insana yönelik ve sadece insana mahsus olan damıtılmış halidir. Çiçek sevilir, tabiat sevilir, kuşlar sevilir ama bunlara muhabbet edilmez; insana muhabbet edilir. Bu ayrımı da yine ailenin çocuğa ikame ettiğini gözlemliyorum. Neticede ailenin vazgeçilmez iki temel unsurunu ortaya koyuyoruz: Aile bireylerinin birbirlerine duydukları güven hissi, sevgi ve muhabbet halesi” (Ökten, 2019, s.74).

“Peygamberimiz ve Aile” aslı eserde sevgi değeri ile ilgili ifadelerde aile açısından sevginin önemine vurgu yapıldığı görülmektedir. Aile bireyleri arasında sevgi, şefkat ve merhamet gibi değerlerin varlığı, ailede yetişen çocukların ruhen dengeli, sağlıklı ve sağlam karakterli olmalarına vesiledir. H. Peygamber ailevi ilişkilerinde her zaman sevgi, saygı ve muhabbet temelli bir yaklaşım benimsemiştir. Günümüz aile içi ilişkiler bakımından H. Peygamber'in örnekliliği çok önemlidir.

Sorumluluk Değeri

“Peygamberimiz ve Aile” kitabında sorumluluk değeri bu kitapta “yaptığımız işin bir üst makama karşı hesabını vermek” olarak tanımlanmıştır (Ökten, 2019, s.75). Sorumluluk değerinin, belirlenen tema çerçevesinde aile yapısı ile ilişkilendirilerek anlatıldığı görülmüştür.

Aile bireyleri arasında sevgi, saygı, adalet, sadakat gibi değerlerden sonra gelen en önemli duygu sorumluluk duygusudur. Bu bilince sahip aile bireyleri birbirlerine karşı ciddi bir sorumluluk hissi taşıyacaktır (Yılmaz, 2019, s.42). Kitapta da bu değer aile saadeti konusunda Hz. Peygamber’in örnekliğinin mahiyeti konusu üzerinden ele alınmıştır. Hz. Peygamber vefalı bir evlat; duyarlı ve empati duygusuyla eşlerine yaklaşan zarif bir eş; muhabbet ve sorumluluk bilinciyle evlatlarını yetiştiren bir baba ve son olarak şefkat ve ilgi odaklı bir tutumla torunlarıyla iletişim kuran bir dede olarak ifade edilmiştir (Yılmaz, 2019, s.40).

Aile içerisinde herkese ayrı ayrı sorumluluklar düşmektedir. Kitapta bu sorumluluğa dair Hz. Peygamber’in “Hepiniz yöneticisiniz ve hepiniz yönettiklerinizden sorumlusunuz. Kişi, ailesinin yöneticisidir ve onlardan sorumludur. Kadın, eşinin evinin yöneticisidir ve ondan sorumludur” sözlerinden hareketle aile bireylerinin hepsine sorumluluklar yüklüyor olmasına ve mutlu bir aile yuvasının kurulmasında her bireyin rol ve sorumluluğuna dikkat çekilmiştir (Akpınar, 2019, s.32). Hz. Peygamber aile içi sorumluluklar noktasında hanım sahâbîlerden Şifâ bint Abdullah’a (v. 20) eşi Hz. Hafsa’ya (v. 45) okuma-yazma öğretmesi konusundaki emriyle dikkat çeken Allah Resûlü (s.a.s.), ailesiyle ilgili önemli sorumluluklar yüklenmiştir (Yılmaz, 2019, s.50). Kur’an-ı Kerim’de “Onlar (hanımlarınız) size örtüdürler, siz de onlara örtüsünüz” (Kur’an-ı Kerim, Bakara: 187), ayeti ve “Erkeklerin kadınlar üzerindeki hakları gibi, kadınların da erkekler üzerinde belli hakları vardır” (Kur’an-ı Kerim, Bakara: 228) ayeti, aile bireylerinin birbirlerine karşı hak ve sorumluluklarının olduğuna dikkat çekmektedir (Martı, 2019, s.64). Aile de her bireye kendi yapabileceği ölçüde bir işlev tayin edilir, o işlev için gerekli yetki alanı tanınır ve işlevin yerine getirilmesi neticesinde ortaya çıkan sorumluluk ona baştan söylenir

(Ökten, 2019, s.76). Kitapta erkeğin, aile içerisinde kadınları gözetip kollama ve işlerini takip etme sorumluluğunun da olduğundan söz edilmiştir (Martı, 2019, s.64).

Eserde günümüz aile yapısında birtakım sorunların ortaya çıkmasında aile bireylerinin sorumluluklarını yerine getirmemesinin etkili olduğu savunulmaktadır. Çoğu zaman çocukların sorularına anlamlı cevap verilmemesinin aile içi iletişimi olumsuz etkilediği görülmüştür. Ebeveynlerin bu noktada çocukların anlam bulamadığı sorularda onlara cevap vermeleri için gerekli hassasiyeti göstermeleri gerekmektedir (Ökten, 2019, s.77).

Yardımseverlik Değeri

Hiz. Peygamber Müslümanların birbirleri ile kardeş olduğunu belirtmiş, aralarındaki dayanışmanın kuvvetli olmasını istemiştir. Risalet'ten önce bir yardımlaşma derneği hüviyetinde olan Hılfu'l-fudul cemiyetine katılmasıyla, yardımlaşma ve dayanışmanın sadece Müslümanlar arasında değil, erdemli ve sorumluluk sahibi diğer insanlarla da gerçekleştirilebileceğini göstermiştir. Hiz. Peygamber, Medine'ye hicret ettikten sonra da ensar ve muhacir arasında muahat adı verilen kardeşlik uygulamasıyla dayanışma temelli bir birliktelik oluşturmuştur. Sosyal hayatın yanı sıra aile içi ilişkilerde de yardımlaşma ve dayanışmanın önemine dikkat çekmiş; bu konuda ümmetine örnek olmuştur.

Eserde yardımseverlik değeri diğer değerlerde olduğu gibi aile konusu üzerinden işlenmiştir. Bu değer daha çok Hiz. Peygamber'in ev işlerinde aile bireylerine yardımcı olması, akrabalarına yardım etmesi, yardımlaşmayı öğütlemesi olarak açıklanmıştır.

Hiz. Peygamber'in aile hayatındaki yardımsever olma özelliği konusunda Sancaklı (2019) şunları aktarır:

“Ev hayatında sadeliği ve mütevazılığı tercih eden Hiz. Peygamber, ev işlerinde aile fertlerine/hanımlarına yardımcı olmuş ve onların işlerine katkıda bulunmuştur. Hiz. Peygamber, hanımlarına her zaman değer vermiş, gerektiğinde onlara danışmış, ev işlerinde yardımcı olmuş, onlarla sohbet etmiş, dini meseleleri onlara anlatmış, onlara hoşgörü ve şefkat göstermiş, onlarla şakalaşmış, maddi-manevi yönden destek olmuş, onlara nezaket ve zarafet içerisinde davranmış, fedakâr, sürekli mütevazı kalarak ilgi ve sevgiyle yaklaşmıştır” (s.58).

Hız. Peygamber, bütün insanlara olduğu gibi akrabalarına da gereken ilgi, sevgi ve saygıyı her zaman göstermiştir. Onlarla ilgilenmiş, onlara yardım etmiş, onların doğru yola gelmeleri, iyi bir Müslüman olarak dünya ve ahiret mutluluğuna kavuşmaları için elinden gelen her şeyi yapmıştır (Akpınar, 2019, s.37).

Bu değeri ile ilgili olarak kitapta Hz. Musa'nın yardımseverliği sonucu bir aile, bir iş sahibi olduğu, sıkıntılı günleri geride bıraktığı şu ifadelerle anlatılmaktadır:

“Hz. Musa, Mısır'dan Medyen'e çok uzun bir yolculuk yapar. Aç, susuz, bitkin bir vaziyette bir kuyunun başına gelir. Çobanlar koyunlarını sularken, az ötede koyunlarının suya gitmesini engelleyen iki kız vardır. Hz. Musa durumu fark eder etmez, kızlara gidip niye koyunlarını sulamadıklarını sorar. Kızlar, “Biz” derler, “Çobanlar koyunlarını sulayıp gidene kadar onlara yaklaşmaz, koyunlarımızı sulamayız; babamız da çok yaşlı biri, bu işleri yapabilecek gücü yok.” Hz. Musa, hemen koyunları alıp sular; kızlar sürülerini götürürlerken Hz. Musa bir ağacın gölgesine çekilip şöyle dua eder: “Rabbim şimdi bana indireceğın en küçük bir iyiliğe ne kadar da muhtacım!” Çok geçmeden kızlardan biri, edep ve hayâ duyguları içinde çıkagelir: “Babam, bize yaptığınız iyiliğın karşılığın vermek üzere sizi evimize davet ediyor.” Hz. Musa kalkar, davete icabet eder. İzzet, ikram görür. Başından geçenleri anlatır. Orada misafir olur. Kızlardan birinin bu güvenilir ve güçlü insanı çoban olarak tutma teklifine karşılık babaları, Hz. Musa'dan kızlarından biriyle evlenmesi teklifinde bulunur. Ancak babanın bir şartı vardır: Hz. Musa sekiz yıl koyunlarını otlatacaktır. On yıla tamamlarsa bu da onun âlicenaplığı olacaktır. Böylelikle geleceğın büyük peygamberi Hz. Musa, iyi niyeti, yardımseverliği gibi güzel hasletleri sayesinde bir aile, bir iş sahibi olmuş, sıkıntılı günler geride kalmıştır. Elinin emeğiyle rızkını temin etmiş, ahdine vefa gösterip on yıl orada çalışmış, zamanı gelince de eşi ve çocuklarıyla Mısır'a geri dönmek üzere yola çıkmıştır” (Kaya, s.13-14).

Yukarıda bahsedilen hikâyede olduğu gibi bütün peygamberlerin hayatında yardımseverliğın ve dayanışmanın örneklerini görmek mümkündür. Hz. Peygamber'de hayatında bu değeri önemsemiş, yardımseverliği tavsiye etmiştir.

Tablo 3: “Peygamberimiz ve Aile” Adlı Eserde Kök Değerlerin Dağılımı

Değer adı	Frekans
Adalet	7
Dostluk	4
Dürüstlük	5
Öz denetim	1
Saygı	12
Sevgi	10
Sabır	3

Sorumluluk	8
Vatanseverlik	-
Yardımseverlik	3

Tabloyu incelediğimizde “Peygamberimiz ve Aile” kitabında en fazla saygı değerine yer verildiği görülmektedir. Ayrıca kitapta on kök değerden vatanseverlik değeri ile ilgili herhangi bir ifadeye rastlanmamıştır. Vatanseverlik değeri dışında dokuz kök değerin hepsine yer verildiği tespit edilmiştir.

2.4. Peygamberimiz ve Çocuk Adlı Eserde Tespit Edilen Kök Değerlere Ait Bulgular ve Yorumlar

Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından 2020 yılında Mevlidi Nebi haftası etkinliklerinin teması “Peygamberimiz ve Çocuk” olarak belirlenmiştir. Bu temaya yönelik yapılan çalışmalar içerisinde “Peygamberimiz ve Çocuk” adlı bir kitap yayınlanmıştır. Kitapta İslam dininde çocuğun önemi ve çocuk yetiştirirken dikkat edilmesi gereken noktalar üzerinde durulmuştur. Hz. Peygamber’in çocuklarla ilişkisi ve çocuk yetiştirme konusundaki uygulama ve tavsiyeleri anlatılmıştır. Eser araştırmamız kapsamında kök değerlere yönelik ifadelerin tespitine yönelik incelenmiş, elde edilen bulgular başlıklara göre yorum ve değerlendirmelerle beraber verilmiştir.

Adalet Değeri

Çocuklar, birlikte yaşadığı insanların davranışlarını örnek alır ve taklit ederler. Hz. Peygamber’in ümmetine örnekliğini uygulayarak gösterdiği gibi özellikle anne ve babanın da çocuklara karşı davranış bakımında örnek olma konusunda özenli olması gerekir. Bu bakımdan söz ve davranışların adalete uygun olmasıyla çocukta adalet değeri gelişecektir (Karacelil, 2013).

“Peygamberimiz ve Çocuk” kitabında adalet değerine yönelik ifadelerin geçtiği yerlerde genellikle çocuklar arasında adaletli olmanın önemine dikkat çekilmektedir.

Kitapta adalet değerine yönelik “Allah’tan sakının ve çocuklarınız arasında adaletli olun” hadisi örnek verilerek bu değer adalet gibi değerlerin önce yetişkinlerin hayatlarına aktardıkları birer karakter özelliği olması gerektiği anlatılır. Kitapta değerlerin çocuklara aktarılması, bizzat anne-babanın yaşamlarına bağlanmıştır (Kaya, 2020, s.75).

Çocuklar arasında adaletli olmak, onlar arasında cinsiyet ayrımı yapmadan, hak ve hukuka riayet ederek davranmak demektir. Nitekim Hz. Peygamber, kişiliğin çocuk yaştan itibaren oluşmaya başladığı gerçeğinin farkında olarak eğitimci yönüyle çocuklar arasında cinsiyet ayrımı yapmadan onlara eşit ve adaletli davranmış, onlarla özel olarak ilgilenmiş ve her birinin arkadaşlığını, dostluğunu, güvenini kazanmayı esas almıştır (Erbaş, 2020, s.7). Hz. Peygamber oğlu ile kızı arasında ayrım yapan bir kişiyi uyarmış, evlatları arasında adil davranması gerektiği konusunda tembihlemiştir (Uysal, 2020, s.17).

Dostluk Değeri

Değerlerin oluşumunda ve gelişiminde çevrenin önemi büyüktür. Anne ve babalar çevrelerinin oluştururken kendilerinin ve çocuklarının görüştikleri kişilerin sözü ve davranışı birbiriyle uyumlu insanlardan olmalarına dikkat etmelidirler. Zira hem kendilerinin hem de çocuklarının arkadaş ve dost çevrelerinden etkilenmemeleri düşünülemez. Dolayısıyla arkadaş ve dost seçiminde dikkatli olunması gerekmektedir (Keskiner, 2020, s.61).

Çocuklara bu değer öğretilmesi noktasında öncelikle onlara sevgiyle yaklaşmak gerekir. Hz. Peygamber, çocuklara karşı yaklaşımında daima sevgiyle yaklaşmış; her birinin arkadaşlığını, dostluğunu, güvenini kazanmayı esas almıştır (Erbaş, 2020, s.7). Kitapta çocuklar sevgi göstermenin tezahürlerinden olan “onları bağrına basmak-kucaklamak” başlığı altında “bağrına basmak ve kucaklaşmanın, İnsanlar arası ilişkilerde sevgi ve dostluğun işaretlerinden biri olduğu ifade edilmiştir (Ay, 2020, s.83).

Aile ve akrabalık ilişkileri açısından da dostluk değeri ön planda tutulmalıdır. Dostluk, insana yaşamı boyunca lazım olan manevi ihtiyaçlar arasındadır (Keskiner, 2020, s.62). Sıkıntılı zamanda veya mutlu zamanda insanın yakın çevresinin, dost ve arkadaşlarının yanında olması, güç ve mutluluk verir.

Dürüstlük Değeri

Çocuklar için karakter gelişimi bakımından bir başka önemli değer dürüstlüktür. Dürüstlük değeri “Peygamberimiz ve Çocuk” kitabında “yalandan kaçınmak” kavramı üzerinden ele alınmıştır. Keskiner (2020) tarafından kaleme alınan “Çocuğun Din Eğitiminde İlk Basamak: Aile” adlı bölümde davranış eğitimi konusunda bu değere dolaylı olarak atıf yapıldığı tespit edilmiştir. Yalan söyleyen bir anne babanın çocuğuna yalan söylememesi yönünde verdiği öğüt etkili olmayacaktır. Yalandan kaçınmak din eğitiminin de amaçları arasındadır. Bu konuda arkadaş çevresinin de önemli olduğu görülmektedir. Anne ve babalar çevresindeki kişilerin sözü ve davranışı birbirine uyumlu dürüst kimseler olmalarına dikkat etmeleri gerektiği belirtilmektedir (s.61).

Öz Denetim Değeri

“Hz. Peygamber ve Çocuk” kitabında öz denetim değerinin, anne ve babaların çocuklarını özellikle teknolojik araçları kullanma noktasındaki rol model olma örneği üzerinden ele alındığı görülmüştür. Bu durum ile ilgili olarak aile içi iletişim bağlarının sağlıklı bir şekilde devamı ve çocukların ruh ve beden sağlığı için dengeli ve ölçülü medya kullanımını öğrenmenin ve uygulamanın önemli olduğu belirtilmiştir (G. Yiğitbaşı, 2020, s.94). Çocukların dijital güvenlik ve mahremiyet konusunda eğitilmesinin gerektiğinden bahsedilirken çocuklarda öz denetim değerinin kazanılmasına yönelik bazı öneriler aktarılmıştır:

- Kişisel bilgilerini kimseyle paylaşmaması,
- Paylaşım yaparken başkalarının mahremiyetine ve kendi mahremiyetine özen göstermesi.
- Bir başkasının özel mesaj ya da görsellerini, bilgilerini iznini almadan bir başkasıyla paylaşmaması,

- Bütün dijital cihazlar için uygun güvenlik ayarlarını kullanmak ve gerektiğinde güncellemesi,
- Şifrelerini hiçbir sebeple, hiç kimseyle paylaşmaması,
- İnternette paylaşılan bir bilgi asla silinmediği için arkadaşlarının, ebeveyninin ya da tanımadığı insanların görmelerini istemeyeceği bir şeyi paylaşmaması,
- Bir başkası ile ilgili yorumlar yaparken yüzüne karşı söyleyemeyeceği hiçbir şeyi dijital medyada da yorum olarak yazmaması,
- Siber zorbalık olarak adlandırılan bir başkasını sanal ortamlarda utandırma, aşağılama ve onu küçük düşürme amaçlı davranışlardan uzak durması,
- Başkaları tarafından üretilen içeriklere saygılı davranması ve kendine mal ederek kullanmaması gerektiği (Yiğitbaşı, s.97).

Sabır Değeri

Kitapta sabır değeriyle ilgili öncelikle çocuk eğitiminin “anne ve babadan ciddi bir emek, uzun süren bir çaba ve sabır istediği” ifadeleriyle bahsedilmiştir (Uysal, 2020, s.46). Dolayısı ile çocuk eğitiminde ebeveynlerin sabırlı ve anlayışlı olmaları gerektiği belirtilmektedir. Çocuk doğumla beraber itibaren çevreyle iletişim kurar ve çevreyi anlamaya çalışır. Yetişkinlerin bu süreçte çocukları sabırla ve etkin bir şekilde dinlemeleri, onlara değer verdiklerini hissettirmeleri önemlidir. Onların sorularını ciddiye almak ve sorularına uygun tatmin edici doğru cevaplar vermek gerektiği belirtilmektedir (Bahçekapılı, 2020, s.11). Kitapta konuyla ilgili olarak Hz. Peygamber’in Enes b. Malik’e karşı davranışında sabırlı bir yaklaşım sergilediğine atıf yapılmaktadır. Hz. Peygamber çocuklara karşı yaklaşımında nezaket ve sabırlı bir yaklaşım benimseyerek çocukların gönlüne dokunabilmiş, Enes b. Malik gibi İslam tarihi açısından önemli bir ismin yetişmesine vesile olmuştur (Keskiner, 2020, s.62).

Saygı Değeri

Çocuğun güzel ahlak ve güzel bir karakter kazanması konusunda ailenin önemi önceki bölümlerde ifade edildiği üzere çok önemli bir husustur. Saygı değeri, güzel

ahlakı oluşturan en önemli değerlerden biridir. Bu konuyla ilgili olarak incelenen kitapta çocukların öğrendiklerini ve davranış modellerini gerçekten benimsemesi ve içselleştirerek hayatına aktarmasının aile içindeki saygı ve sevgi ortamına bağlı olduğuna dikkat çekilmiştir (Erbaş, 2020, s.10). Çocukların ve gençlerin de ailelerine karşı onlara nezaket ve saygı içinde yaklaşımları, kötülüğe ve inançsızlığa sevk etmedikleri müddetçe onların her dediklerini yapmalarının Allah'ın rızasına uygun olan davranış şeklinde değerlendirilmiştir (Gündüz, 2020, s.26).

Aile bireylerinin çocuğa karşı tutumu ve ona verdiği değer, çocuğun sağlıklı bir benlik algısı geliştirmesi bakımından önemli bir konudur (Kaya, 2020, s.71). Çocuğun düşünce ve eylemlerine karşı saygılı olmak, onun kendine güvenen bir kimlik inşa etmesi bakımından son derece önemlidir. Aile bireyleri tarafından sevilen, değer gören, tercihlerine saygı duyulan ve güvenilen çocukların özgüvenleri daha fazla gelişir ve daha güvenilir olurlar (Altinköprü'den akt. Bahçekapılı, 2020, s.11).

“Kimliğin Filizlendiği Toprak: Aile” bölümünde mahremiyete saygı konusu ele alınmış ve saygı değeri mahremiyet kavramı üzerinden işlenmiştir. Bu konuda ailede çocukluktan itibaren kız ve erkek çocukların kılık kıyafeti ile ilgili açıkta kalabilecek yerleri konusunda hassas davranmanın, onlarda mahremiyet bilincinin oluşmasına katkı sağlayacağı savunulmuştur (Kaya, 2020, s.76). Bu başlık altında saygı değeriyle ilgili bir başka konu ev/aile mahremiyeti konusudur. “Ey iman edenler! Kendinizi tanıtırken izin almadan ve içinde oturanlara selâm vermeden kendi evlerinizden başka evlere girmeyin. Sizin için daha iyi olanı budur; umulur ki düşünüp anlarsınız” (Nur/27) ayeti, üzerinden ev/aile mahremiyetine saygı konusuna atıf yapılmıştır (s.77).

Saygı değerine yönelik bir başka yerde insani ilişkilerde ses tonunun kullanılmasına yönelik birtakım hususlar belirtilmiştir. Sesi kullanırken ölçülü olmak insana yakışan bir davranış olarak nitelendirilmiştir (Gündüz, 2020, s.36).

Sevgi Değeri

“Peygamberimiz ve Çocuk” adlı eserde “sevgi” değerine fazlaca yer verildiği görülmektedir. Bu değer özellikle dostluk, sabır, saygı, adalet gibi değerler ile birçok

yerde yan yana ele alınmıştır. Bu durum şunu göstermektedir ki; Hz. Peygamber çocuklara karşı yaklaşımında temel değerleri göz önünde bulunduran bir yaklaşım sergilemekteydi. Bu değerlerin her biri birbiri ile bağlantılıdır. Birinin ihmal edilmesi çocuğun kişilik ve karakter gelişiminde olumsuz anlamda etki yaratabilir. Hz. Peygamber temel değerleri göz önünde bulundurarak nasıl bir yaklaşım sergileneceği konusunda örneklik ortaya koymuştur.

Eserde Hz. Peygamber'in, bütün çocuklara sevgi ve şefkati merkeze alarak olumlu bir tavır takındığı, onları birey olarak görüp muhatap aldığı, onların maddi ve manevi gelişimini öncelediği dile getirilmiştir. Hz. Peygamber, çocuklara sevgi, hoşgörü ve merhamet ile yaklaşımın tuhaf görüldüğü, kız çocuklarının diri diri toprağa gömüldüğü zamanda bile onlara sevgi ile yaklaşmıştır (Erbaş, 2020, s.7-8). Hz. Peygamber'in çocuklara karşı yaklaşımında en baskın olan değer sevgi değeridir (Uysal, 2020, s.43). Torunları Hz. Hasan ve Hüseyin'e de sevgi ve merhamet ile yaklaşmış, onlarla bazen oyun oynamış bazen de şakalaşmıştır. İbadet esnasında bile bu yaklaşımdan uzaklaşmamış, onları kırıp üzecek bir davranış sergilememiştir. Eserde bununla ilgili şöyle bir olay anlatılmaktadır:

“Bir gün mescitte ashabının huzurunda hutbesini yarım bırakıp inmiş, torunları Hasan ve Hüseyin'i kucakladıktan sonra onlarla beraber minbere çıkıp “Allah ‘Mallarınız ve çocuklarınız sizin için birer imtihan vesilesidir.’ derken ne kadar da doğru söylemiş! Şu iki yavrunun düşe kalka yürüyüşünü görünce dayanamadım da sözümü kesip onları kucağıma aldım” diyerek içinde kaynayan sevgiyi ümmetiyle paylaşmakta sakınca görmemiştir. Resûlullah (s.a.s.) çocuklara sevgisini her daim göstermeyi istemiştir. Bunun için onlara kendilerini sevdiğini söylemiş, kucaklayıp öpmüş, dizlerine oturtmuş, omuzunda taşımış, bineğine bindirmiş, okşamış, şakalaşmış, oyunlar oynamış, dualar etmiş, kendisine ikram edilen ilk meyveyi ürünler için bereket duası yaptıktan sonra orada bulunan en küçük çocuğa ikram etmiştir. Tüm bunlar aslında çocuğun ruhunu beslemektedir ve gün gelecek onun sevgiye doymuşluğu başkalarına sevgi sunarken cömertlik olarak kendini gösterecektir” (Uysal, 2020, s.50).

Hz. Peygamber'in çocuk sevgisi ve çocuklara yaklaşımı konusundaki tavsiyeleri kitapta maddeler halinde sıralanmıştır:

- Çocukları öpmek
- Başlarını-yanaklarını okşamak
- Bağrına basmak-kucaklamak
- Onlara dua etmek

- Çocukları omzunda taşımak
- Çocukları göğsünde uyutmak
- Çocuklarla şakalaşmak (Ay, 2020, s.79-88).

Sevgi değerinden mahrum kalan çocuklarda olumsuz davranışlar çıkabileceği, kötülüğün bir parçası olabileceği belirtilmektedir (Gündüzöz, 2020, s.29). Çocuğun sosyalleşmesi açısından da sevgi değerinin önemi dikkat çekilmekte; yeterli bir şekilde gördüğü ya da aksi durumlarda mahrum kaldığı sevginin, onun sosyalleşme sürecinde olumlu ya da olumsuz rol oynadığı ifade edilmektedir (Ay, 2020, s.80).

“Buna karşın, sevgi, merhamet ve şefkatten mahrum bir çocukluk devresi geçiren kişilerin, genellikle toplumsal hayata uyum sağlayamayan, kendisiyle ve çevresiyle barışık olmayan, nefret, şiddet ve suça eğilimli bireylere dönüştüğünü üzümlere müşahade etmekteyiz. Ailede sevgi ve merhamet merkezli iletişimden mahrum bir şekilde yetişen çocukların, ileriki yaşlarında kendilerine sahte sevgi gösterilerinde bulunan odaklar eliyle arzu edilmeyen mecralara savrulmaları, göz ardı edilemez bir tehlikedir” (Erbaş, 2020, s.10).

Sevgi değerinin işlendiği bir başka konu Hz. Peygamber’in insanlara, hayvanlara ve bitkilere hatta cansız varlıklara bile karşı duyduğu sevgidir. Hz. Peygamber’in “İşte Uhud Dağı! Biz onu severiz o da bizi sever...” ifadeleri, cansız bir varlığa olan sevgisinin örneği olarak ifade edilmiştir (Ay, 2020, s.80).

Sevgi değeri ile ilgili bir başka husus sevgi ve bağlılıkta aşırılığa kaçmadan ölçülü olmaktır. Evlatlara veya mala mülke aşırı derecede sevginin Allah’ a ve insanın kendine karşı sorumluluklarını unutturmayacak ölçüde olması gerektiği belirtilmiştir (İşliyen, 2020, s.14)

Çocukların ahlaki gelişimlerinde sevgi değerinin önemi büyüktür. Özellikle ebeveynlerin bu değeri çocuğa kazandırmaktaki payı fazladır. Çocuğun karakter gelişiminde ruhi ihtiyaçlarının da karşılanması da önemlidir. Bahçekapılı’ya (2020) göre bu temel ihtiyaçlar, sevgi, güven ve disiplindir. Bu üç ihtiyaç, birbiriyle sıkı sıkıya bağlıdır ve birlikte karşılanır. Çocuk için özellikle anne sevgisi çok önemlidir. Anne sevgisinden mahrum kalan bir çocuk, diğer ihtiyaçları karşılanırsa bile, dokunma ve sevmeye ihtiyaçları karşılanmadığı için, psikolojik açıdan tutarsız davranışlar

sergileyebilir (s.109). Çocuklar bu düşünce çerçevesinde ahlaki erdemleri de dikkate alarak sevgi ve şefkat duygularıyla eğitilmelidir (Gündüzöz, 2020, s.24).

Sevgi değerinin önemini ortaya çıkaran bir başka örnek şöyledir: Aç olmayan, temizlik sıkıntısı veya bir hastalığı olmayan bir bebeğin kucağa alınınca susmasının tek bir izahı vardır, o da ilgi ve sevgi beklentisidir (Gündüz, 2020, s.33).

Sevgi değerinin işlendiği bir başka konu insanlarla iletişimde kullanılan dilidir. Herkesçe bilinen bir ifadenin yürek, gönül ve sevgi ile harmanlanarak telaffuz edilmesi, çocuk ile yetişkin arasında iletişim açısından sağlam bir köprü kuracağı belirtilir (Gündüz, 2020, s.36). İletişim de ses tonuna da dikkat edilmesi gerekir. Çocuklarla iletişimde Allah'ın sevgi ve merhametine dikkat çekmek, peygamberlerle ilgili konuşurken sevgi ifadeleri kullanmakta ayrıca önem taşımaktadır (Keskiner, 2020, s.64).

Sorumluluk Değeri

Sorumluluk değeri Bahçekapılı (2020) tarafından kaleme alınan “Yarının Büyüklerini Yetiştirirken” bölümünde, insanı hayatta başarı, huzur ve mutluluğa ulaştıran davranışların başında gelen bir değer olarak ifade edilmiştir (s.110). Bu bölümde çocukları geleceğe hazırlamanın temel ilkeleri arasında sorumluluk duygusunun kazandırılması gerektiği belirtilmiştir. Buna göre çocukların sorumluluk değerini kazanmasında anne babanın ve çevresindeki diğer kişilerin ona karşı gösterdiği özen ve bakım, sorumluluklarını yerine getiriş biçimi çok önemlidir (s.111). Bu değer kazandırılmasında ayrıca çocuğa duyulan sevgi ve güven de son derece önemlidir (s.111). Çocuklara sorumluluk değerinin öğretilmesinde anne-babalar gelişimlerine uygun olmayan öğretilerden kesinlikle kaçınmalı, bunların çocuklarının dünyasındaki anlam yerini bilmeli, onların dünyasını kucaklayıp kucaklamadığını fark etmeli ve çocuklarının güç yetiremeyeceği sorumlulukları onlara yüklememelidirler (s.112).

Sorumluluk değeri ile ilgili olarak tespit edilen bir başka yerde yetim ve korunmaya muhtaç çocuklarla ilgilenmek ve onlara kol kanat germek önemli bir sorumluluk olarak ifade edilmektedir. Bu durum kitapta önemli bir sorumluluk ve zorlu

bir ibadettir. İbadet diyoruz, çünkü bu karşılığı cennet olan, Allah'ın emri ve Resûlü'nün sünnetidir (Özpınar, 2020, s.123).

Vatanseverlik Değeri

Gündüzöz (2020) tarafından kaleme alınan “Çocukların Hakları ve Sorumlulukları Bağlamında Vahyin Referans Değeri Üzerine Bir Mülahaza” adlı bölümde “Vatan Sevgisi ve Salih Bir Toplum İdealinin Aşılması” adında bir başlık maddesinde vatan sevgisinden söz edilmiştir (s.27). Bu madde altında çocuğun ruhuna düşen ilk irfan damlalarından biri de anne ve baba sevgisi kadar vatan sevgisinin olması ifade edilmiştir. Hz. Peygamber'in “Kim gerçekten samimi bir şekilde şehit olmayı isterse Allah o kimseyi yatağında bile ölse şehitlerin derecesine ulaştırır” sözü üzerinden vatanseverlik ve şehitlik arasındaki yakınlığa dikkat çekilmiştir (s.27). Eserde vatan sevgisinin onu ihya etmek ve ona hizmet etmekle mümkün olabileceği ifade edilmektedir. Ayrıca vatanın sadece nimetlerinden faydalanılan bir yer olmayıp gerektiğinde sıkıntılara da beraber katılan bir yer olduğu vurgulanmıştır (s.28). Hz. Peygamber vatana sevgi ve bağlılık konusunda da ümmetine örneklik teşkil etmiştir.

Vatanseverlik değeri ile ilgili olarak kitapta milli değerler konusu ele alınmıştır. Devlet, millet, vatan, milli marş, bayrak ve milli bayramların oluşturduğu kutsal simgeler milli değerlerimizi oluşturur. Bu değerlerin bireyde kimlik inşası açısından önemli bir yeri vardır. Özellikle anne ve babanın milli duyguları taşıması, benimsemesi ve çocuklarına aktarması, çocukta milli kimliğin gelişimine olumlu katkı sağlayacaktır. Geleneğimizde dini değerler ve milli değerler birbirinden ayrı düşünülmemiş; vatan sevgisi imandan anlayışı ile hareket edilmiştir (Kaya, 2020, s.76). önemli bir katkı sağlar.

Yardımseverlik Değeri

Yardımseverlik değeri ile ilgili, eserde dayanışmanın önemi, yetim ve kimsesiz çocuklara sahip çıkma konusundan bahsedilmektedir. Eserde çocuklara öğretilmesi gereken davranışlara yer verilirken insanı insan yapan şeyin dayanışma ruhu olduğuna işaret edilmektedir. Çocuk dayanışma, yardımlaşma, paylaşma ruhu ile büyütüldüğünde

cömertliği, âlicenaplığı öğrenir. Bu duygulardan yoksun büyüyen çocuklarda haset ve kıskanma duyguları ortaya çıkar (Gündüzöz, 2020, s.28-29). (Özpınar (2020) tarafından kaleme alınan “İslam’da Yetimler ve Korunmaya Muhtaç Çocuklara Sahip Çıkmanın Önemi” bölümünde yardımseverlik değerine yönelik ifadelerde yetim, kimsesiz, korunmaya muhtaç, ihtiyaç sahibi çocukların korunmasına yönelik ifadeler kullanılmıştır.

Duha suresinde geçen “Şüphesiz, Rabbin sana verecek ve sen de hoşnut olacaksın. Seni yetim bulup da barındırmadı mı? Seni yolunu kaybetmiş olarak bulup da yola iletmedi mi? Seni ihtiyaç içinde bulup da zengin etmedi mi? Öyleyse sakın yetimi ezme! Sakın isteyen azarlama! Rabbinin nimetine gelince; işte onu anlat.” (5-11) ayetleri verildikten sonra aslında yetime sahip çıkmanın çok yüce bir ahlaki değer olduğunun beyan edildiği belirtilmiştir. Zira yetimleri ve bakıma muhtaç çocukları korumak ve kollamak farz-ı kifayedir. Kademeli olarak toplumun her kesimini ilgilendiren bir görevdir (Özpınar, 2020, s.120). Yetim ve korunmaya muhtaç kimselere dinine ve kimliğine bakılmadan yardımcı olunması hem dini, hem ferdi, hem de toplumsal bir vazife olarak değerlendirilmiştir.

Tablo 4: “Peygamberimiz ve Çocuk” Adlı Eserde Kök Değerlerin Dağılımı

Değer adı	Frekans
Adalet	3
Dostluk	3
Dürüstlük	1
Öz denetim	2
Saygı	7
Sevgi	13
Sabır	3
Sorumluluk	4
Vatanseverlik	3
Yardımseverlik	2

Yukarıdaki tabloda gösterildiği gibi “Peygamberimiz ve Çocuk” kitabında on kök değer herpsine yer verilmiştir. Bu kitapta en fazla yer verilen değer “sevgi” değeri olmuştur. En az yer verilen değer ise “dürüstlük” değeri olmuştur.

2.5. Peygamberimiz ve Vefa Toplumu Adlı Eserde Tespit Edilen Kök Değerlere Ait Bulgular ve Yorumlar

Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından 2021 yılı mevlidi nebi etkinliklerinin teması “Peygamberimiz ve Vefa Toplumu” olarak belirlenmiştir. Bu temaya yönelik çeşitli etkinlikler, organizasyonlar düzenlenmiş ve kitap, dergi vs. yayın çalışmaları yapılmıştır. Bu çalışmalar arasında belirlenen temaya yönelik “Peygamberimiz ve Vefa Toplumu” adında bir kitap yayınlanmıştır. Eserde vefa kavramı geniş bir çerçevede ele alınmaktadır. İçerik olarak kitapta vefa toplumunun özellikleri ve vefa kavramının anlam içeriklerinden bahsedilmekte, ilk peygamberden son peygambere vefa örneklerine yer verilmektedir. Vefanın önemine dair bilgiler ışığında vefasızlığın sonuçlarına da değinilmektedir.

Araştırma kapsamında 2021 yılı teması çerçevesinde “Peygamberimiz ve Vefa Toplumu” adında yayınlanan kitap kök değerlerin tespitine yönelik incelenmiştir. İnceleme neticesinde bulgular yorum ve değerlendirmeler ile beraber değer başlıklarının altında verilmiştir.

Adalet Değeri

“Peygamberimiz ve Vefa Toplumu” adlı kitapta vefa toplumunun özelliklerinden bahsedilirken adalet değerine de yer verilmiştir. Vefa kavramı da adalet değerinin alt değerlerinden bir değer olarak ele alınmıştır. Vefa erdemi, adalet erdemi ile yakından ilişkili ve adalete bağlı bir alt değerdir. Adalet değeri vefayı ortaya çıkaran bir değer olarak görülmektedir. Vefa kavramının semantik tahlilinin yapıldığı bir çalışmada adalet değeriyle ilişkisine yer verilmektedir. Bu çalışmada Kur’an’da tefeciliğin, ölçüde/tartıda hilenin, ihanetin, yol kesmeyi ihtiva eden haydutluğun, zulmün, hırsızlığın, ribânın, aldatmanın, gaspın, rüşvetin, asiliğin, inatçılığın ve bozgunculuğun vefâ kavramıyla yasaklandığı vurgulanmaktadır (Çıtır, 2022, s.603).

Adalet ve vefa her şeye hakkını vermeyi gerektirir. Vefa bir şükür, cömertlik, cesaret, adalet, tevazu, merhamet ve minnettarlık duruşudur. Dolayısıyla adalet değeri, vefa değerini de içine alan daha geniş kapsamlı bir değerdir (Saruhan, 2021, s.20-23).

Adalet değeri ile beraber ele alınan değerler arasında hikmet, iffet ve cesaret değerleri de vardır. Bu değerler aynı zamanda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin ortaöğretim 9. Sınıf müfredatında “Gençlik ve Değerler” konu başlığı adı altında yer alan değerlerdir (MEB, 2018, s.18). Adalet değeri bu değerler ile beraber ele alınırken adaletin, ifrat ve tefriti bulunmayıp, zıddının zulüm oluşu ve her şey ortasını bulunca ortaya çıkan erdemlerin erdemi olma özelliğine yer verilmiştir (Saruhan, 2021, s.24).

Adaletin nasıl gerçekleşeceği konusu, adalet değerinin işlendiği konulardan bir tanesidir. İnsan bir fitrata göre yaratılmıştır ve bu fitratın içerisinde adalet değeri de vardır. İnsan doğru bilgiye uyarsa hakikate ulaşır ve adalet, ancak bu hâlde gerçekleşir (Saruhan, 2021, s.25-27). Çevresine adaletle davranan, dengeli ve ölçülü olan insan vefalı, olgun ve adil insan olarak adlandırılmıştır (Saruhan, 2021, s.28).

Adalet değeriyle ilgili Kur'an-ı Kerim'den ölçü ve tartıda adaletli olunması gerektiğine dair ayetler örnek verilmektedir: “Ey kavmim! Ölçüyü, tartıyı adaletle tam yapın; insanların mallarının değerini düşürmeyin, yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmayın (Hûd/85)” ayetinde alışverişten ticarete kadar hemen her aşamada adaletin sağlanmasının gerektiği vurgulanmaktadır (Okumuş, 2021, s.42). “Ölçerken tam ölçün ve doğru ölçeklerle ölçün! (17/35)”, Ölçüyü tam yapın, eksik verenlerden olmayın. (26/181)” ayetlerinde de adalet değerine vurgu yapılmaktadır (Okumuş, 2021, s.42).

Değerler ancak nesilden nesile aktararak korunabilir. Kültür, o değerleri muhafaza eden yapılardan biridir. Vefa; sevgi, paylaşım, dürüstlük, şefkat, hoşgörü, tevazu ve adalet gibi kültürel kök değerlerin başında gelir (Çapcıoğlu, 2021, s.10). Kültür aracılığıyla taşınan adalet, cesaret, cömertlik, hikmet, merhamet, sevgi, saygı ve kardeşlik gibi değerler, insanlar arası ilişkilerin işleyişinde ve yönetiminde kılavuzlayıcı roller üstlenir (Çapcıoğlu, 2021, s.109). Burada ifade edilen insanlar arası ilişkilere yön

veren, yönetimini sağlayan kültürel kök değerler içerisinde adalet değerinin de yer verildiği görülmektedir.

İlim insanlarının, ilme vefanın bir gereği olarak ilmiyle amel olması ve gerektiğinde toplumun yönetici konumundan başlayarak bütün kesimlerine gerekli uyarılarda bulunması adaletin hakim olması için gereklidir (Çağrı, 2021, s.142). Özellikle son zamanlarda vefa harcını oluşturan değerlerin aşıldığı görülmektedir. Bu değerler dostluk, sadakat, söz, peyman, devamlı bir sevgi, lütuf, sıdk, vakar, akıl, aşk, sabır, şükür, adalet, insaf, kulluk, hatırda tutmak, doğru sözlülük, dürüstlük, fedakârlık olarak ifade edilmiştir (Şatır, 2021, s.150). Ayrıca insan kaynaklı çevre, iklim sorunları ve salgın hastalıkların vefa, sorumluluk, adalet, hakkaniyet ve güzel ahlak gibi değerlerin ihmal edilmesinin elim bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır (İrmaklı, 2021, s.165).

Dostluk Değeri

Vefa kavramı “sözünde durmak, sadakat göstermek, zor zamanları beraber aşmak, içten bağlılık, güçlü dostluk, sevdiklerimizin sevinciyle sevinmek, acı ve üzüntülerini paylaşmak” anlamlarını içerir (Saruhan, 2021, s.22). Vefanın harcının oluşturan değerler arasında dostluk değeri de vardır (Şatır, 2021, s.150). Aynı zamanda dostluk değeri, adalet erdeminin alt erdemlerinden biri olarak değerlendirilmiştir. Sadakat-dostluk, ülfet, vefa, şefkat, sıla-i rahim (akrabayla ilişkide vefa), mükâfat, hüsn-i şerike (ortaklıkta vefa ve dürüst hareket etme), hüsn-i kaza (hakları güzellikle ödeme), teveddüd (sevgide yakınlar ve erdemli kişilerle dostlukta vefa), teslimiyet, tevekkül, ibadet gibi değerler adalet erdeminin alt değeri olarak ifade edilmiş; aynı zamanda vefayı kuran ve koruyan unsurlar olduğu dile getirilmiştir (s.25). Vefa, dostluk ve doğruluğun en samimi düzeyini ifade etmektedir (s.25).

Vefa kelimesinin anlamında ister sevgi, ister ölçü, ister dostluk ve isterse söz verme ile ilgili olsun, “tamlik”, “sebat etmek”, “eksik ve yarım bırakmamak”, “tam hakkını vermek” ve “süreklilik” gibi anlamlar öne çıkmaktadır (Okumuş, 2021, s.36). Eserde Mevlana’nın aşk, muhabbet, dostluk gibi hususları vefa kavramına bağlı değerler olarak ele aldığına atıf yapılmıştır (Canlı, 2021, s.96).

Cengil (2021), Türkçe sözlükte vefa kavramının “sevgiyi sürdürme, sevgi, dostluk bağlılığı” şeklinde tanımlandığını ifade eder (s.95). Bu tanımda da yine dostluk ve vefa kavramının birbiri ile yakın kavramlar olduğu anlaşılmaktadır. Vefa sayesinde insanda var olan ihanet, haksızlık, düşmanlık gibi kötü huy ve davranışlar ortadan kalkar; dostluk, arkadaşlık, verilen sözü yerine getirme gibi iyi huy ve güzel davranışlar ortaya çıkar (Çapcıoğlu, 2021, s.11).

Vefa kavramı hakkında yapılan bir başka tanımda yine dostluk değeri ile yakınlığı vurgulanmıştır. Bu tanıma göre vefa, verilen söze bağlılık gösterme, dostluk bağlarına sahip çıkma, emanete riayet etmektir (Çağrı, 2021, s.133). Hz. Peygamber’in Hz. Ebubekir’e olan vefasının, onun arkadaşlık ve dostluğuna sahip çıkması olarak ifade edilmiştir (Şatır, 2021, s.148).

Dostluk değeri ile vefa arasındaki ilişkiye benzer çalışmalarda da dikkat çekilmektedir. Tûtî-nâme’de kök değerlerin yer alma durumunu inceleyen araştırmada dostluk değerinin sadık ve vefalı karakterler üzerinden işlendiği görülmektedir (Koşar, 2022, s.134). Yine Türk destan örneklerini kök değerler bağlamında inceleyen araştırmada destanlarda karakterlerin birbirlerine karşı vefa göstermeleri dostluk değerinin bir göstergesi olarak ifade edilmektedir (Çoban, 2020).

Dürüstlük Değeri

Vefa kavramının ilişki içinde olduğu kavramlardan birisi de dürüstlük kavramıdır. Peygamberimiz ve Vefa Toplumu adlı kitabın içeriğinde dürüstlük değeri vefa kavramı üzerinden anlatılmış ve dürüstlük-vefa arasındaki ilişki ortaya konulmuştur. İslam tasavvufunda vefa denildiğinde akla önce “ruhun dürüstlük içinde bulunması; ezelde, bezm-i eleste Allah’a verilen söze, misaka bağlı kalmak; insanlara verilen ahdi korumak (ahde vefa) gelmektedir (Uludağ’dan akt. Saruhan, 2021, s.22). Vefa kavramının semantik tahlilinin yapıldığı bir çalışmada vefa kavramının verilen söze sadakat, yetim malının korumak, ölçü ve tartıda adaletli olmak, ilahi emir ve yasaklara riayet etmek konuları üzerinden ele alındığı ifade edilmektedir (Aslan, 2022). Yani vefa yapılan biri işi eksiksiz yapmak, verilen sözü yerine getirmek, adaletli ve hakkaniyetli olmak, dürüst olmak gibi anlamları içermektedir.

Kültürel kök değerlerin başında vefa kavramının geldiğini ifade eden Çapcıoğlu (2021) bu değerleri “sevgi, paylaşım, dürüstlük, şefkat, hoşgörü, tevazu ve adalet” olarak ifade etmiştir (s.110). Bir başka yerde de vefa ahlakını oluşturan değerler arasında dürüstlük değerine de yer verildiği görülmektedir: “Dostluk, sadakat, söz, peyman, devamlı bir sevgi, lütuf, sıdk, vakar, akıl, aşk, sabır, şükür, adalet, insaf, kulluk, hatırdan tutmak, doğru sözlülük, dürüstlük, fedakârlık... Bütün bunlar vefa ahlakını oluşturan doku bileşenleri...”(Şatır, 2021, s.150)

Sadakat-dostluk, ülfet, vefa, şefkat, sıla-i rahim (akrabayla ilişkide vefa), mükâfat, hüsn-i şerike (ortaklıkta vefa ve dürüst hareket etme), hüsn-i kaza (hakları güzellikle ödeme), teveddüd (sevgide yakınlar ve erdemli kişilerle dostlukta vefa), teslimiyet, tevekkül, ibadet gibi değerler adalet erdeminin alt değeri olarak ifade edilmiş; aynı zamanda vefayı kuran ve koruyan unsurlar olduğu dile getirilmiştir (Saruhan, 2021, s.25).

Dürüstlük değerinin tespit edildiği bir başka sayfada ölçü ve tartıda adaletli olmak ve adaletin sağlanması için de öncelikle ölçenlerin yani satıcı ve alıcıların dürüst olması, ölçü ve tartıyı tam yapmaları gerektiği belirtilmiştir (Okumuş, 2021, s.42). Dürüst davranmamak insan için en büyük aldanış olarak değerlendirilmiştir (Irmaklı, 2021, s.164).

Kök değerlerin tespitine yönelik Sara Gürbüz Özeren’in efsanelerinde dürüstlük değerinin araştırmamızda ulaşılan bulgular ile benzer olarak verilen söze sadakat, doğru sözlü olmak gibi konular üzerinden yer verilmiştir (Yazıcıoğlu, 2022).

Öz Denetim Değeri

“Peygamberimiz ve Vefa Toplumu” kitabında öz denetim değeriyle ilgili olarak “kendi davranışını kontrol etme” ve “kendi kendinin kontrolünü sağlama” kavramları kullanılmıştır.

Değerlerin kazandırılması sürecinde sözlerden daha ziyade davranışların önemi vardır. O yüzden yetişkinlerin davranışlarında daha dikkatli olmaları, söz ve davranış

uyumunu sağlamaları gerekmektedir. Bu konuyla ilgili olarak kitapta yeni nesillerin değerlerden, dinden uzaklaştığını söyleyen yetişkinlerin öncelikle kendi davranışlarını kontrol etmesi, değişim ve dönüşüme önce kendilerinden başlamalarının gerektiği ifade edilmiştir (Cengil, 2021, s.97).

Öz denetim değerine dolaylı olarak değinilen bir başka yerde iman esaslarının bireyi Allah'ı her zaman yanında hisseden bir bireye dönüştürdüğü, Allah'ın varlığının her an hayatında hissettirdiği ifade edilir. Böyle bir yaklaşımın irade terbiyesinin ve kendi kendini kontrolün anahtarı olduğu belirtilir (Saruhan, 2021, s.29). Kendi kendini ve davranışlarını kontrol etmek öz denetim değeriyle ilişkilidir.

Sabır Değeri

Kitapta sabır değeri ile ilgili olarak Kur'an öncesi dönemden Cahiliye Araplarında "cömertlik", "cesaret", "vefa", "doğruluk", "sadakat" ve "sabır" gibi erdemlerin varlığına dikkat çekilmiştir. Ancak bu değerler sadece dünyevi karşılığı olan, genellikle de birbirine kan bağıyla bağlı kabile fertleri arasındaki dayanışma ve bağlılık düzeyinde anlamlı idi (Okumuş, 2021, s.34). Oysa vefa, sabır, cesaret sadece aile fertleri arasındaki dayanışmadan ibaret bir davranış olmamalı, tüm insanlığı kuşatacak değerler olarak algılanmalıdır. Vefa örneklerinden ahde vefa göstermek, verilen söze veya taahhüde sabır ve sebatla, teslimiyet ve sadakatle bağlı kalmak anlamına gelmektedir (Okumuş, 2021, s.41). Vefa kavramı, Kur'an'la birlikte Allah-insan ilişkilerinde mü'minlerin Allah'a ve Resûlüne verdiği söz ve taahhütlerine sabır ve sebatla bağlı kalması anlamında da kullanılmıştır (Okumuş, 2021, s.44). Sabır ve sebat vefa ahlakını oluşturan erdemler arasındadır (Şatır, 2021, s.150).

Sabır değeri İslam düşüncesinde insanı koruyan manevi bir kalkan, olumsuzluklarla baş etme yöntemi, mü'minin imanını koruyan bir güç olarak anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber'de sabır değerinin yaşanılan bir olumsuzluğa karşı gösterilmesi gereken dayanıklılık olduğunu haber vermektedir (Doğan, 2014, s.114).

Saygı Değeri

“Peygamberimiz ve Vefa Toplumu” adlı eserde saygı değeri ile ilgili ifadelerin vefa kavramı üzerinden ele alındığı görülmektedir. Vefa değer vermek, saygı göstermek, yapılanı unutmamak, iyiliği hatırlamak ve hatırlatmaktır (Solmaz, 2022, s.245). Kitapta vefa kavramının saygı gösterme ve değer verme anlamına vurgu yapılmıştır (Çağrı, 2021, s.133).

Kitapta saygı değeri ile ilgili ifadelere Allah’a ve emirlerine (s.29), anne ve babaya (s.7), dostlara (s.109), insanlara (s.112), doğaya (s.80), ilme ve âlime (s.136), ve bilgiye (s.139) saygı konuları üzerinden yer verildiği görülmektedir.

Kültürler aracılığı ile taşınan birtakım değerlerin, insanlar arası ilişkilerde belirleyici roller üstlendiği belirtilmiştir. Bu değerler arasında saygı değerine yer verildiği görülmüştür (Çapcıoğlu, 2021, s.109).

Dünyada ve ahirette mutluluğa ulaşma konusunda da önemli kavramlardan biri saygı kavramıdır. Bununla ilgili olarak kitapta “Müminler ise eğer Allah’ın koyduğu tabii veya beşerî bütün kanunlara saygılı olurlarsa hem bu dünyada hem ahirette güzelliklere kavuşur ve ilahi lütuflara nail olurlar” ifadesine yer verilmiş (Karadaş, 2021, s.80); mutluluğa giden yolun Allah’ın koyduğu kanunlara saygılı olmaktan geçtiği vurgulanmıştır. Vefa kavramı “saygı ve hürmet” olarak değerlendirilmiştir (Altuncu, 2021, s.51).

Sevgi değeri

Sevgi değeri “Peygamberimiz ve Vefa Toplumu” adlı eserde vefa kavramı ile anlam ilişkisi içerisinde olan kavramlardan biri olarak ele alınmıştır. Okumuş (2021) tarafından kaleme alınan “Kur’an’da Vefa: Ahde Vefa” adlı bölümde vefa kavramının TDK sözlüğündeki “sevgide sebat, sevgide durma, sevgide bağlılık” şeklinde tanımlandığına dikkat çekilmiştir tanımına dikkat çekilmiştir. Bu tanımdan hareketle vefanın sevgi değeri ile birlikte kullanıldığı, evgide süreklilik ve sevgide bağlılık” anlamının öne çıktığından söz edilmektedir (s.33). Vefa olgusu gerek millî değerlerimiz

açısından gerekse dinî açıdan son derece önemli bir yere sahiptir (Cengil, 2021, s.95). Sevgi ve vefa kavramlarının anlam ilişkisine dair bir başka ifade vefalı ve vefasız kelimelerinin anlamlarının ele alındığı bölümde geçmektedir. Verdiği sözü yerine getiren, sevgi ve dostluğunda sebat eden veya borcuna sadık olan kişiler, “vefalı” olarak adlandırılır. Verdiği sözde durmayan, sevgi ve dostluğu sahte veya geçici olanlar ise “vefasız” olarak nitelenirler (Okumuş, 2021, s.34). Vefa kavramı, yüreğinde sevgi taşıyanların hasleti olarak nitelendirilmiştir (Altuncu, 2021, s.51). Cengil’e (2021) göre vefakâr insanlar affedicilik duygularının yüksek olduğu, sevgi merkezli bir hayat yaşarlar (s.102). Vefanın yaşatıldığı toplumlarda sevgi ve kardeşlik duyguları da güçlü bir şekilde yaşamaya devam edecektir (s.103).

Çapcıoğlu (2021), kültürler aracılığı ile taşınan birtakım değerlerin, insanlar arası ilişkilerde belirleyici roller üstlendiğini belirtir. Bu değerler arasında sevgi değeri de yer almaktadır (s.109). Vefa kavramının bazı kök değerlerin başında geldiği ifade edilirken bu kök değerler arasında sevgi değerine de yer verilmiştir (s.110). Şatır (2021) tarafından vefa duygusu şu sözlerle anlatılmıştır:

“Vefa, insanın Rabbine karşı verdiği sözde durarak yardımsever olması, iyiliklere ve dostlarına karşı kadirşinas olması, minnettar kalması, çevresindekilere sevgiyle, sadakatle yaklaşması, ailesine, akrabalarına ihtimam göstermesi, insanları koşulsuz sevmesi, vatanına, dinine sürekli bir bağlılıkla sarılması” (s.153).

Özellikle son zamanlarda vefa harcını oluşturan değerlerin aşındığından söz edilmiştir. Bu değerler dostluk, sadakat, söz, peyman, devamlı bir sevgi, lütuf, sıdk, vakar, akıl, aşk, sabır, şükür, adalet, insaf, kulluk, hatırdan tutmak, doğru sözlülük, dürüstlük, fedakârlık olarak ifade edilmiştir (Şatır, 2021, s.150).

Vefa ve vefayı oluşturan değerler olarak ifade edilen sevgi, kardeşlik, dostluk, dürüstlük, merhamet gibi değerlerin, Hz. Peygamber’in hayatında çok önemli bir yeri vardır. Hz. Peygamber’in arkadaşlarına, yakınlarına, ashabına olan sevgisi onlara olan vefasıdır. Hz. Peygamber’in hayatından vefa örneklerine yer verilirken Hz. Ebubekir ile olan arkadaşlık ve dostluğuna dikkat çekilmiştir (Şatır, 2021, s.148).

Sorumluluk Değeri

Sorumluluk değeri ile ilgili bulgular, genel olarak sorumluluk bilinci, verilen sözü yerine getirme, takva konuları ile ilgili olarak tespit edilmiştir. Kitapta adalet değeri ile ilgili İslam düşüncesinde en merkezi kavramlardan biri olmasının sebebinin, Kur'an'ın mü'minler için adaleti ontolojik bir sorumluluk olarak yüklediği dile getirilmiştir (Saruhan, 2021, s.24).

Saruhan (2021), takva ile tanışan bilincin, Allah'a karşı derin bir sorumluluk ve görev bilincine sahip olduğunu ifade eder (s.28). O'na göre kurtuluşun temel ilkelerinden biri takvadır. Bu süreçte “takva”; sakınmayı, korunmayı, sorumluluk bilincini ifade eder (s.29).

Kitapta sorumluluk değerine yer verilen bir başka yerde “ahde vefa” konusundan bahsedilmektedir. Kur'an-ı Kerim'de “Ahde vefa gösterin. Çünkü ahitler sorumluluk doğurur (17/34)” ayetinin, verilen söze sadık kalmanın sorumluluk değerinin bir gereği olduğunu ifade ettiğine, mü'minler için yaptıkları anlaşmaların da bir sorumluluk gerektirdiğine dikkat çekilir (Okumuş, 2021, s.41). Allah'a karşı sorumluluk ve vefa bilincine sahip müminler, diğer müminlere ve tüm insanlığa karşı da vefalı olma ve verdikleri sözde durma sorumluluğunu yüklenmişlerdir (Okumuş, 2021, s.44). Sorumluluk dediğimiz, karşılığında hak doğuran anlaşmanın bir parçası, ana bileşeni ve dolayısıyla yerine getirilmesi/vefa gösterilmesi gereken bir söz ve ahittir (Karadaş, 2021, s.75). Verilen söz, sorumluluk doğurur (Irmaklı, 2021, s.163).

Sorumluluk değeri “En Büyük Vefa Yüce Allah'a” bölümünde, “Biz ona iki yolu da gösterdik (90/10)” ayeti üzerinden sorumluluğun tamamen insanın kendisinde olduğunu açıkça bildirildiği ifade edilmektedir (Karadaş, 2021, s.76).

Irmaklı'nın (2021) yazarı olduğu “İnsanın Sadakat İle İmtihani Ve Modern Zamanların Kronik Hastalığı: Vefasızlık” bölümünde sorumluluk değeri ile ilgili şu ifadeler yer alır:

“İnsanı varlık âleminde özel kılan en temel unsur, onun bilinçli bir değerler sistemine sahip olmasıdır. Nitekim insanın eşref-i mahlukat oluşuna ve eşyanın emrine amade

kılınmasına işaret eden ayetler de onun değerler merkezli sorumluluk duygusuna vurgu yapmaktadır” (s.156).

Bu ifadelerde sorumluluk değerinin, insanın yaratılmışlar içindeki seçkin konumundan dolayı ona yüklendiği anlaşılmaktadır. Aynı bölümde insanın Allah ile irtibatının, Yaratan, yaşatan, nimet veren, merhamet eden yüce bir kudretin varlığı göz ardı edilince sorumluluk duygusunun ikinci planda kaldığına işaret edilmektedir (s.156). Bu bölümde sorumluluk değeri ile ilgili İslam’ın ailede vefanın, sadakatin, ihsan ahlakının, anlayışın, fedakârlığın, sorumluluk bilincinin hâkim kılınmasını istediği belirtilmektedir (s.159). İrmaklı’nın ifadelerinde sorumluluk değeri ile ilgili bir başka sayfada modern zamanlardaki en büyük vefasızlık olarak adlandırılan hava, su, toprak, çevre kirliliğinin insan eylemlerinden kaynaklı, insanın eşyayla ilişkisinde gözetmesi gereken vefa, sorumluluk, adalet, hakkaniyet ve güzel ahlak gibi değerlerin ihmal edilmesinin elim bir sonucu olarak değerlendirilmektedir (s.165). İnsandan, yeryüzüyle ilişkisini vefa duygusu, güzel ahlak ve sorumluluk ekseninde yeniden kurması istenmektedir (s.166).

Ülker’in eserlerini inceleyen araştırmada sorumluluk değeri araştırmamızda ulaştığımız bulgular ile benzer olarak kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma; sözünde durma, tutarlı ve güvenilir olma, davranışlarının sonuçlarını üstlenme davranışları üzerinden işlenmiştir (Yüce, 2020). Yazıcıoğlu’nun (2022) araştırmasında da bu değer kendisine, dostlarına, işine, ebeveynlerine karşı sorumlu olma; sözünde durma, tutarlı ve güvenilir olma, eylemlerinin neticelerini üstlenme davranışları üzerinden ele alınmıştır. Çile adlı eserde değer genel olarak İslam dini ile ilişkilendirilerek ele alınmış; bireysel ve dini sorumluklar vurgulanmıştır (Demir, 2019).

Vatanseverlik Değeri

“Peygamberimiz ve Vefa Toplumu” kitabında Ökten’in (2021) kaleme aldığı “Vefa Kavramı Üzerine Bir Değerlendirme” adlı bölümde “vatana vefa” ifadesi kullanılmıştır. Vefa kavramının anlam içeriklerinden birisi de vatana vefadır. Vatanseverlik, vatana vefa göstermenin adıdır.

“Vatan kendi medeniyet tasavvurumuzun gösterdiği istikamette yaşayabildiğimiz ve bu tasavvuru yeni yorumlarla zenginleştirebildiğimiz yerdir. Dolayısıyla birey vatana vefa gösterdiği zaman kendi medeniyet tasavvuruna vefa göstermiş, diğer bir deyişle kimliğinin ona yüklediği mükellefiyeti yerine getirmiştir. Kısaca söylersek medeniyet tasavvuru açısından ahbine vefa göstermiş oluyor” (Ökten, 2021, s.15) .

Yapılan benzer çalışmalara baktığımızda vatanseverlik değeri ile ilgili olarak Ülker’in eserlerinde çalışkan olma, kurallara ve kanunlara uyma, sadık olma davranışlarının vurgulandığı görülmektedir (Yüce, 2020). Tûtinâme adlı eserde bu değer memleketinden ayrı kalan kişilerin vatanını özleyerek tekrar vatanına dönüşünü anlatan hikâyelerle (çerçeve hikâye, Merhûme Hâtun, Şah Kubat, Hâce Mansur...) aktarılmıştır (Koşar, 2022, s.207). Oğuz Tansel masallarında vatanseverlik değeri vatanına sahip çıkma ve koruma davranışları üzerinden işlenmiştir (İsaoğlu, 2022).

Yardımseverlik Değeri

“Peygamberimiz ve Vefa Toplumu” isimli kitapta vefalı olmak, Saruhan (2021) tarafından “verdiğini unutmak, aldığına şükretmek, yardıma ihtiyacı olanı hissedip onun ihtiyacını giderebilmektir” şeklinde tanımlanmıştır (s.19). Bu tanımda vefalı olmak aynı zamanda yardımsever olmak demektir.

Yardımseverlik değeri Altuncu’nun (2021) kaleme aldığı “İlk Peygamberden Son Peygambere Vefa Örnekleri” adlı bölümde Hz. Yusuf’un kardeşlerine yardım etmesi üzerinden ele alınmıştır (s.53). Uyar’ın yazarı olduğu “O Söylüyorsa Doğrudur... Hz. Peygamber’in Siretinde ve Söyleminde Vefa” bölümünde Hz. Peygamber’in ilk vahiyle tanıştıktan sonra korkuyla eve döndüğünde Hz. Hatice’nin ona söylediği sözlerde yardımseverlik değerine atıf yapılmaktadır:

“Hatice Validemiz bu sırada Resûl-i Ekrem’e şu şekilde hitap etmişti: “Hayır; yemin ederim ki Allah seni aslâ utandırıp üzmez. Çünkü sen akrabayı gözetirsin, güçsüzlerin elinden tutarsın, yoksulları kayırırsın, misafirleri ağırlarsın, haksızlığa uğrayan kimselere yardım edersin.” Bu serdedilen özellikler bizatihi Hz. Peygamber’in yüce ahlakına tanıklık eden seçkin hususiyetleridir” (s.63).

Kitapta yardımseverlik değeri ile ilgili olarak insanın rabbine verdiği sözü tutmasının, yardımsever olmasının rabbine vefa olduğuna dikkat çekilmiştir (Şatır, 2021, s.153).

“Vefalı İyilik Elçilerinden Yürek Isıtan Hikâyeler” bölümünde Vefa Sosyal Destek Grupları, yeni tip koronavirüs (kovid-19) tedbirleri kapsamında sokağa çıkmaları kısıtlanan 65 ve üzeri yaştaki kişilerle kronik rahatsızlığı bulunan vatandaşların alışveriş, temizlik ve sağlık kontrolü gibi ihtiyaçlarını karşıladıkları belirtilmiştir (s.169). Bu bölümde yine Türkiye Diyanet Vakfının ihtiyaç sahibi vatandaşlara yardım seferberliği içerisinde olduğu belirtilmekte ve yapılan yardım faaliyetleri ile ilgili bilgi ve örneklerle paylaşılmaktadır (s.170).

Tablo 5: “Peygamberimiz ve Vefa Toplumu” Eserinde Kök Değerlerin Dağılımı

Değer adı	Frekans
Adalet	12
Dostluk	10
Dürüstlük	6
Öz denetim	2
Saygı	8
Sevgi	10
Sabır	4
Sorumluluk	11
Vatanseverlik	1
Yardımseverlik	6

Yukarıdaki tabloya baktığımızda “Peygamberimiz ve Vefa Toplumu” kitabında en fazla işlenen değer “adalet” değeri olduğu anlaşılmaktadır. Kitapta en az yer verilen değer olarak “vatanseverlik” değeri olduğu tespit edilmiştir. İnceleme sonucunda kitapta on kök değer hepsine de yer verildiği tespit edilmiştir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

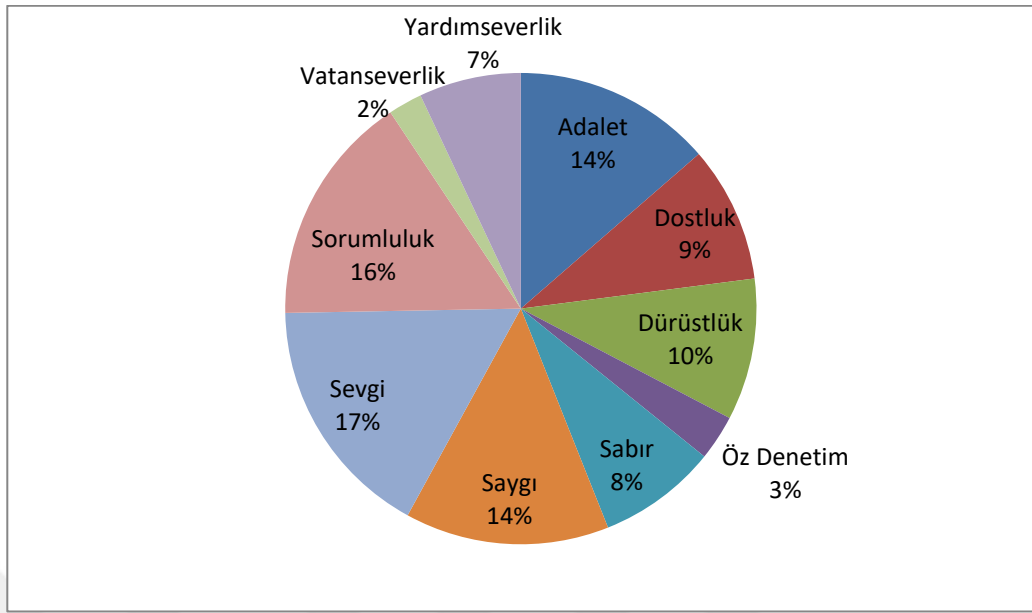
1. Sonuç

Değerler eğitimi ile ilgili çalışmaların son yıllarda önem kazandığı görülmektedir. Eğitimde değerlerin rolü farklı zaman ve disiplinlerde tartışılan bir konu olmuş ve değerler doğrudan veya dolaylı olarak eğitimin içinde, özellikle hazırlanan programlarla açık veya örtük bir şekilde verilmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı, 2018 yılında yapılan program değişikliği ile ilköğretim ve ortaöğretim düzeyindeki öğrencilerin, toplumun duygu, inanç ve değerlerinin farkında olması; millî ve manevi değerleri özümsemiş olması yönünde çalışmalar yapılmasını amaçlamıştır. Bu kapsamda öğretim programlarına millî birlik ve beraberlik ruhumuzu ayakta tutacak değerlerimiz yerleştirilerek güncelleme çalışmaları yapılmıştır. Öncekilerden farklı olarak yenilenen programların ana odağı değerler ve değer eğitimi olmuştur. Mevcut programları da kapsayan geniş bir literatür taraması yapılmış, disiplin alanlarının her birinde kazanımlarla (eğitim öğretim hedefleriyle) ilişkilendirilerek öğrencilere kazandırılması hedeflenen millî, manevi ve evrensel değerler 10 (on) ana başlık altında toplanmış, bu değerlere ilişkin tutum ve davranışlar belirlenmiştir. Öğretim programlarında öğrencilere aktarılması hedeflenen kök değerler **adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik olarak** belirlenmiştir.

Çalışmada Diyanet İşleri Başkanlığı'nın, 2017-2021 yılları Mevlidi Nebi Haftası münasebeti ile yayımlamış olduğu 5 kitap, 2018 yılı DKAB dersi öğretim programında da yer alan on kök değerlerin yer alma durumu bakımından incelenmiştir. Çalışmada sırasıyla “Hz. Peygamber ve Güven Toplumu”, “Peygamberimiz ve Gençlik”, “Peygamberimiz ve Aile”, “Peygamberimiz ve Çocuk” ve “Peygamberimiz ve Vefa Toplumu” kitapları incelenmiş; bu eserlerde kök değerlere hangi konu ve kavramlar üzerinden yer verildiği tespit edilmeye çalışılmıştır. Kitaplarda değerler işlenirken ayet ve hadislerden yararlanılmıştır. Hz. Peygamber ve diğer peygamberlerin hayatlarından örneklerle yer verilmiştir. Kitaplarda edebi eserlerden yararlanılmış; bu eserlerden alıntılara yer verilmiştir. Ayrıca son yıllarda artış gösteren dijitalleşme ve sosyal medya bağımlılığının gençler ve çocuklar üzerindeki etkisine değinilmiş; bilinçsiz internet ve

sosyal medya kullanımının gençler ve çocuklar için değer öğrenimi sürecinde olumsuz sonuçlara yol açtığı belirtilmiştir. Küreselleşen dünyada yaşanan sosyal değişimlerin gençlerin dini yaşantılarındaki etkisine değinilmiş ve eğitim-din ilişkisinin sağlam bir zemine oturmasının gerekliliği dile getirilmiştir. Değer öğrenim sürecinde ailenin rolü çok önemlidir. İncelenen kitaplarda değer öğrenim sürecinde belirlenen hedeflere ulaşılması açısından anne ve babanın yapması gereken davranışlara yer verilmiştir. Aile yapısı kuvvetli olduğu zaman istenilen hedeflere ulaşmak daha kolay olacaktır.

Çalışma kapsamında incelenen kitaplardan “Hz. Peygamber ve Güven Toplumu” adlı eserde kök değerler güven kavramı ile ilişkilendirilerek anlatılmış; güven toplumunun özellikleri açıklanırken on kök değere de yer verildiği görülmüştür. “Peygamberimiz ve Gençlik” adlı eserde kök değerler gençlik ile ilişkilendirilmiş, gençler için önemli bilgi ve tavsiyelere yer verilmiştir. Hz. Peygamber’in gençlerle iletişimde kullandığı yöntem ve yaklaşımlar anlatılmıştır. “Peygamberimiz ve Aile” kitabında kök değerler, aile ile ilişkilendirilerek anlatılmış ve aile kurumunun gittikçe önem kazanan bir yapı olduğuna dikkat çekilmiştir. “Peygamberimiz ve Çocuk” adlı eserde kök değerler, Hz. Peygamber’in ve İslam’ın çocuğa bakış açısı ile birlikte işlenmiştir. “Peygamberimiz ve Vefa Toplumu” isimli kitapta ise kök değerler vefa kavramı ile ilişkilendirilerek ele alınmıştır. Hz. Peygamber’in doğumu münasebetiyle kutlanan Mevlidi Nebi Haftasında yayınlanan kitaplarda değerlere yer verilmiş olması, bu kitapları ayrıca önemli bir hale getirmiştir. İncelenen eserlerde kök değerlerin yer alma durumları tablolarda verilmiştir. Bu verilerden hareketle incelenen eserlerde değerlerin işlenme sıklığı belirlenmiş; aşağıda yüzdelik oranları ile verilmiştir.

Şekil 1: Kitaplarda Yer Alan Değerlerin Yüzdelik Oranları

Eserlerdeki değerlerin yer alma durumuna bakıldığında “adalet” değerinin 35, “dostluk” değerinin 24, “dürüstlük” değerinin 25, “öz denetim” değerinin 8, “sabır” değerinin 21, “saygı” değerinin 36, “sevgi” değerinin 43, “sorumluluk” değerinin 41, “vatanseverlik” değerinin 6, “yardımseverlik” değerinin 18 yerde işlendiği görülmüştür.

Eserlerdeki değerler yüzdelik oran olarak şu şekildedir: Adalet: % 14, dostluk %9, dürüstlük % 10, öz denetim %3, sabır %8, saygı %14, sevgi %17, sorumluluk %16, vatanseverlik %2, yardımseverlik %7.

Araştırmanın sonucuna göre 2017-2021 yılları arasında incelenen kitaplarda kök değerlerin tamamına yer verildiği tespit edilmiştir. Bu kitaplarda en fazla yer verilen değer %16 ile “sevgi” değeri olmuştur. En az yer verilen değer ise %4’lük oranla öz denetim değeri ve %2’lik oranla vatanseverlik değeri olmuştur. İncelenen kitaplarda elde edilen veriler doğrultusunda öz denetim ve vatanseverlik değerlerinin daha az yer aldığı; bu değerlerin aktarımı konusunda zayıf kaldığı söylenebilir.

2017 yılında yayınlanan “Hz. Peygamber ve Güven Toplumu” isimli kitapta on kök değerden hepsine yer verildiği tespit edilmiştir. Bu değerler arasında en fazla tespit edilen değer “dürüstlük” değeri olmuştur. Dürüstlük değerinden sonra en fazla işlenen

değer “sorumluluk” ve “adalet” değeri olarak tespit edilmiştir. Kitapta on kök değerden en az yer verilen ise “vatanseverlik” değeri olmuştur.

2018 yılında yayınlanan “Hz. Peygamber ve Gençlik” adlı kitapta on kök değerın tamamının da işlendiğı sonucuna ulaşılmıştır. Bu değerler arasında en fazla işlenen değer “sabır” ve “sorumluluk” değeri olmuştur. En az işlenen değer ise vatanseverlik değeri olmuştur.

2019 yılında yayınlanan “Peygamberimiz ve Aile” kitabında en fazla saygı değerine yer verildiğı görölmektedir. Eserde on kök değerden vatanseverlik değerine yer verilmediğı tespit edilmiştir. Vatanseverlik değeri dışında dokuz kök değerin hepsine yer verilmiştir.

2020 yılında yayınlanan “Peygamberimiz ve Çocuk” kitabında on kök değerin hepsine yer verilmiştir. Bu kitapta en fazla yer verilen değer “sevgi” değeri olmuştur. En az yer verilen değerler ise “dürüstlük” değeri ile “yardımseverlik” değeri olmuştur.

2021 yılında yayınlanan “Peygamberimiz ve Vefa Toplumu” kitabında en fazla işlenen değer “adalet” değeri olmuştur. Kitapta en az yer verilen değer ise “vatanseverlik” değeridir. İnceleme sonucunda kitapta on kök değerin hepsine de yer verildiğı tespit edilmiştir.

Araştırma, dini yayınların değerler eğitimindeki yeri ve önemini de ifade eden bir araştırma olmuştur. Çalışmamızda Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Mevlidi Nebi Haftası kapsamında yapmış olduğı yayın çalışmaları, değerler eğitimi alanında faydalanılabilecek yardımcı materyal olarak sunulmuştur.

İlköğretim ve ortaöğretim DKAB derslerinde verilmesi gereken değerler incelenen kitaplarda tespit edilmiştir. Kitapların özellikle ortaöğretim düzeyine daha uygun olduğı düşüncesindeyiz. Öğrencilerin gelişim düzeylerine ve sınıf seviyelerine uygun olarak bu eserlerden faydalanılabilir.

2. Öneriler

MEB'in öğretim programlarında belirlemiş olduğu on kök değer, incelenen beş kitapta tespit edilmiştir. Bu ve buna benzer yayınlarda belli bir okuyucu kitlesi hedef alınarak hazırlanan çalışmaların daha verimli ve faydalı olacağı düşüncesindeyiz. Bu kitaplardan din eğitimi ve değerler eğitimi sürecinde aktif rol alan eğitimciler başta olmak üzere aileler ve belli yaş gruplarındaki öğrenciler faydalanabilirler.

Araştırmamız, 2017-2021 yılları Mevlidi Nebi Haftası kapsamında yayımlanan kitapların kök değerler bağlamında incelenmesi şeklinde sınırlandırılmıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın diğer yayın çalışmaları din eğitimi ve değerler eğitimi sürecinde faydalanılması adına farklı araştırma alanlarına konu edinilebilir.

DKAB derslerinde ve değerler eğitimi sürecinde yararlanılabilmesi için Diyanet İşleri Başkanlığı'nın değerler içerikli dini yayınlarının sayısının artırılması gerekmektedir. Değerler eğitime yönelik yapılacak yayın çalışmalarında öğretim programları, okul kademeleri, sınıf seviyeleri gibi unsurlar dikkate alınmalıdır.

KAYNAKÇA

- Altuncu, A. (2021). İlk Peygamberden Son Peygambere Vefa Örnekleri, *Peygamberimiz ve Vefa Toplumu*(1.Baskı) , DİB Yayınları, s. 47-60
- Akyol, A.(2013). İslam Ahlak Felsefesinde Değerler Eğitimi, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 9(36): 41-66.
- Akbaş, O. (2008). Değer Eğitimi Akımlarına Genel Bir Bakış, *Değerler Eğitimi Dergisi* 6(16): 9-27
- Altuntaş, H. 2017), Ticaret Hayatında Güven Unsuru, *Hız. Peygamber ve Güven Toplumu*(1.Baskı), DİB Yayınları, s.95-105
- Arlı, B. (2022), *Milli Eğitim Bakanlığı Mevzuatında Yer Alan Kök Değerler Açısından Harfler Köyü Çizgi Filminin İncelenmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Arslan, E. (2018). Gençleri Anlamak Ama Nasıl?, *Peygamberimiz ve Gençlik*(3.Baskı), DİB Yayınları, s.129-137
- Aşıcı, M. (2009). Kişisel ve Sosyal Bir Değer Olarak Okuryazarlık, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 7 (17), 9-26.
- Akpınar, A. (2019), Aile İlişkilerinde Hz. Peygamber'in Örnekliği, *Peygamberimiz ve Aile* (1.Baskı), DİB Yayınları, s.31-38
- Altun, S. A. (2003). Eğitim Yönetimi ve Değerler, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1 (1): 7-18.
- Ateş, A. (2019). Aile İçi İletişimde Sabır, *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8(15): 61-90
- Ateş Ö. T. (2017), Türkiye’de Değerler Eğitimi Uygulamalarının Öğrencilere Kazandırılması İstenen Olumlu Özellikler Üzerindeki Etkisi, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 15(34): 41-60.
- Ay, M.E. (2020). Hz. Peygamberin Çocuk Sevgisi, *Peygamberimiz ve Çocuk* (1.Baskı), DİB Yayınları, s.79-91
- Bardakoğlu, A. (2017). İslam’ın Öngördüğü Güven Toplumu Nasıl İnşa Edebiliriz?, *Hız. Peygamber ve Güven Toplumu*(1.Baskı), DİB Yayınları, s.13-23
- Bahçekapılı, M. (2020). Yarının Büyüklerini Yetiştirirken, *Peygamberimiz ve Çocuk* (1.Baskı), DİB Yayınları, s.101-113

- Becel, A. (2021). *Sabahattin Ali'nin Yapıtlarında Söz Varlığı, Kök Değerler Ve Çocuk* (Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Bilgin, M. (2017), Ergenlerin Beş Faktör Kişilik Özelliği İle Bilişsel Esneklik İlişkisi, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(62): 945-954.
- Bozkurt, E. (2019). Karakter Eğitimi ve Değerler Eğitimi İle İlgili Temel Kavramlar, B. Özer (Ed.), *Karakter ve Değerler Eğitimi*, (2.Baskı, s. 2-23). Pegem Akademi Yayıncılık.
- Canlı, M. (2021), Ona (S.A.S.) Vefa Borcumuz Var, *Peygamberimiz ve Vefa Toplumu*(1.Baskı) , DİB Yayınları, s.83-94
- Cengil, M. (2019), Aile ve Mahremiyet, *Peygamberimiz ve Aile* (1.Baskı), DİB Yayınları, s.105-112
- Cengil, M.(2021). Vefanın Şahsiyet İnşasındaki Rolü Bağlamında Birey Ve Toplum Üzerindeki Etkisi, *Peygamberimiz ve Vefa Toplumu* (1.Baskı) , DİB Yayınları, s. 95-106
- Çağrııcı, M. (2021). İslam Düşüncesinde İlme Vefa, *Peygamberimiz ve Vefa Toplumu* (1.Baskı) , DİB Yayınları, s.133-143
- Çalışkan, İ.(2017). Güven Toplumunun Kur'anî Temelleri, *Hz. Peygamber ve Güven Toplumu* (1.Baskı), DİB Yayınları, s.35-52
- Çapcıoğlu, İ. (2017). İslam'da Emanet Bilinci ve Güven Kültürü, *Hz. Peygamber ve Güven Toplumu* (1.Baskı), DİB Yayınları, s.25-33
- Çapcıoğlu, İ. (2021). İnsanlığın Kültürel Hafıza Zincirine Eklemlenen Değerlerin Birleştirici Halkası Olarak Vefa, *Peygamberimiz ve Vefa Toplumu* (1.Baskı), DİB Yayınları, s.107-119
- Çelem, S. (2017). Dilimizdeki Güven Mesajı: Selâm, *Hz. Peygamber ve Güven Toplumu* (1.Baskı), DİB Yayınları, s.167-173
- Çelik, A. (2013). *Din Eğitimi*. İstanbul, 1.Baskı, Arı Sanat Yayınevi.
- Çelikkaya, H. (1991), Eğitimin Anlamları ve Farklı Açılardan Görünüşü, *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, (3):73-85
- Çıtır, A. (2022). “Kur'an'da Vefâ Kavramının Etimolojik ve Semantik Tahlili” *Diyanet İlmî Dergi* 58 (2022): 585-622

- Çoban, A. (2020). *Değerler Eğitimi Bağlamında Türk Destan Örneklerinde Kök Değerler* (Yüksek Lisans Tezi), Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü
- Demir, N. (2019). *Değerler Eğitimi Açısından Necip Fazıl Kısakürek'e Ait "Çile" Adlı Eserde Kök Değerlerin İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun, madde 1*, 25.06.2022 tarihinde erişildi, (<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.633.pdf>)
- Diyanet İşleri Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönetmeliği*, 25.06.2022 tarihinde erişildi, (<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=19795&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>)
- Doğan, M. (2014). Dinlerde ve İslam Kültüründe Sabır, *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3(5): 93-130.
- Doğanay, A. (2006). “Değerler Eğitimi”, , C. Öztürk (Ed.), *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi Yapılandırmacı Bir Yaklaşım*, (2. Baskı, s. 255-286). Pegem Akademi Yayıncılık,
- Erbaş, A. (2018). Peygamberimiz ve Gençlik, *Peygamberimiz ve Gençlik*(3.Baskı), DİB Yayınları, s.7-11
- Erbaş, A. (2019), Sunuş, *Peygamberimiz ve Aile* (1.Baskı), DİB Yayınları, s.7- 10
- Erbaş, A. (2020). Önsöz, *Peygamberimiz ve Çocuk* (1.Baskı), DİB Yayınları, s.7-11
- Ertürk, S. (1997). *Eğitimde Program Geliştirme* (5.Baskı). Yelken Tepe Yayınları.
- Erul, B. (2018). Rahmet Peygamberi'nin Gençlerle İlişkisi, *Peygamberimiz ve Gençlik* (3.Baskı), DİB Yayınları, s.41-,
- Eşmeli, İ. (2018-Eylül). *Değerlerin Temellendirilmesi ve Eğitiminde Din Faktörü*, III. Uluslararası Değerler Eğitimi Kongresi, Toplumsal Bütünleşmede Değerler ve Eğitimi (Bildiriler Kitabı, ss.259-269), Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Yayınları No: 29,1.Baskı, Zonguldak, Türkiye
- Görgülü, Ü. (2018). En Güzel Örneğimiz Peygamberimiz “Örnek Almak Tanımla Başlar”, *Peygamberimiz ve Gençlik* (3.Baskı), DİB Yayınları, s.53-61
- Görmez, M. (2017). Sunuş, *Haz. Peygamber ve Güven Toplumu* (1.Baskı), DİB Yayınları, Ankara, s.7-11

- Gündüz, A. (2020). Çocuklarımızla Etkili İletişim Kurmada Kur'ani Referanslar, *Peygamberimiz ve Çocuk* (1.Baskı), DİB Yayınları, s. 31-40
- Gündüz, O. (2019). Toplumsal Değişme Sürecinde Aile Kurumunda Yaşanan Farklılıklar Ve Süreklilikler, *Peygamberimiz ve Aile* (1.Baskı), DİB Yayınları, s.81-100
- Gündüzöz, S. (2020). Çocukların Hakları Ve Sorumlulukları Bağlamında Vahyin Referans Değeri Üzerine Bir Mülâhaza, *Peygamberimiz ve Çocuk* (1.Baskı), DİB Yayınları, s. 19-29
- Güngör, E. (2010). *Değerler Psikolojisi Üzerinde Araştırmalar*, Ötüken Neşriyat.
- Gürbüz, A. (2018), Her Çağın Genci: Fatih Sultan Mehmet, *Peygamberimiz ve Gençlik* (3.Baskı), DİB Yayınları, s.189-195
- Gürdamur, E. (2018), Atalar Öğüt Söyler: Ey Oğul!, *Peygamberimiz ve Gençlik* (3.Baskı), DİB Yayınları, s.177-187
- Güven, Ş. (2021), Vefalı İyilik Elçilerinden Yürek Isıtan Hikâyeler, *Peygamberimiz ve Vefa Toplumu* (1.Baskı) , DİB Yayınları, s. 169-179
- Hancı, H. K. (2018). Gençlik Elden Gitmeden, *Peygamberimiz ve Gençlik* (3.Baskı), DİB Yayınları, s.147-157
- Horozcu, Ü. (2018). Aynaya İyi Bak: Arkadaş Arkadaşın Aynasıdır, *Peygamberimiz ve Gençlik* (3.Baskı), DİB Yayınları, s.117-127
- Irmaklı, M. (2021). İnsanın Sadakat İle İmtihanı Ve Modern Zamanların Kronik Hastalığı: Vefasızlık, *Peygamberimiz ve Vefa Toplumu* (1.Baskı), DİB Yayınları, s.155-168
- İsaoğlu, M. (2022). *Oğuz Tansel Masallarının Kök Değerler Açısından İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi), Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü
- İşliyen, B. (2020). Varlığı Da Yokluğu Da İmtihan: Çocuk, *Peygamberimiz ve Çocuk* (1.Baskı), DİB Yayınları, s.13-18
- Karacelil, S. (2013). Ailede Adalet Eğitimi, *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(8): 253-278
- Karadaş, C. (2021). En Büyük Vefa Yüce Allah'a, *Peygamberimiz ve Vefa Toplumu* (1.Baskı) , DİB Yayınları, s. 71-81

- Karlı, N. (2022). “Genç ve Yetişkinlerde Yardımseverlik ve Dindarlık”, *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 21 (2022): 60-84.
- Kasapoğlu, H. (2013). “Okulda Değer Eğitimi ve Hikâyeler”, *Milli Eğitim Dergisi*, 43(198); 97 – 109.
- Kaya, M. (2019). Kur’an’da Aile: Sevgi, Şefkat Ve Merhamet İklimi, *Peygamberimiz ve Aile* (1.Baskı), DİB Yayınları, s.13-20
- Kaya, Z. (2020). Kimliğin Filizlendiği Toprak: Aile, *Peygamberimiz ve Çocuk* (1.Baskı), DİB Yayınları, s.69-78
- Kaymakcan, R. ve H, Meydan. (2016). *Ahlak Değerler ve Eğitimi*, İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Kemikli, B. (2018), Öğüt Almak: Nasihatname Geleneğine Dair, *Peygamberimiz ve Gençlik* (3.Baskı), DİB Yayınları, s.166-175
- Keskin, Y. M. (2004). Din Ve Toplum İlişkileri Üzerine Bir Genelleme, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 4(2) : 7-21
- Keskiner, E. (2020). Çocuğun Din Eğitiminde İlk Basamak: Aile, *Peygamberimiz ve Çocuk* (1.Baskı), DİB Yayınları, s.57-69
- Koşar, T. (2022). *Tûtî-Nâme'nin Kök Değerler Açısından İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Kur’an-ı Kerim Meali (2006), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, (12.Baskı)
- Martı, H. (2017). Aile ve Güven: Toprak ve Fidan, *H. Peygamber ve Güven Toplumu* (1.Baskı), DİB Yayınları, s.87-93
- Martı, H. (2019), Aileyi Ayakta Tutan Ahlaki Değerler, *Peygamberimiz ve Aile* (1.Baskı), DİB Yayınları, s.61-71
- MEB, Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı. (2017). Müfredatta Yenileme ve Değişiklik Çalışmalarımız Üzerine, 02.10.2022 tarihinde erişildi, (https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_07/18160003_basin_aciklamasi-program.pdf)
- MEB, (2018). *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı*(9-10-11-12.Sınıflar), 02.10.2022 tarihinde erişildi, (<http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=319>)
- MEB, (2022). Değerler Eğitimi Etkinlik Kitabı, 25.01.2023 tarihinde erişildi, (<https://ogmmateryal.eba.gov.tr/kitap/degerler-egitimi/index.html>)

- Meydan, H. (2014). Okulda Değerler Eğitiminin Yeri Ve Değerler Eğitimi Yaklaşımları Üzerine Bir Değerlendirme, *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(1), 93-108.
- Milli Eğitim Temel Kanunu, Birinci Kısım, Birinci Bölüm, *Madde 2*, 02.10.2022 tarihinde erişildi,
(<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1739.pdf>)
- Oktay, A.S. (2017). İslam Ahlâkının Temel Değerlerinden Emanet Ve Güven, *Hz. Peygamber ve Güven Toplumu* (1.Baskı), DİB Yayınları, s.127-137
- Okumuş, M. (2021). Kur'an'da Vefa: Ahde Vefa, *Peygamberimiz ve Vefa Toplumu* (1.Baskı) , DİB Yayınları, s.33-44
- Ökten, S. (2019), Aile Üzerine Düşünceler, *Peygamberimiz ve Aile* (1.Baskı), DİB Yayınları, s.73-80
- Ökten, S. (2021). Vefa Kavramı Üzerine Bir Değerlendirme, *Peygamberimiz ve Vefa Toplumu* (1.Baskı) , DİB Yayınları, s.17-31
- Özen Y, Gül A. (2007). Sosyal ve Eğitim Bilimleri Araştırmalarında Örneklem Sorunu, *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 0(15): 395-422.
- Özgen, S. (2018). Yolun Sonunda Ben, *Peygamberimiz ve Gençlik* (3.Baskı), DİB Yayınları, s.197-207
- Özkan, U. (2021). *Eğitim Bilimleri Araştırmaları İçin Doküman İnceleme Yöntemi* (4.Baskı), Pegem Akademi Yayınları.
- Özpınar, Ö. (2020). İslam'da Yetimler Ve Korunmaya Muhtaç Çocuklara Sahip Çıkmanın Önemi, *Peygamberimiz ve Çocuk* (1.Baskı), DİB Yayınları, s. 117-132
- Öztürk, M. (2018). İdeal Bir Gençlik İçin Kur'anî Referanslar, *Peygamberimiz ve Gençlik* (3.Baskı), DİB Yayınları, s.27-39
- Öztürk, M. (2019). Aile Saadeti İçin Kur'an'dan Öğütler, *Peygamberimiz ve Aile* (1.Baskı), DİB Yayınları, s.21-30
- Polat, M. (2021). *Sara Gürbüz Özeren'in Efsanelerinin Kök Değerler Bağlamında İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi), Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
- Sancaklı, S. (2019), Hz. Peygamber'in Hanımlara Karşı Sergilediği İncelik Ve Zarafet Anlayışı, *Peygamberimiz ve Aile* (1.Baskı), DİB Yayınları, s.53-59

- Saruhan, M.S. (2021). Adaletin Doğası Gereği Vefa: Vefanın Kavramsal Çerçevesi Ve İçeriği, *Peygamberimiz ve Vefa Toplumu* (1.Baskı) , DİB Yayınları, s.17-31
- Solmaz, M. (2022). İslam'ın toplumu inşâ sürecinde vefâ. *Kesit Akademi Dergisi*, 8 (30), 242-261.
- Soykök, M. (2018). Sosyal Medyada Genç Olmak, *Peygamberimiz ve Gençlik*(3.Baskı), DİB Yayınları, s.159-164
- Şatır, B. (2021), Hakikate Vefa, Unutma Pandemisi (Vefasızlık Pandemisi), *Peygamberimiz ve Vefa Toplumu* (1.Baskı) , DİB Yayınları, s.145-153
- Şengezer, S. (2018), Gençliğini Hz. Peygamber'in Himayesinde Geçiren Sahabiler: Nübüvvet Feyziyle Sulanan Çınarlar, *Peygamberimiz ve Gençlik*, (3.Baskı), DİB Yayınları, s.62-69
- Tatar, B. (2017). Küresel Risklerin Alacakaranlığında Emanet Bilinci ve Güven Toplumu, *Hız. Peygamber ve Güven Toplumu* (1.Baskı), DİB Yayınları, s.71-85
- Tosun, C. (2017). *Din Eğitimi Bilimine Giriş* (9.Baskı), Pegem Akademi Yayıncılık.
- Türk Dil Kurumu (t.y). Pozitif ayrımcılık. *Türkçe Güncel Sözlük* içinde. 24.06.2022 tarihinde erişildi, <https://sozluk.gov.tr/>
- Ural, A. (2017), İşte el-Emîn, İşte Muhammed Geldi, *Hız. Peygamber ve Güven Toplumu* (1.Baskı), DİB Yayınları, s.177-183
- Uysal, Ş.Y. (2020). İnsan Yetiştirme Sanatının Usta Sanatkârı Hz. Muhammed, *Peygamberimiz ve Çocuk* (1.Baskı), DİB Yayınları, s. 43-66
- Ünal, İ.H. (2017). Müslüman Kimliğimiz Ne İfade Ediyor?, *Hız. Peygamber ve Güven Toplumu* (1.Baskı), DİB Yayınları, s.55-69
- Yazıcı, M. (2014). Değerler ve Toplumsal Yapıda Sosyal Değerlerin Yeri, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(1):209-223.
- Yazıcıoğlu, S. (2022). *Çok Okunan Çocuk Edebiyatı Eserlerinin Kök Değerler Açısından İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Yeşil, R. ve Aydın, D. (2007). Demokratik Değerlerin Eğitiminde Yöntem ve Zamanlama. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11 (2): 65-84.
- Yiğitbaşı, K. G. (2020). Dijital Çağda Anne Baba ve Çocuk, *Peygamberimiz ve Çocuk* (1.Baskı), DİB Yayınları, s. 91-99.

- Yıldırım, A.ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (11. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, E. (2017), Hz. Peygamber ve Güven Toplumu, *Hz. Peygamber ve Güven Toplumu* (1.Baskı), DİB Yayınları, s.107-125.
- Yılmaz, R. K. (2019), Hâne-i Saâdetin Bir Ferdi Olarak Allah Resûlü (S.A.S.) Ve Örneğliğinin Mahiyeti, *Peygamberimiz ve Aile*(1.Baskı), DİB Yayınları, s.39-49
- YÖK Tez Merkezi Veri Tabanı, (<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>), (Son erişim: 30.01.2023).
- Yüce, B. (2020). *Hamdi Ülker'in Eserlerinin Kök Değerler Açısından İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi), Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Yücel, İ. (1994). “Diyanet İşleri Başkanlığı”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 24.06.2022 (<https://islamansiklopedisi.org.tr/diyanet-isleri-baskanligi>).
- Yüksel, H. (2021). *John Dewey'in Değer/Leme Anlayışı* (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü